NIETZSCHE

Fransızcadan çeviren: İlke Karadağ

Gilles Deleuze

otonom felsefe

3. Baskı

NIETZSCHE

Gilles Deleuze

NIETZSCHE

Gilles Deleuze

Felsefe Dizisi 5

Nietzsche
Gilles Deleuze

ISBN 978-975-6056-29-5
1. Basım Ağustos 2006, İstanbul
Gözden geçirilmiş 2. Basım Mart 2010, İstanbul
3. Basım Temmuz 2016, İstanbul

Kitabın Özgün Adı
Nietzsche

Çeviri *Presses Universitaires de France - 2005* basımından yapılmıştır.

© Presses Universitaires de France 1965
© Türkçe yayım hakları Otonom Yayıncılık, 2005

Fransızcadan Çeviren
İlke Karadağ

Yayıma Hazırlayan
Eylem Canaslan

Kapak ve İç Tasarım
H. Mert İnan - Barış Eroğlu

Baskı ve Cilt
Gün Matbaacılık Reklam Film Basım Yayın San.Tic.Ltd.Şti.
Beşyol Mah.Akasya Sk. No: 23/A
Küçükçekmece / Sefaköy/ İstanbul
Tel: 0212 580 63 81

Yayınevi Sertifika no: 31383
Otonom Yayıncılık
Firuzağa Mah. Çukurcuma Cad. Yazıcı Çıkmazı No:2
Beyoğlu - İSTANBUL
Tel 0 212 244 87 09
iletisim@otonomyayincilik.com
www.otonomyayincilik.com

NIETZSCHE

Gilles Deleuze

İÇİNDEKİLER

7 Yaşamı

23 Felsefesi

55 Nietzsche'nin Temel Kişilikleri Sözlükçesi

65 Eserleri

69 Türkçe Baskıya Editörün Notu

71 Metin Seçkisi

71 Filozof nedir? (1–6)
84 Filozof Dionysos (7–11)
96 Kuvvetler ve güç istenci (12–17)
107 Nihilizmden dönüşüme (18–25)
123 Bengi dönüş (26–32)
136 Sonuç: Delilik üzerine (33–34)

142 Kaynakça

YAŞAMI

Zerdüşt'ün birinci kitabı üç dönüşümün anlatısıyla başlar : "Nasıl ruh deveye, deve aslana ve nihayetinde aslan çocuğa dönüşür." Deve taşıyan hayvandır: Yerleşik değerlerin ağırlığını, eğitimin, ahlakın ve kültürün yüklerini taşır. Bunları çölde taşır ve orada aslana dönüşür: Aslan anıtları kırar, yükleri ayakları altında çiğner ve tüm yerleşik değerlerin eleştirisine girişir. Son olarak aslana düşen, çocuğa, yani Oyuna ve yeni bir başlangıca, yeni değerlerin ve yeni değerlendirme ilkelerinin yaratıcısına dönüşmektir.

Nietzsche için bu üç dönüşüm, diğer şeylerin yanı sıra, eserinin evrelerini, yaşamının ve sağlığının aşamalarını da ifade eder. Şüphesiz kesitler tamamıyla görecelidir: Devede aslan, aslanda çocuk bulunmaktadır ve trajik çıkış çocuktadır.

Friedrich Wilhelm Nietzsche 1844'te, Prusya'ya bağlı Thüringen'in bir bölgesinde, Röcken papaz evinde doğar. Ailesi, hem anne hem baba tarafından Lutherci Protestan bir papaz ailesidir. Kendisi de bir Protestan papazı, iyi yetişmiş ve ince ruhlu biri olan baba, 1849'da ölür (beyinde su toplanması, beyin enfeksiyonu ya da beyin kanaması). Nietzsche Naumburg'da küçük kız kardeşi Elisabeth'le birlikte kadınların ağırlıkta olduğu bir ortamda yetişir. O mucize çocuktur: Henüz çocukken yazdığı metinler ve yaptığı beste çalışmaları günümüze kadar ulaşmıştır. Eğitimini Pforta'da, sonra Bonn ve Leipzig'de sürdürür. Teolojiye karşı filolojiyi seçer. Felsefeyse Schopenhauer'le, onun yalnız düşünür, "özel düşünür" imgesiyle çoktan beri kafasını kurcalamaktadır. Nietzsche, yaptığı filoloji çalışmaları sayesinde (Theognis, Simonides, Diogenes Laertius) 1869'da, Basel'de filoloji profesörlüğüne atanır.

Leipzig'de tanıştığı Wagner'le aralarında bir yakınlık doğar. Wagner Lucerne yakınlarındaki Tribschen'de yaşamaktadır. Nietzsche bu günlerin yaşamının en güzel günleri arasında olduğunu söyler. Wagner yaklaşık altmış yaşında, Cosima ise henüz otuzlarındadır. Liszt'in kızı olan Cosima, Wagner için, müzisyen Hans von Bülow'u

terk etmiştir. Arkadaşları zaman zaman, Bülow'u Theseus'la, Wagner'i Dionysos'la eşleştirerek ona Ariadne diye hitap ederler. Nietzsche burada, şimdiden içine girdiği ve giderek daha çok sahipleneceği duygusal bir şemayla karşılaşır. Bu güzel günler yine de bütünüyle sorunsuz değildir: Nietzsche kimi zaman, Wagner'in onu kullandığı, özgün trajik anlayışını kendisinden ödünç aldığı yolundaki hoş olmayan izlenime, kimi zamansa, Wagner'i tek başına ulaşamayacağı hakikatlere Cosima'nın da yardımıyla kendisinin taşıyacağı yolundaki enfes izlenime kapılmaktadır.

Nietzsche profesörlüğü sayesinde İsviçre vatandaşı olur. 70 Savaşı [Fransa-Prusya] boyunca gezici hastane görevlisi olarak çalışır ve burada son "yüklerinden" de kurtulur: bir tür milliyetçilik, Bismarck ve Prusya'ya karşı bir çeşit sempati. Artık ne kültür ve Devlet'in özdeşleştirilmesine tahammül edebilmekte, ne de orduların zaferinin bir kültür göstergesi olduğuna inanmaktadır. Almanya'ya karşı horgörüsü ve Almanlar arasında yaşama konusundaki yeteneksizliği kendini göstermeye başlar. Eski inançların terk edilmesi Nietzsche'de bir krize yol açmaz (krize ya da kopuşa yol açan daha çok yeni bir Fikrin esinlenişi, ortaya çıkışıdır). Onun problemleri, terk etmekle ilgili

değildir. Nietzsche, *Ecce Homo*'da, kalıtımsal özelliklerine rağmen, daha din eğitimi alırken bile ateizmin onda doğal, içgüdüsel bir biçimde bulunduğunu söylediğinde, bu açıklamadan kuşkulanmak için hiçbir nedenimiz yok. Ama Nietzsche yalnızlığa saplanır. 1871'de, gerçek Nietzsche'nin Wagner ve Schopenhauer maskelerinin altından sıyrılıp çıktığı *Tragedya'nın Doğuşu*'nu yazar. Kitap filologlar tarafından iyi karşılanmaz. Nietzsche, çağa aykırılığını anlar; özel düşünürle kamusal profesörün uyuşmazlığını keşfeder. *Çağa Aykırı Düşünceler*'in dördüncüsünde, "Wagner Bayreuth'ta"da (1875), Wagner'le ilgili sakınımları açık bir hal alır. Bayreuth'taki açılış töreni, orada bulduğu kermes havası, resmi kortejler, boş söylevler ve eski imparatorun varlığı midesini bulandırır. Arkadaşları, Nietzsche'nin değişimleri olarak gördükleri şey karşısında şaşkındırlar. Nietzsche pozitif bilimlerle, fizikle, biyolojiyle ve tıpla gitgide daha fazla ilgilenmektedir. Sağlığını da yitirmiştir; mide ve baş ağrıları, göz rahatsızlıkları ve konuşma güçlüğü içinde yaşamaktadır. Öğretmenlik yapmayı bırakır. "Hastalık beni yavaşça özgürlüğe kavuşturdu: Beni tüm bozulmalardan, tüm şiddetli ve tehlikeli ilerleyişlerden kurtardı... Bana alışkanlıklarımı radikal bir biçimde değiştirme olanağı

tanıdı." Ve Wagner, Profesör-Nietzsche'nin bir tesellisi olduğundan, öğretmenlikle birlikte Wagnercilik de sona erer.

Nietzsche 1878'de, arkadaşlarının en sadığı ve en akıllısı olan Overbeck sayesinde, Basel'den bir ödenek elde eder. Böylece gezgin hayatı başlamış olur: Gösterişsiz mobilyalarla döşenmiş evlerin kiracısı, bir gölge gibi, elverişli bir iklim arayarak İsviçre'de, İtalya'da, Fransa'nın Midi bölgesinde, bir istasyondan diğerine dolaşır. Kimi zaman yalnız, kimi zaman arkadaşlarıyla (eski bir Wagnerci olan Malwida von Meysenburg, Wagner'in yerini alacağını düşündüğü eski öğrencisi müzisyen Peter Gast, doğa bilimlerinden aldığı tat ve yaptığı derin ahlak analizi sayesinde Nietzsche'ye yakınlaşan Paul Rée). Ara sıra Naumburg'a döner. Sorrento'da Wagner'i son bir kez görür, bir milliyetçi ve dindara dönüşmüş olan Wagner'i. 1878'de, *İnsanca, Pek İnsanca*'yla, değerlere yönelik büyük eleştirisini, Aslanın çağını başlatır. Arkadaşları onu yanlış anlarlar, Wagner ona saldırır. Üstelik gitgide daha da hastalanmaktadır. "Okuyamamak! Çoğu zaman yazamamak! Kimseyle görüşememek! Müzik dinleyememek!" 1880'de durumunu şöyle tarif eder: "Sürekli bir acı, her gün saatler-

ce süren deniz tutmasına çok yakın bir his, konuşmamı güçleştiren bir yarı felç hali ve oyalanmak için de şiddetli ataklar (son seferinde üç gün üç gece boyunca kusmuş, ölüme susamıştım...). Size bunların aralıksızlığını, başımdaki, gözlerimin üstündeki kıvrandıran sürekli acıyı ve bu baştan ayağa felç hissini tarif edemem."

Hastalık – ya da delilik –, Nietzsche'nin eserinde hangi anlamda mevcuttur? Asla bir esin kaynağı değildir. Nietzsche felsefeyi asla acıdan, rahatsızlıktan ya da kaygıdan doğabilecek bir şey olarak kavramamıştır – filozof, Nietzsche'nin filozof tipi, acının sınırını aştığı halde. Ama hastalığı, beden-nesneyi ya da beyin-nesneyi dışarıdan etkileyen bir olay olarak da kavramaz. O, hastalıkta daha çok, sağlığa ilişkin bir *bakış açısı* görür; sağlıktaysa hastalığa ilişkin bir *bakış açısı*. "Bir hasta gözüyle daha sağlıklı kavramları, değerleri incelemek, sonra, tersine zengin, bolluk içinde, kendinden emin bir hayatın doruğunda, bakışlarını *décadence* içgüdüsünün gizli çalışmasına dikmek, işte budur benim en sık yaptığım çalışma..." Hastalık, düşünen özne için harekete geçirici bir şey olmadığı gibi, bir düşünce nesnesi de değildir: O daha çok aynı bireyin bağrında gizli bir öznelerarasılık kurar. Sağlığın değerlendirilmesi olarak hastalık ve has-

talığın değerlendirilmesi olarak sağlık dolu anlar: İşte Nietzsche'nin kendi yönteminin, değerlerin dönüştürülmesi yolundaki eğiliminin temelini gördüğü "tersine çevrilme", "*perspektiflerin yer değiştirmesi*".[1] Oysa görünenin aksine, bu iki bakış açısı, iki değerlendirme arasında karşılıklılık yoktur. Sağlıktan hastalığa, hastalıktan sağlığa bu hareketliliğin kendisi, sadece düşünsel bile olsa, üstün bir sağlıktır; bu yer değiştirme, yer değiştirmedeki bu hafiflik "büyük sağlık"ın göstergesidir. Bu sayede Nietzsche sonuna kadar (yani 1888'e kadar) şunu söyleyebilmiştir: Ben bir hastanın tam tersiyim, aslında sağlıklıyım. Her şeyin kötü sonlandığını hatırlamak bunu geçersiz kılmaz. Çünkü çılgına dönüşmüş Nietzsche, tam da bu hareketliliğini, yer değiştirme sanatını kaybetmiş, *sağlığıyla* hastalıktan sağlık üzerine bir bakış açısı elde edemeyen Nietzsche'dir.

Nietzsche'de her şey maskedir. Sağlığı dehası için bir ilk maskedir, acıları ise hem dehası hem sağlığı için ikinci bir maske. Nietzsche Ben'in birliğine inanmaz ve kendinde böyle bir birlik hissetmez: Saklanan ama saklanırken, başka türlü kuvvetleri, yaşamın ve düşüncenin kuvvetlerini ifa-

1 *Ecce Homo*, Neden böyle bilgeyim, § 1.

de eden farklı "benler" arasındaki ince güç ve değerlendirme ilişkileri – Nietzsche'nin anlayışı ve yaşama biçimi budur. Nietzsche, Wagner'i, Schopenhauer'i ve hatta Paul Rée'yi bile kendi maskeleri olarak yaşar. 1890'dan sonra arkadaşlarının bazıları (Overbeck, Gast) çılgınlığın onun için son bir maske olduğunu düşünmeye başlarlar. Nietzsche şöyle yazmıştır: "Ve bazen deliliğin kendisi, ölümcül, fazlasıyla kesin bir bilgiyi saklayan bir maskedir." Aslında değildir ama sadece şu nedenle: Delilik, maskelerin, aralarındaki iletişimi ve yer değiştirmeyi keserek bir ölüm katılığında birbirlerine karıştıkları ana işaret eder. Nietzsche'nin felsefesinin doruk noktaları arasında, maske takmanın gerekliliğinden, maskelerin erdeminden, olumluluğundan ve nihai konumundan bahsettiği sayfalar da vardır. Eller, kulaklar ve gözler Nietzsche'nin güzellikleridir. (kulaklarından çok hoşnuttur; küçük kulakları Dionysos'a götüren labirentlerle dolu bir giz olarak düşünür). Ama bu ilk maskenin üzerinde, kocaman bir bıyıkla temsil edilen bir diğeri bulunur. "Ver bana, yalvarıyorum, ver bana... – Peki, ne istiyorsun? – Başka bir maske, ikinci bir maske."

İnsanca, Pek İnsanca'dan (1878) sonra Nietzsche bütüncül eleştiri girişimini sür-

dürür: *Gezgin ve Gölgesi* (1879), *Tan Kızıllığı* (1880). *Şen Bilgi*'yi hazırlar. Fakat yeni bir şey, bir coşkunluk, bir aşırı bolluk ortaya çıkmaktadır: Nietzsche, sanki değerlendirmenin anlam değiştirdiği, hastalığın tuhaf bir sağlığın doruğundan itibaren yargılandığı yere doğru sürüklenmiştir. Acıları devam etmektedir ama sık sık, bedenin kendisini de etkileyen bir "coşku" tarafından bastırılırlar. Nietzsche bir tehdit duygusuna bağlı olan en yüksek ruh hallerini böylece deneyimler. 188l Ağustosunda, Sils-Maria'da, Silvaplana gölü boyunca uzanarak Bengi Dönüş'ün sarsıcı ortaya çıkışını yaşar. Arkasından da, *Zerdüşt*'ün esinlenişi gelir. 1883–1885 yılları arasında *Zerdüşt*'ün dört kitabını yazar ve bunun devamı olacak bir eser için notlar biriktirir. Eleştiriyi, daha önce sahip olmadığı bir düzeye taşır. Onu değerlerin "dönüştürülmesi"nin silahı, üstün bir olumlamanın hizmetindeki bir Hayır haline getirir (*İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 1886; *Ahlakın Soykütüğü*, 1887). – Bu, üçüncü dönüşüm ya da çocuk-oluş'tur.

Bununla birlikte kaygılar, yoğun çatışmalar yaşamaktadır. 1882 yılında, Lou von Salome macerasını yaşar. Paul Rée ile yaşayan bu Rus genç kız, Nietzsche'ye, aşkına layık ideal bir öğrenci olarak görünür. Daha önce de uygulama fırsatı bulduğu

duygusal şemayı takip ederek, arkadaşının aracılığıyla, hızlıca ona evlenme teklif eder. Nietzsche bir düşün peşindedir: Dionysos olarak, Theseus'un onayıyla, Ariadne'yi elde edecektir. Theseus, "üstün insan"dır; bir baba imgesidir – daha önce Nietzsche için Wagner'in olduğu gibi. Ama Nietzsche Cosima-Ariadne'yi açıkça istemeye cesaret edememiştir. Nietzsche, Paul Rée'de ve daha önceleri başka arkadaşlarında Theseus'lar, daha genç ve daha az etkileyici babalar görmüştür.[2] Dionysos ise üstün insandan daha üstündür, tıpkı Nietzsche'nin Wagner'den ve daha güçlü bir sebeple Paul Rée'den üstün olması gibi. Ama onun yazgısı kaçınılmazdır; böyle bir düşün başarısız olacağı açıktır. Ariadne her zaman Theseus'u tercih eder. Malwida von Meysenburg'un şefliğinde, Lou Salome, Paul Rée ve Nietzsche garip bir dörtlü oluştururlar. Ortak yaşamları, küskünlüklerden ve tekrar barışmalardan oluşur. Nietzsche'nin sahiplenmeci, kıskanç kız kardeşi Elisabeth, bu dörtlünün birbirlerinden kopmaları için her yolu dener ve bunu başarır. Nietzsche ne kız kardeşinden ayrılmayı becerebilir, ne de onunla ilgili yargılarının sertliğini hafifletmeyi ("Kız

2 Daha önce, 1876'da, Nietzsche arkadaşı Hugo von Senger aracılığıyla genç bir kadına evlenme teklif etmişti – daha sonra bu kadınla Senger evlendi.

kardeşim gibi insanlar, kaçınılmaz olarak, benim düşünme biçimimin ve felsefemin uzlaşmaz karşıtlarıdırlar, bu eşyanın değişmez doğasından gelir...", "seninki gibi ruhları, zavallı kız kardeşim, ben onları sevmiyorum", "senin ahlakçı, uygunsuz gevezeliklerinden son derece usandım..."). Lou Salome Nietzsche'yi aşkla sevmemiştir ama daha sonra Nietzsche üzerine olağanüstü güzellikte bir kitap yazma fırsatı bulacaktır.[3]

Nietzsche kendini gitgide daha yalnız hissetmektedir. Wagner'in öldüğünü öğrenir ve bu onda Ariadne-Cosima imgesinin tekrar canlanmasına yol açar. Elisabeth 1885'te, Wagnerci, antisemit ve Prusyalı bir milliyetçi olan Förster'le evlenir; Förster Elisabeth'le birlikte Paraguay'a, saf arîlerden oluşan bir koloni kurmaya gidecektir. Nietzsche evlilik törenine katılmaz, bu can sıkıcı kayınbiradere güçlükle katlanmaktadır. Bir başka ırkçıya şöyle yazar: "Bana yayınlarınızı göndermeyi kesin, sabrımın taşmasından korkuyorum." – Nietzsche'de aşırı sevinç ve depresyon dönemlerinin yer değiştirmeleri gittikçe sıklaşmaktadır. Kimi zaman her şey ona mükemmel görünür: terzisi, yedikleri, insanların ona yaklaşımı, girdiği dükkanlarda yarattığına inandığı

3 Lou Andreas Salomé, *Fréderic Nietzsche*, 1894, fr. çev. Grasset.

büyüleyici etki. Kimi zamansa umutsuzluk ağır basar: okuyucu yokluğu, bir ölüm, bir ihanet izlenimi.

Büyük yıl, 1888 gelir: *Putların Alacakaranlığı, Wagner Olayı, Deccal, Ecce Homo.* Nietzsche'nin yaratıcı yetenekleri daha da şiddetlenmekte, adeta çöküşünü önceleyen son bir atılım yapmaktadırlar. Büyük bir ustalığın ürünü olan bu eserlerde ton bile değişikliğe uğrar: Üstinsanm komedisi olarak, yeni bir şiddet, yeni bir mizah. Nietzsche bir yandan kendinden, kozmik dünyasal bir kışkırtıcı imgesi kurmakta ("bir gün, korkunç bir şeyin anısıyla birlikte söylenecek benim adım", "dünyada, büyük politika ancak benden itibaren başlayabilir") ama bir yandan da, ana odaklanıp, hemen gerçekleşmesini istediği bir başarı için kaygılanmaktadır. 1888 yılının sonlarından itibaren tuhaf mektuplar yazmaya başlar. Strindberg'e şöyle yazar: "Roma'da bir prensler meclisi topladım. Genç Kayser'i kurşuna dizdirmek istiyorum. Görüşmek üzere! Çünkü görüşeceğiz. Tek bir şartla: Boşanalım... Nietzsche-Sezar." Torino, 3 Ocak 1889, kriz. Nietzsche hâlâ Dionysos ya da Çarmıhtaki ya da her ikisi adına imzalanmış mektuplar yazmaktadır. Cosima Wagner'e: "Ariadne, seni seviyorum. Dionysos." diye yazar. Hemen Torino'ya gelen Overbeck, Nietzsche'yi aşırı coşkulu bir

halde kendini kaybetmiş olarak bulur. Onu, zar zor Basel'e götürür. Nietzsche burada kendini uysalca doktorlara bırakır. "İlerleyen felç" teşhisi koyulur. Annesi onu Jena'ya aldırır. Buradaki doktorlar, Nietzsche'de 1866'dan beri ilerlemekte olan bir frengi enfeksiyonu olduğunu düşünürler. (Söz konusu olan Nietzsche'nin bir açıklaması mıdır? Gençken, arkadaşı Deussen'e, bir piyano tarafından kurtarıldığı garip bir öykü anlatmıştır. *Zerdüşt*'ün bir metni olan "çöl kızlarının arasında", bu açıdan ele alınmalıdır.) Kimi zaman sakin, kimi zaman krizde, Nietzsche tüm eserini unutmuş görünmekte ama hâlâ müzik yapmaktadır. Annesi onu evine alır. Elisabeth, 1890 yılının sonunda Paraguay'dan döner. Hastalığın gelişimi hissizliğe ve can çekişmeye kadar yavaşça ilerler. Nietzsche 1900'de Weimar'da ölür.[4]

Bütünüyle kesin olmamakla birlikte, genel felç teşhisi olasıdır. Ama soru daha çok şu: 1875, 1881 ve 1888'de ortaya çıkan belirtiler aynı klinik tabloya mı aittir? Bu aynı hastalık mıdır? Öyle görünüyor ki evet. Burada söz konusu olanın bir psikozdan çok, bir çılgınlık olmasının pek önemi yok.

4 Nietzsche'nin hastalığı hakkında bkz. E.F. Podach'ın güzel kitabı, *L'effondrement de Nietzsche* [Nietzsche'nin Çöküşü].

Nietzsche'nin eserinde, hastalığın hatta deliliğin hangi anlamda bulunduğunu gördük. Genel felç krizi, hastalığın eseri terk ettiği, onu kesintiye uğrattığı ve devamını imkânsız kıldığı ana işaret eder. Nietzsche'nin son mektupları bu uç anın tanıklığını yaparlar; onlar da eserine aittirler, eserin bir parçasını oluştururlar. Nietzsche, hastalıktan sağlığa ya da aksi yönde, perspektiflerin yerini değiştirme sanatına sahip olduğu sürece, ne kadar hasta olursa olsun, eserini mümkün kılan bir "büyük sağlık"ın tadını çıkarmıştır. Ama bu sanattan mahrum kaldığında, maskeler bir palyaçonun ve bir soytarının maskesinde birbirine karıştığında, organik ya da başka türlü bir sürecin etkisi altında, hastalığın kendisi de eserinin sonuyla karışır (Nietzsche delilikten "gülünç bir çözüm", son bir soytarılık olarak bahsetmişti).

Elisabeth, Nietzsche'nin bakımında annesine yardım eder. Hastalığın dindarca yorumlarını yapar. Overbeck'e karşı sert kınamalarda bulunur, o ise Elisabeth'i ağırbaşlılıkla yanıtlar. Elisabeth birçok önemli şey yapmıştır. Weimar'daki Nietzsche Arşivi'nin düzenlenmesi, yaptığı her şey, erkek kardeşinin düşüncesinin yayılmasını garanti altına almak içindir.[5] Ama bütün bu

5 1950'den itibaren elyazmaları Weimar'daki Goethe-Schiller Arşivi'nin eski binasına nakledilirler.

yaptıkları, büyük ihaneti karşısında silikleşir: Elisabeth, Nietzsche'yi nasyonal sosyalizmin hizmetine sokmaya çalışmıştır. Nietzsche'nin talihsizliğinin son belirtisi: her "lanetli düşünür"ün çevresinde bulunan, kötü niyetli akraba.

FELSEFESİ[1]

Nietzsche felsefeye iki ifade aracı kazandırır: aforizma ve şiir. Bu biçimlerin kendisi yeni bir felsefe anlayışına, düşünürün ve düşüncenin yeni bir imgesine işaret ederler. Nietzsche bilgi idealinin ve hakikatin keşfinin yerine, *yorumlama*yı ve *değerlendirme*yi koyar. Biri, bir fenomenin her zaman kısmi ve parçalı olan "anlam"ını sabitler; diğeriyse anlamların hiyerarşik "değer"ini belirler ve parçaları, çoğulluklarını ortadan kaldırmadan ya da zayıflatmadan bütünleştirir. Aforizma tam olarak hem yorumlama sanatı hem de yorumlanan şeydir; şiir ise hem değerlendirme sanatı, hem değerlendirilen şey. Yorumcu, fenomenleri belirtiler olarak düşünen ve aforizmalarla konuşan fizyolog ya da doktordur. Değerlendirmeci, "pers-

1 Aşağıdaki açıklamalar, sadece, ileride alıntılanan metinler için bir giriş niteliğindedir.

pektifler" düşünen, onları yaratan ve şiir aracılığıyla konuşan sanatçıdır. Geleceğin filozofu sanatçı ve doktordur – tek kelimeyle yasa koyucudur.

Bu filozof imgesi aslında en yaşlı, en eski olanıdır. Bu, Sokrates öncesi düşünürün, "fizyolog"un ve sanatçının, dünyayı yorumlayanın ve değerlendirenin imgesidir. Gelecek ve kökensel olan arasındaki bu yakınlık nasıl anlaşılmalı? Geleceğin filozofu aynı zamanda eski dünyaların, dorukların ve mağaraların kâşifidir ve yalnızca, özünde unutulmuş bir şeyi anımsaması sayesinde yaratır. Bu şey, Nietzsche'ye göre, düşüncenin ve yaşamın birliğidir. Karmaşık birlik: bir adım yaşam, bir adım düşünce için. Yaşam tarzları düşünme biçimlerini esinler, düşünme tarzları, yaşama biçimlerini yaratır. Yaşam düşünceyi *etkinleştirir*, düşünce yaşamı *olumlar*. Sokrates öncesi bu birlik hakkında artık en ufak bir fikrimiz bile yok. Artık önümüzde yalnızca, düşüncenin yaşamı engellediği, sakatladığı, yola getirdiği; yaşamın ise öcünü almak için düşünceyi deliliğe sürüklediği ve onunla birlikte kaybolduğu örnekler var. Vasat yaşamlar ya da deli düşünürler dışında seçeneğimiz yok artık. Bir düşünür için fazlasıyla bilgece yaşamlar, bir canlı için fazlasıyla delice düşünceler: Kant ve

Hölderlin. Ama bir yaşam anekdotunu bir düşünce aforizması, düşüncenin bir değerlendirmesini ise yeni bir yaşam perspektifi haline getiren bu güzel birlik, artık delilikle aynı şey olmayacağı bir biçimiyle tekrar bulunmayı bekliyor.

Sokrates öncesi filozofların bu gizi, bir bakıma, zaten en başından itibaren kaybolmuştu. Felsefeyi bir kuvvet olarak düşünmeliyiz. Oysa kuvvetlerin yasası, onların, daha önceden varolan kuvvetlerin maskelerini takmadan ortaya çıkamayacaklarını söyler. Yaşam önce maddeyi taklit etmelidir. Felsefi kuvvet, Yunanistan'da doğduğu anda, hayatta kalmak için gizlenmiş olmalıdır mutlaka. Filozof, önceki kuvvetlerin tutumunu ödünç almış, *din adamı* maskesi takmış olmalıdır. Genç Yunanlı filozofta, Doğulu yaşlı din adamından bir şeyler bulunur. Bugün hâlâ bu konuda yanılgıya düşülüyor: Zerdüşt ve Heraklitos, Hintliler ve Elealılar, Mısırlılar ve Empedokles, Pitagoras ve Çinliler – olası tüm karışıklıklar. İdeal filozofun erdeminden, çileciliğinden, bilgelik aşkından bahsediliyor ama bu maske altında gizlenen özgün yalnızlık ve duyarlılık, tehlikeli bir varoluşun pek az bilgece amaçları kestirilemiyor. Felsefenin gizi, en başından beri kayıp olduğu için, gelecekte keşfedilmeyi bekliyor.

Öyleyse felsefenin tarihte ancak yozlaşarak, kendine karşı dönerek ve maske takmayı kabullenerek gelişmiş olması kaçınılmazdır. Etkin bir yaşamla olumlayan bir düşüncenin birliğinin yerini, yaşamı yargılamayı, onu, üstün olduğu iddia edilen değerlerle karşı karşıya getirmeyi, bu değerlere göre ölçmeyi, sınırlandırmayı ve mahkûm etmeyi görev edinen düşünce alır. Düşüncenin böyle olumsuzlaşmasıyla birlikte, yaşamın değerinin azaldığını, etkin olmayı bırakarak en zayıf biçimlerine, sözde üstün değerlerle bağdaşan hastalıklı biçimlere indirgendiğini görürüz. *"Tepki"nin etkin yaşam, olumsuzlamanın olumlayıcı düşünce karşısındaki galibiyeti.* Felsefe için bunun sonuçları ağır olmuştur. Çünkü yasa koyucu filozofun iki erdeminden biri, bütün yerleşik değerlerin, yani yaşama üstün tutulan değerlerin ve onların dayandığı ilkenin eleştirisi; diğeri, yeni değerlerin, başka bir ilkeyi gerektiren, yaşamın değerlerinin yaratılmasıdır. Çekiç ve dönüşüm. Ama felsefenin yozlaşmasıyla birlikte yasa koyucu filozof yerini boyun eğen filozofa bırakır. Yerleşik değerleri eleştirenin, yeni değerlerin ve değerlendirmelerin yaratıcısının yerine, kabul görmüş değerlerin koruyucusu geçer. Filozof, metafizikçi olmak için, fizyolog ya da doktor olmayı bırakır;

"kamusal profesör" olmak için şair olmayı bırakır. Doğrunun ve aklın gereklerine boyun eğdiğini iddia eder; ama aklın bu gereklerinin altında, sıklıkla, pek de öyle akılcı olmayan kuvvetler, Devletler, dinler, gündelik değerler buluruz. Felsefe artık, insanın itaat edişini meşrulaştırmak için bulduğu tüm gerekçelerin sıralanmasından başka bir şey değildir. Filozof hakikat aşkını yardıma çağırır ama bu hakikatin kimseye bir zararı dokunmaz ("[hakikat] tüm yerleşik iktidarlara, durmaksızın, kimse için en küçük bir engel dahi çıkartmayacağı yolunda garanti veren, rahatına düşkün bön bir yaratı olarak ortaya çıkar, çünkü o her şeyden önce, yalnızca saf bilimdir"[2]). Filozof yaşamı ağırlıklara dayanma, yükleri taşıma yeteneğine göre değerlendirir. Bu yükler ve ağırlıklar tam da üstün değerlerdir. İşte taşıyanla taşınanı, tepkisel ve değeri azalmış yaşamla olumsuz ve değer azaltıcı düşünceyi aynı çölde birleştiren ağırlık düşkünü ruh budur. Öyle ki artık geriye, eleştiri yapıldığı yanılsamasından ve yaratmanın hayaletinden başka bir şey kalmaz. Çünkü hiçbir şey yaratıcıya, taşıyıcı kadar zıt değildir. Yaratmak hafifletmek, yaşamın yükünü boşaltmak, yeni ya-

2 *Çağa Aykırı Düşünceler*, Eğitimci olarak Schopenhauer, § 3.

şam olanakları icat etmektir. Yaratıcı yasa koyucudur – dansçıdır.

Felsefenin yozlaşması Sokrates'le birlikte açıkça ortaya çıkar. Eğer metafiziği iki dünya arasındaki ayrımla, özün ve görünüşün, doğrunun ve yanlışın, akli ve duyusal olanın karşıtlığıyla tanımlıyorsak, onu Sokrates'in icat ettiğini söylemeliyiz: O yaşamı yargılanması, ölçülmesi, sınırlandırılması gereken bir şey, düşünceyi ise üstün değerler (Tanrısal, Doğru, Güzel, İyi...) adına iş gören bir ölçü, bir sınır haline getirir. Sokrates'le birlikte gönül rızası ve ustalıkla boyun eğen bir filozof tipi ortaya çıkar. Yüzyılları atlayarak devam edelim. Kant'ın eleştiriyi yeniden inşa ettiğine ya da yasa koyucu filozof fikrini yeniden bulduğuna kim inanır? Kant bilgiyle ilgili sahte iddiaların geçersizliğini gösterdi ama bilme idealinin kendisini sorunsallaştırmadı; sahte ahlakın geçersizliğini gösterdi ama ne ahlaklılığın iddialarını, ne de onun değerlerinin doğasını ve kökenini tartışma konusu yaptı. Bizi alanları ve ilgileri karıştırmakla suçladı; ama alanlar dokunulmamış, aklın ilgilendikleri ise kutsal olarak kaldı (gerçek bilgi, gerçek ahlak, gerçek din).

Diyalektiğin kendisi de bu aldatmacayı sürdürür. Diyalektik bizi yabancılaşmış özellikleri tekrar üzerimize almaya çağıran

sanattır. Her şey, diyalektiğin hareket ettiricisi ve ürünü olan Tin'e, ya da kendilik bilincine, ya da hatta türsel varlık olarak insana geri döner. Oysa eğer bizim özelliklerimiz kendilerinde, azalmış bir yaşamın, sakatlayıcı bir düşüncenin ifadeleriyseler, onları geri almak ya da onların gerçek öznesi haline gelmek ne işimize yarar? Din adamı içselleştirildiğinde, tıpkı Reform'un yaptığı gibi, inananın içine yerleştirildiğinde, din ortadan kaldırılmış mı oldu? Yerine insan geçirilerek ve böylece aslı, yani yeri korunarak, Tanrı öldürülmüş mü oldu? Tek değişiklik şudur: İnsan, sırtında taşıyacağı ağırlıkları dışarıdan yüklenmek yerine, kendi kendine yüklenir. Geleceğin filozofu, filozof-doktor, aynı rahatsızlığın farklı belirtilerle devam ettiği yönünde tanı koyacaktır: Değerler değişebilir, insan kendini Tanrının yerine koyar, ilerleme, mutluluk ve yararlılık, doğrunun, iyinin ya da tanrısal olanın yerine geçer – aslolan, yani perspektifler ve bu eski ya da yeni değerlerin dayandığı değerlendirmelerse değişmeden kalır. Her zaman, boyun eğmeye, bir ağırlık yüklenmeye, yaşamın sadece tepkisel, düşünceninse yalnızca suçlayıcı biçimlerini kabullenmeye davet ediliriz. Artık bunu istemediğimizde, üstün değerleri taşıyamadığımızda ise, tekrar, "olduğu haliyle Gerçek"i

üstümüze almaya çağrılırız – ama *bu olduğu haliyle Gerçek, tam da üstün değerlerin gerçekliği dönüştürdükleri haldir*! (Varoluşçuluk bile, taşımaya, üstüne almaya yönelik ürküntü verici bir iştahı günümüze kadar getirmiştir, bu onu Nietzsche'den ayıran, tam anlamıyla diyalektik bir iştahtır.)

Nietzsche değerlerin dönüşümünü gerçekleştirmek için, Tanrıyı öldürmenin yeterli olmadığını bize ilk öğreten kişidir. Eserlerinde, Tanrının ölümünün, hepsi de birbirinden güzel, birçok, en az on beş farklı biçimi bulunur.[3] Ama tam da en güzellerinden birine göre, Tanrının katili, "insanların en çirkinidir". Nietzsche'nin söylemek istediği, insanın artık dışsal bir makama ihtiyaç duymaksızın kendisine yasaklanmış şeyden kaçındığında, bir polisi ve ona artık dışarıdan gelmiyormuş gibi görünen yükleri kendiliğinden üstüne aldığında da, hâlâ çirkinleşmeye devam ettiğidir. Böylece felsefe tarihi, Sokratesçiler'den Hegelciler'e dek, insanın uzun süreli boyun eğişlerinin ve bu boyun eğişleri meşrulaştırmak için başvurduğu gerekçelerin tarihi olarak kalır.

3 Kimi zaman Tanrının ölümünün ilk büyük ifadesi olarak Deli başlıklı metin anılır (*Şen Bilim*, III, 125). Ama hiç de öyle değildir: *Gezgin ve Gölgesi*'nde Tutsaklar başlıklı hayranlık uyandıran bir metin bulunur. Bkz. daha ileride, 19 numaralı metin. Bu metnin Kafka'yla gizemli yankılanmaları vardır.

Bu yozlaşma hareketi sadece felsefeyi etkilemez, en genel haliyle oluşu, tarihin en temel kategorisini ifade eder. Burada söz konusu olan tarihteki tek bir olgu değil, düşüncemizi ve yaşamımızı belirleyen olayların büyük bir kısmının, bir bozuşmanın belirtilerinin dayandığı ilkedir. Bundan dolayıdır ki, gerçek felsefe, geleceğin felsefesi, ebedi olmadığı gibi, tarihsel de değildir: O, çağa aykırı olmalıdır, her zaman çağa aykırı.

Her yorumlama, bir fenomenin anlamının belirlenmesidir. Anlam tam olarak, karmaşık ve hiyerarşik bir toplam içinde, bazılarının ona göre etkin olduğu, bazılarınınsa tepkide bulunduğu bir kuvvetler ilişkisine dayanır. Bir fenomen ne kadar karmaşık olursa olsun, onda, etkin olan birincil kuvvetleri, fethetme ve tabi kılma kuvvetlerini, tepkisel olan ikincil kuvvetlerden, uyarlama ve düzenleme kuvvetlerinden ayırt edebiliriz. Bu ayrım yalnızca, niceliksel değil, niteliksel ve tipolojiktir. Çünkü kuvvetin özü, diğer kuvvetlerle ilişki içinde olmaktır ve o bu ilişkide, kendi özünü ya da niteliğini elde eder.

"İstenç" kuvvetin kuvvetle ilişkisine verilen addır. Bu yüzden her şeyden önce, Nietzscheci güç istenci ilkesi üzerine yapılan yanlış yorumlardan kaçınmak gerekiyor.

Bu ilke (en azından öncelikli olarak), istencin gücü *istediği* ya da egemen olmayı *arzuladığı* anlamına gelmez. Güç istenci, "egemen olma arzusu" anlamında yorumlandığı sürece ister istemez yerleşik değerlere, yani o ya da bu durumda, o ya da bu çatışmada kimin en güçlü olarak "kabul edilmesi" gerektiğini belirlemeye elverişli olan yegâne değerlere tabi kılınmış olur. Böylelikle, tüm değerlendirmelerimizin esnek ilkesi, yeni, tanınmayan değerlerin yaratılmasının gizli ilkesi olan güç istencinin doğası görmezden gelinir. Güç istenci, der Nietzsche, ne gözünü dikmek ne de *almak* anlamına gelir, o *yaratmak* ve *vermektir.*[4] Güç istenci olarak Güç, istencin neyi istediğiyle değil, istençte *kimin* istediğiyle ilgilidir (bizzat Dionysos'un kendisi). Güç istenci, karmaşık bir yapı içinde, mevcut kuvvetlerin ve onların karşılıklı niteliklerinin türediği diferansiyel öğedir. Bu yüzden de her zaman hareketli, hafif, çoğulcu bir öğe olarak sunulur. Bir kuvvet güç istenciyle emreder, ama aynı zamanda itaat etmesi de güç istenciyle gerçekleşir. Demek ki, kuvvetlerin iki tipine ya da niteliğine, güç istencinin iki yönü, iki *qualia*'sı, yani kendisinden türeyen kuvvetlerinkinden daha derin, nihai ve akışkan karakter-

4 Bkz. 25 numaralı metin.

ler karşılık gelir. Çünkü güç istenci, etkin kuvvetlerin *olumlamasını*, kendi farklarını olumlamasını sağlar: Bu kuvvetlerde olumlama birincildir; olumsuzlama ise asla bir sonuçtan, zevkteki bir fazlalıktan başka bir şey olamaz. Oysa tepkisel kuvvetlerin özü, tersine, öncelikle olmadıkları şeye karşı olmak, ötekini sınırlandırmaktır: Onlarda, olumsuzlama birincildir; olumsuzlamayla, olumlamanın bir benzerine ulaşırlar. Demek ki, etkinlik ve tepkiselliğin kuvvetlere ait iki nitelik olması gibi olumlama ve olumsuzlama da güç istencinin iki *qualia*'sıdır. Ayrıca nasıl ki yorumlama, anlamın ilkelerini kuvvetlerde bulursa, değerlendirme de değerlerin ilkelerini güç istencinde bulur. – Bu terminolojik saptamalara bağlı kalacağız ve Nietzsche'nin düşüncesini basit bir düalizme indirgemekten kaçınacağız. Çünkü göreceğiz ki, aslında olumlamaya düşen, çeşitli ve çoğulcu olmakken, olumsuzlamaya düşen tek olmak ya da ağır bir şekilde monist olmaktır.

Oysa tarih bizi en tuhaf fenomenle karşı karşıya bırakır: Tepkisel kuvvetler galip gelir, olumsuzlama güç istencinde üstünlük kazanır! Söz konusu olan yalnızca insanın tarihi değil yaşamın tarihi, en azından insanın ikamet ettiği yüzeyi itibariyle Yeryüzü'nün tarihidir. Her yerde "hayır"ın

"evet", tepkinin etkin olan karşısındaki zaferini görüyoruz. Yaşam bile uyarlamacı ve düzenleyici hale gelir, ikincil biçimlerine indirgenir: Artık, etkin olmanın ne anlama geldiğini bile anlamıyoruz. Yeryüzü'nün kuvvetleri bile bu üzüntülü yüzeyde tükeniyorlar. Tepkisel kuvvetlerin ve yadsıma istencinin bu ortak zaferini Nietzsche "nihilizm" olarak adlandırır – ya da kölelerin galibiyeti. Nietzsche'ye göre nihilizmin çözümlenmesi *psikolojinin* konusudur, bu psikolojinin kozmosun da psikolojisi olarak anlaşılması kaydıyla.

Bir kuvvet ya da istenç felsefesi için tepkisel kuvvetlerin, "kölelerin", "zayıfların" nasıl üstün geldiklerini açıklamak zor görünüyor. Çünkü eğer bu, zayıfların hep birlikte, kuvvetlilerinkinden daha büyük bir kuvvet oluşturmasıyla açıklanıyorsa, değişenin ne olduğu ve niteliksel bir değerlendirmenin ne üzerine kurulduğu pek anlaşılmaz. Ama aslında zayıflar, köleler, galibiyeti, kuvvetlerini birbirine ekleyerek değil, ötekinin kuvvetini azaltarak kazanırlar: Kuvvetli olanı yapabileceği şeyden ayırırlar. Onlar güçlerinin bir araya gelmesi ile değil, bulaşmalarının gücüyle galip gelirler. Tüm kuvvetleri bir tepkisel-oluşa sürüklerler. İşte "yozlaşma" budur. Nietzsche zaten, yaşam kavgasının ve doğal seleksiyonun ölçütleri-

nin zorunlu olarak, zayıfları ve hastaları oldukları haliyle, "ikinciler" olarak kayırdığını gösterir (tepkisel süreçlerine indirgenmiş bir yaşama *hasta* deriz). İnsanın durumundaysa tarihin ölçütleri köleleri oldukları haliyle daha da açık bir biçimde kayırır. Bu bütün yaşamın hastalıklı-oluşu, nihilizmin zaferini inşa eden tüm insanların köle-oluşudur. Bu nedenle, Nietzscheci terimler olan "kuvvetli" ve "zayıf"ın, "efendi" ve "köle"nin de yanlış yorumlarından kaçınacağız: Apaçıktır ki, iktidarı ele geçirerek ne köle, köle olmaktan, ne de zayıf, zayıf olmaktan çıkar. Tepkisel kuvvetler üstün gelerek tepkisel olmayı bırakmazlar. Çünkü Nietzsche'ye göre her şeyde asıl söz konusu olan niteliksel bir tipoloji; bayağılık ve asalettir. Efendilerimiz evrensel bir köle-oluşta galip gelen kölelerdir: Avrupalı insan, evcil insan, soytarı... Nietzsche modern devletleri, liderlerin ve güçlülerin bayağılıklarıyla, bu bayağılık ve soytarılığın bulaşması aracılığıyla üstün geldikleri karınca yuvaları olarak tasvir eder. Nietzsche ne kadar karmaşık olursa olsun, okuyucu onun, Naziler tarafından tasarlanan "efendiler" ırkını hangi kategoriye (yani hangi tipe) yerleştireceğini kolayca kestirebilir. Nihilizm galip geldiğinde, ancak ve ancak o zaman, güç istenci artık "yaratmak" değil, gücü istemek, egemen olmayı

arzulamak (yani yerleşik değerleri, parayı, şerefi, iktidarı... kendine mal etmek ya da mal ettirmek) anlamına gelir. Oysa buradaki güç istenci, tam da köleninki, kölenin ya da güçsüzün gücü anlama şekli, ondan çıkarttığı ve *galip geldiğinde uyguladığı* fikirdir. Bir hasta şunu diyebilir: Ah! Eğer sağlıklı olsaydım, şunu yapardım – ve belki yapacaktır da – ama onun projeleri ve görüşleri hâlâ bir hastaya aittirler; bir hastanın proje ve görüşlerinden başka bir şey değildirler. Köle ve onun efendilik ya da güç anlayışı da bu şekildedir. Tepkisel insan ve onun eylem anlayışı için de aynı şey geçerlidir. Her yerde değerlerin ve değerlendirmelerin tersine çevrilmesi, her yerde dar bir açıdan görülen şeyler, aynada yansımış gibi tersine çevrili imgeler. Nietzsche'nin en büyük sözlerinden biri şudur: "Her zaman, kuvvetlileri zayıflara karşı korumak gerekiyor."

İnsanın durumu açısından, nihilizmin galibiyetinin evrelerini açıklığa kavuşturalım. Bu evreler Nietzscheci psikolojisinin büyük keşiflerini, bir derinlikler tipolojisinin kategorilerini oluşturur.

1º Hınç: Bu senin hatan, bu senin hatan... Yansıtıcı suçlama ve yakınma. Eğer zayıf ve mutsuzsam, bu senin hatan. Tepkisel yaşam etkin kuvvetlerden kaçar, tepki "etkilenmeyi" bırakır. Tepki içten duyulan

bir şeye, etkin olan her şeyin aleyhine işleyen "hınç"a dönüşür. Eylem "utandırılır": Yaşamın kendisi suçlanır, gücünden, yapabileceği şeyden koparılır. Kuzu şöyle der: Kartalın yapabileceklerinin hepsini ben de yapabilirim, ama kendimi bundan alıkoyuyorum, kartal benim gibi yapsın...

2º Vicdan azabı: Bu benim hatam... İçe yansıtma evresi. Tepkisel kuvvetler, ancak yaşamı tuzağa düşürerek kendilerine geri dönebilirler. Hatayı içselleştirir, kendilerini suçlu sayar, kendi aleyhlerine dönerler. Ama böylece kendilerini bir örneğe dönüştürerek, bütün yaşamı gelip onlara katılmaya çağırır ve bulaşıcı erkin en fazlasını elde ederler – tepkisel cemaatler oluştururlar.

3º Çileci ideal: Yüceltme evresi. Zayıf ya da tepkisel yaşamın istediği, nihayetinde, yaşamın olumsuzlanmasıdır. *Onun* güç istenci, kendi galibiyetinin koşulu olan hiçlik istencidir. Buna karşılık, hiçlik istenci zayıf, sakatlanmış, tepkisel yaşamdan başka bir şeye izin vermez: Sıfıra yakın durumlar. Böylece, kaygı verici ittifak kurulur. Yaşam, ondan üstün olduğu kabul edilen değerlere göre yargılanacaktır: Bu dindarca değerler yaşama karşı çıkar, onu mahkûm eder, hiçliğe doğru sürüklerler; yaşamın yalnızca en tepkisel, en zayıf ve en hastalıklı biçimlerine kurtuluş vaat ederler. Hiçlik-Tanrı ve

Tepkisel-İnsan'ın ittifakı işte budur. Her şey tersine çevrilmiştir: Köleler efendi, zayıflar kuvvetli, bayağılıksa asalet adını alır. Bir insan taşıdığı için kuvvetli ve asil sayılır: O "üstün" değerlerin ağırlığını taşır ve kendini sorumlu hisseder. Yaşam bile, özellikle yaşam, ona taşıması zor bir şey gibi görünür. Değerlendirmeler o kadar çarpıklaşır ki, artık, taşıyıcının bir köle, taşıdığı şeyin kölelik, hamalın ise zayıflık-taşıyıcı, yani bir yaratıcının, dansçının tam karşıtı olduğu görülemez. Çünkü aslında, yalnızca zayıf olan taşır ve kendini yalnızca hiçlik istenciyle taşıtır. (Bkz. Zerdüşt'ün Soytarısı ve Eşek karakteri).

Nihilizmin buraya kadarki evreleri Nietzsche'ye göre Yahudilik dinine sonra da Hıristiyanlığa karşılık gelir. Ama kim bilir bu dinin de ne kadarı, Yunan felsefesi tarafından, yani felsefenin Yunanistan'daki yozlaşması tarafından hazırlanmıştır. Daha genel olarak, Nietzsche bu evrelerin nasıl düşüncenin büyük kategorilerinin (Ben, Dünya, Tanrı, nedensellik, ereksellik vb.) doğuşuna denk düştüğünü gösterir. – Ama nihilizm burada durmaz, tüm tarihimizi oluşturan bir yol izler.

4º Tanrının Ölümü: Geri alma evresi. Tanrının ölümü bize uzun süre din içi bir dram, Yahudi Tanrıyla Hıristiyan Tanrı

arasında bir mesele olarak göründü. Öyle ki, artık, Oğul mu Babasının hıncı yüzünden öldü yoksa Baba mı Oğul'un bağımsız olması (ve "kozmopolit" hale gelmesi) için öldü, pek iyi bilmiyoruz. Ama zaten aziz Pavlus Hıristiyanlığı İsa'nın *bizim* günahlarımız için öldüğü fikri üzerine kurmuştur. Reform'la birlikte, Tanrının ölümü gitgide Tanrıyla insan arasındaki bir meseleye dönüşür. Ta ki, insanın Tanrının katili olduğunu fark edeceği, bu yeni yükü olduğu gibi üstlenmek ve taşımak isteyeceği güne kadar. O bu ölümün mantıksal sonucunu ister: kendisinin Tanrıya dönüşmesi, Tanrının yerini alması.

Nietzsche, Tanrının ölümünün gürültülü, büyük bir olay olduğunu ama yeterli olmadığını düşünür. Çünkü "nihilizm", biçim değiştirerek de olsa, hâlâ devam etmektedir. Nihilizm az önce şu anlama geliyordu: Üstün değerler adına yaşamın olumsuzlanması, değerinin azaltılması. Şimdiyse şu anlama geliyor: Bu üstün değerlerin olumsuzlanması, yerine insanca – pek insanca – değerlerin geçişi (ahlak dinin yerine geçer; yararlılık, ilerleme ve tarihin kendisi, tanrısal değerlerin yerini alır). Hiçbir şey değişmemiştir; çünkü bu hâlâ aynı tepkisel yaşam, daha önce tanrısal değerlerin gölgesinde galip gelmiş olan ve şimdi de insanca değerlerle galip

gelen, aynı köleliktir. Bu hâlâ aynı taşıyıcı, daha önce Tanrı karşısında sorumluluğunu üstlendiği tanrısal kalıntılarla yüklenmiş olan ve şimdi de kendine karşı sorumluluğu içinde kendi kendisini yükleyen aynı Eşektir. Hatta nihilizmin çölüne doğru fazladan bir adım daha atılır: Bütün Gerçekliğin kucaklandığı iddia edilir ama sadece, üstün değerler gerçeklikten geriye ne bıraktılarsa o, tepkisel kuvvetlerin ve hiçlik istencinin tortusu kucaklanmaktadır. Nietzsche bu yüzden, *Zerdüşt*'ün dördüncü kitabında, "üstün insanlar" adını verdiklerinin büyük sefaletini betimler. Bunlar Tanrının yerine geçmek isterler, insanca değerleri taşır, hatta Gerçekliği yeniden bulduklarına ve olumlamanın anlamını geri aldıklarına inanırlar. Ama becerebildikleri tek olumlama Eşeğin "Evet"i, İ-A*, tek olumladıkları, nihilizmin ürünlerini yüklenen ve hayır'ı *taşıdığı* her seferde evet dediğini sanan tepkisel kuvvettir. (Evet ve Hayır üzerine, onların sahiciliği ya da aldatmacası üzerine derin düşünümler içeren iki modern eser: Nietzsche ve Joyce.)

5° Son insan ve batmak isteyen insan: Sona erme evresi. Demek ki, Tanrının ölümü bir olay, ama hâlâ anlamını ve değerini bul-

* Nietzsche eşek sesi olarak İ-A'yı, Almancada evet'in karşılığı olan "Ja" kelimesine gönderme içinde kullanıyor. (ç.n.)

mayı bekleyen bir olaydır. Değerlendirme ilkesini değiştirmediğimiz, sadece, tepkisel kuvvetler ve hiçlik istenci arasında yeni bağdaşımlar kurarak eski değerlerin yerine yenilerini geçirdiğimiz sürece, hiçbir şey değişmiş olmaz; her zaman *yerleşik* değerlerin egemenliği altında oluruz. İyi biliyoruz ki yaşlı doğan ve doğumlarından beri rahata düşkünlüklerini, konformizmlerini ve yerleşik düzeni bozma yeteneksizliklerini açıkça ortaya koyan değerler vardır. Bununla birlikte her adımda nihilizm daha ileri gider, boşunalık kendini daha çok gösterir. Çünkü Tanrının ölümüyle ortaya çıkan şey, tepkisel kuvvetlerle hiçlik istenci, tepkisel İnsanla nihilist Tanrı arasındaki ittifakın bozulmakta olduğudur: İnsan, Tanrının yerine geçip, onsuz da yapabileceğini iddia etti. Nietzsche'nin kavramları, bilinçdışının kategorileridir. Önemli olan dramın bilinçdışında izlediği yoldur: Tepkisel kuvvetler, "istenç" olmadan da yapabileceklerini iddia ettikleri zaman, hiçliğin uçurumunda, tanrısal ya da hatta insanca değerlerden gittikçe yoksunlaşan bir dünyada, gitgide daha uzağa yuvarlanırlar. Üstün insanlar sona ererken, son insan belirip şöyle der: Her şey boş, en iyisi edilgince sönüp gitmek! Hiçlik istencindense istenç hiçliği! Ama hiçlik istenci, sırası geldiğinde bu kopuştan yararla-

narak tepkisel kuvvetlere yüz çevirir, bizzat tepkisel yaşamın kendisini yadsıma istencine dönüşür ve insanda, kendisini etkin olarak yok etme isteği uyandırır. Öyleyse son insanın ötesinde de *batmak isteyen insan* bulunur. Ve nihilizmin bu tamamlanma noktasında (Gece yarısı), bir dönüşüm için her şey hazırdır.[5]

Tüm değerlerin dönüşümü şöyle tanımlanır: kuvvetlerin etkin oluşu, *güç istencinde olumlamanın galibiyeti.* Nihilizmin hükümdarlığı altında olumsuzluk, güç istencinin biçimi ve zeminidir; olumlama ise olumsuzluğun meyvelerini toplayıp taşıdığından yalnızca ikincildir, olumsuzlamaya bağlıdır. Bu yüzden Eşeğin Evet'i İ-A, sahte bir evettir; olumlamanın bir karikatürü gibidir. Şimdi her şey değişiyor: Olumlama öze ya da güç istencinin bizzat kendisine dönüşüyor; olumsuzluğa gelince, o varlığını koruyor ama ancak olumlayanın varolma tarzı, olumlamaya özgü saldırganlık, haberci şimşek ve olumlananı izleyen gök gürültüsü olarak – yaratıma eşlik eden bütüncül

5 Nietzsche'nin felsefesinde *son insan*la *batmak isteyen insan* arasındaki bu ayrım temel bir ayrımdır: Bkz. örneğin, *Zerdüşt*'te, kâhinin kehanetiyle (Kâhin, 2. kitap) Zerdüşt'ün çağrısı (öndeyiş, 4. ve 5. paragraflar) arasındaki ayrım, ayrıca 21 ve 23 numaralı metinler.

eleştiri olarak. Öyleyse Zerdüşt saf olumlamadır; ama tam da, olumsuzlamayı, olumlayanın ve yaratanın hizmetinde bir eylem, bir merci haline getirerek en yüksek derecesine taşıyan saf olumlamadır.[6] Yaratmak nasıl taşımanın karşıtıysa Zerdüşt'ün Evet'i de Eşeğin Evet'inin karşıtıdır. Saldırganlık nasıl hıncın karşıtıysa Zerdüşt'ün Hayır'ı da aynı şekilde nihilizmin karşıtıdır. Dönüşüm, olumlama-olumsuzlama ilişkilerinin bu tersine çevrilişine işaret eder. Bununla birlikte görüyoruz ki, dönüşümün gerçekleşmesi nihilizmden çıkmadan mümkün değildir. Olumsuzlamanın, *nihayet tepkisel kuvvetlere yüz çevirerek,* kendisinin bir etkinlik olması ve üstün bir olumlamanın hizmetine girmesi için, insanların sonuncusuna sonra da batmak isteyen insana kadar gitmek gerekti (Nietzsche'nin formülü buradan doğar: yenik nihilizm ama kendisine yenilen...).

Olumlama istencin en yüksek gücüdür. Peki, olumlanan nedir? Yeryüzü, yaşam... Peki, Yeryüzü ve yaşam olumlama nesnesi olduklarında hangi biçimi alırlar? Yeryüzü'nün yalnızca üzüntülü yüzeyinde ikamet eden ve sıfıra yakın durumlardan başkasını yaşamayan bizlerin hiç bilme-

6 Bkz. 24 numaralı metin.

diği bir biçimi. Nihilizmin mahkûm ettiği ve yadsımaya çalıştığı, aslında tam olarak Varlık değildir, çünkü Varlık, uzun zamandan beri bildiğimiz gibi, bir kardeş gibi Hiçliğe benzer. Mahkûm edilen ve yadsınan daha ziyade çoktur, oluştur. Nihilizm, oluşu kefaret ödemesi *gereken*, Varlığın içinde eritilmesi gereken, çok'u ise adaletsiz, yargılanması ve Bir'in içinde eritilmesi gereken bir şey olarak düşünür. Oluş ve çok suçludurlar, nihilizmin ilk ve son sözü budur. Bu yüzden, nihilizmin hükümdarlığı altında, felsefeyi harekete geçiren karanlık hislerdir: bir "hoşnutsuzluk", ne idüğü belirsiz bir kaygı, bir yaşam tasası – karanlık bir suçluluk hissi. Tersine, dönüşümün ilk figürü, çok'u ve oluşu en yüksek güce yükseltir: Onlar burada bir olumlamanın nesnesi haline gelirler. Çok'un olumlanmasında çeşitli olandan gelen pratik sevinç bulunur. Sevinç, felsefe yapmanın tek nedeni olarak belirir. Olumsuz hislere ya da mutsuz tutkulara değer vermek, nihilizm iktidarını işte bu aldatmaca üzerine inşa eder. (Önce Lucretius, sonra Spinoza bu konuyla ilgili oldukça önemli sayfalar yazmışlardır. Nietzsche'den önce felsefeyi olumlama gücü, aldatmacalara karşı pratik kavga, olumsuzluğun dışarı atılması olarak ele alan onlardır.)

Çok, çok olarak olumlanır; oluş, oluş olarak olumlanır. Bu, hem olumlamanın kendisinin çok olduğunu, oluş olduğunu, hem de oluşun ve çok'un olumlama olduğunu söylemektir. Olumlama doğru anlaşıldığında, onda ayna oyununa benzeyen bir şey olduğu görülür. "Ebedi olumlama... Ben ebediyen senin olumlamanım!" Dönüşümün ikinci figürü, olumlamanın olumlanması, ikiye bölünme yani tanrısal Dionysos-Ariadne çiftidir.

Dionysos kendini önceki tüm karakterlere kabul ettirir. Önceleri Nietzsche Schopenhauer etkisiyle, Dionysos'u, yaşamı kökensel bir Zeminde eriten ve trajediyi üretmek için Apollon'la ittifak kuran biri olarak tasarlamıştı. Biz artık bu ilk Dionysos'un uzağındayız. *Tragedyanın Doğuşu*'ndan itibaren, Dionysos'un Apollon'la olan ittifakından çok Sokrates'e olan karşıtlığıyla tanımlandığı doğrudur: Sokrates yaşamı üstün değerler adına yargılıyor ve mahkûm ediyordu; ama Dionysos yaşamın yargılanmak için olmadığını, kendisi itibariyle yeterince adil, yeterince erdemli olduğunu önceden sezmişti. Oysa Nietzsche eserinde yol kat ettikçe gerçek karşıtlığın farkına varır: Artık Dionysos Sokrates'e bile değil, Çarmıhtakine karşıttır. Onların büyük acıları ortak gibi görünür ama bu büyük acının

yorumlanması, değerlendirilmesi farklıdır: Bir tarafta yaşama karşı bir tanıklık, yaşamı yadsımaya dayanan bir öç alma girişimi, diğer taraftaysa yaşamın olumlanması, parçalanmaya ve Dionysos'un dağılmış uzuvlarına varana dek, oluşun ve çok'un olumlanması bulunur.[7] Dans, hafiflik, gülmek Dionysos'un özellikleridir. Dionysos olumlamanın gücü olarak, aynasında bir ayna, yüzüğünde bir yüzük keşfeder: Olumlamanın kendisinin olumlanması için ikinci bir olumlama gerekir. Dionysos'un bir nişanlısı vardır, Ariadne ("Küçük kulakların var, benim kulaklarım var sende, bir akıllıca söz koy onların içine"). Tek akıllıca söz Evet'tir. Ariadne, Dionysos ve Dionysosçu filozofu tanımlayan ilişkiler bütününü tamamlar.

Artık ne çok Bir'le, ne de oluş Varlıkla yargılanabilir. Ama Varlık ve Bir anlamlarını kaybetmekten daha iyisini yapar, yeni bir anlam kazanırlar. Çünkü şimdi Bir, çok olarak çok'un (parçalar ya da kopan kısımlar) Bir'i, Varlıksa oluş olarak oluşun Varlığıdır. Nietzscheci tersine çevrilme ya da dönüşümün üçüncü figürü işte budur. Artık oluş Varlığın, çok Bir'in karşısına koyulmaz (çünkü bu karşıtlıklar da nihilizmin kategorileridirler). Tersine, çok'un Bir'i ve olu-

7 Bkz. 9 numaralı metin.

şun Varlığı olumlanır. Ya da Nietzsche'nin dediği gibi, tesadüfün zorunluluğu olumlanır. Dionysos oyuncudur. Gerçek oyuncu tesadüfü bir olumlama nesnesi haline getirir: Parçaları ve tesadüfün öğelerini olumlar; bu olumlamadan zar atımını yeniden kuran zorunlu sayı doğar. Üçüncü figürün hangisi olduğunu görüyoruz: Bengi Dönüş'ün oyunu. Geri gelmek tam da oluşun varlığı, çok'un biri, tesadüfün zorunluluğudur. Bengi Dönüş'ü *Aynının geri dönüşü* haline getirmekten de kaçınmak gerekir. Bu, dönüşümün biçimini ve temel ilişkideki değişimi görmezden gelmek olacaktır. Çünkü Aynı, çeşitli olandan önce varolmamaktadır (nihilizmin kategorisi dışında). Geri gelmek, yalnızca çeşitli olana, yalnızca çok'a ve oluşa ait olan Aynının orijinal biçimi olduğundan, *geri gelen Aynı değildir.* Aynı olan geri gelmez, sadece, geri gelmek olmakta olanın Aynısıdır.

Söz konusu olan Bengi Dönüş'ün özüdür. Bu Bengi Dönüş sorunu her çeşit yararsız ya da yanlış izlekten kurtarılmalıdır. Kimi zaman Nietzsche'nin, eskilerde yaygın olduğu görülen böyle bir düşüncenin yeni ve mucizevî olduğuna nasıl inanabildiği sorulur: Ama Nietzsche bu düşüncenin, parça parça, belirsiz ve kendi düşüncesinden bambaşka bir anlama gelen halini saymazsak, eskiler-

de – ne Yunan'da ne de Doğu'da – *bulunmadığını* iyi biliyordu. Nietzsche zaten öteden beri Heraklitos karşısında açık bir biçimde sakınımlı davranmıştı. Bir yılanı boğaza dolar gibi Bengi Dönüş'ü Zerdüşt'ün ağzına dolamasının da tek anlamı, antik Zerdüşt karakterine, anlamayı en az becerebileceği şeyi yüklemiş olmasıdır. Nietzsche, Zerdüşt karakterine kendisinin oluşturamayacağı yeni kavramları gönüllü olarak sunarak, onu bir kinaye daha doğrusu bir ters deyiş ve bir mecazı mürsel olarak aldığını açıklar.[8]

Eğer Bengi Dönüş bir döngüden, yani Her şeyin geri dönüşünden, Aynının geri dönüşünden ve Aynıya bir geri dönüşten ibaretse, onda şaşırtıcı olanın ne olduğu sorulabilir: Oysa bu, Bengi Dönüş'ün tam da olmadığı şeydir. Nietzsche'nin sırrı, *Bengi*

8 Bkz. *Ecce Homo*, Neden Bir Yazgıyım Ben, § 3. – Nihayetinde, Bengi Dönüş fikrinin antik dünyada savunulmuş olduğu son derece şüphelidir. Yunan düşüncesi genel olarak, bu konuya karşı oldukça mesafelidir: bkz. Charles Mugler'in son kitabı, *Deux thèmes de la cosmologie grecque: devenir cyclique et pluralité des mondes* [Yunan kozmolojisinin iki teması: oluşun döngüselliği ve dünyaların çoğulluğu] (Klincksieck, 1953). Ve uzmanların görüşlerine göre bu Çin, Hint, İran ya da Babil düşüncesi için de geçerlidir. Eskilere ait döngüsel zaman anlayışıyla modern tarihsel zaman anlayışı arasında kurulan karşıtlık, doğru olmayan ve kolaycı bir fikirdir. Her bakımdan Bengi Dönüş'ü, Nietzsche'nin de düşündüğü gibi, antik öncüllere sahip olan Nietzscheci bir buluş olarak düşünebiliriz.

Dönüş'ün seçici olmasıdır. Hem de iki bakımdan seçici. Öncelikle düşünce olarak. Çünkü o bize ahlaktan tümüyle kurtarılmış istencin özerkliği için bir yasa verir: Ne istiyorsam onu (tembelliğimi, oburluğumu, korkaklığımı ve erdemim gibi kötülüğümü de) Bengi Dönüş'ünü de isteyeceğim şekilde istemem "gerekir". "Yarı istemelerin" dünyası, bir kere, yalnızca bir kere olması koşuluyla istediğimiz her şey, böylece elenmiş olur. Korkaklık, tembellik bile, Bengi Dönüş'leri istendiğinde, tembellikten ve korkaklıktan başka bir şeye dönüşürler: Etkin hale gelir, olumlamanın güçlerine dönüşürler.

Bengi Dönüş sadece seçici düşünce değil, aynı zamanda seçici Varlıktır. Yalnızca olumlama, olumlanabilecek olan geri gelir; sadece sevinç geri döner. Yadsınabilecek olan, olumsuzlama olan her şey, Bengi Dönüş'ün bu aynı hareketiyle dışarı atılır. Eğer böyle olmasaydı, nihilizmin ve tepkinin bağdaşımlarının sonsuzca geri gelmesinden endişelenebilirdik. Bengi Dönüş bir tekerleğe benzetilmelidir; ama bu tekerleğin hareketi tüm olumsuzluğu dağıtan bir merkezkaç kuvvetiyle donatılmıştır. Varlık kendini oluşta olumladığı için, olumlamayla çelişen her şeyi, nihilizmin ve tepkinin tüm biçimlerini kendinden dışarı atar: Vicdan azabı, hınç..., bunları bir kereden fazla görmeyeceğiz.

Bununla birlikte Nietzsche birçok metninde Bengi Dönüş'ü her şeyin geri döndüğü, Aynının geri döndüğü ve aynıya geri dönen bir döngü olarak düşünür. – Peki, bu metinler ne anlama gelir? Nietzsche Fikirleri "dramatize eden", yani onları çeşitli gerilim düzeylerindeki ardışık olaylar olarak sunan bir düşünürdür. Bunu daha önce Tanrının ölümü için gördük. Aynı şekilde, Bengi Dönüş de iki açıklamanın nesnesidir (ve eğer delilik Nietzsche'nin kendisinin de açık olarak kavramış olduğu ilerlemeyi engelleyerek, eseri kesintiye uğratmasaydı, daha fazla açıklamanın nesnesi de olabilirdi). Bize kalan bu iki açıklamadan biri *hasta* Zerdüşt, diğeri *nekahet dönemindeki ve neredeyse iyileşmiş* olan Zerdüşt'le ilgilidir. Zerdüşt'ü hasta eden tam da döngü fikridir: Her şeyin geri geldiği, Aynının geri geldiği ve her şeyin aynıya geri geldiği fikri. Çünkü bu haliyle Bengi Dönüş bir varsayımdan başka bir şey değildir; hem bayağı, hem korkunç bir varsayım. Bayağıdır çünkü doğal, hayvani, dolaysız bir kesinliğe denk gelir (Zerdüşt bu yüzden kartal ve yılan onu teselli etmeye çalıştıklarında onlara şu cevabı verir: Siz Bengi Dönüş'ü bir "nakarat" haline getirdiniz, Bengi Dönüş'ü iyi bilinen fazlasıyla tanıdık bir formüle indirgediniz).[9]

9 Bkz. *Böyle Söyledi Zerdüşt*, III, İyileşmekte olan, § 2.

– Korkunçtur da, çünkü eğer her şeyin geri geldiği, aynıya geri döndüğü doğruysa, bu durumda küçük ve aşağılık insan, nihilizm ve tepki de geri gelecektirler (Zerdüşt bu yüzden büyük tiksintisini, büyük horgörüsünü haykırır ve Bengi Dönüş diyemeyeceğini, demek istemediğini, demeye cesareti olmadığını açıklar).[10]

Zerdüşt nekahet dönemindeyken ne olmuştur? Az önce katlanamadığı şeye katlanmayı üstüne mi almıştır yalnızca? Bengi Dönüş'ü kabul edip, ondaki sevinci yakalaması, sadece psikolojik bir değişim anlamına mı geliyor? Elbette hayır. Söz konusu olan, Bengi Dönüş'ün kendisinin anlaşılması ve anlamlandırılmasıyla ilgili bir değişikliktir. Zerdüşt, hastayken Bengi Dönüş'ten hiçbir şey anlamamış olduğunu kabul eder. Bengi Dönüş'ün bir döngü olmadığını, Aynının dönüşü ya da aynıya dönüş olmadığını anlar. Onun hayvanlara yönelik yavan, doğal bir apaçıklık ya da insanlara seslenen üzücü bir ahlaki cezalandırma olmadığını anlar. Zerdüşt "Bengi Dönüş = seçici Varlık" özdeşliğini anlar. Eğer Bengi Dönüş sadece olumlamayı, etkin haldeki oluşu ifade eden varlıksa, tepkisel ve nihilist olan, olumsuz olan nasıl geri gelebilir ki? Merkezkaç kuv-

10 Bkz. 27 numaralı metin.

vetiyle tekerlek, "hiçbir dileğin erişemeyeceği, hiçbir olumsuzlamanın lekeleyemeyeceği, Varlığın en üstün takımyıldızı". Bengi Dönüş Tekrar'dır ama bu seçen Tekrar, kurtaran Tekrar'dır. Özgürleştirici ve seçici bir tekrarın mucizevî gizemi.

Öyleyse dönüşümün dördüncü ve son bir yönü vardır: O, Üstinsanı kapsar ve üretir. Çünkü kendi insanca özünde, insan, kuvvetlerini nihilizmle bağdaştıran tepkisel bir varlıktır. Bengi Dönüş onu püskürtür ve dışarı atar. Dönüşüm, insanda üretilen ama Üstinsanı üreten radikal bir öz değişimidir. Üstinsan tam olarak, olumlanabilecek olan her şeyin bir araya gelişini, olanın en üstün biçimini ifade eder; seçici Varlığı temsil eden tipi, bu varlığın filizlenmesini ve öznelliğini gösterir. Ayrıca o, iki soykütüğün kesişim noktasında bulunur. Bir yandan insanların sonuncusu ve batmak isteyen insan aracılığıyla insanda üretilir; ama bunların ötesinde insanın özünde bir yırtılma, bir biçim değiştirme olarak ortaya çıkar. Diğer yandan ise, insanda üretilmesine rağmen, insan tarafından üretilmiş bir şey değildir: O, Dionysos ve Ariadne'nin meyvesidir. Zerdüşt'ün kendisi birinci soykütüksel çizgiyi takip eder; böylece, Dionysos'un altında kalır, onun yalvacı ya da habercisi olur. Zerdüşt Üstinsana çocuğum der ama

çocuğu tarafından aşılır. Bu çocuğun gerçek babası Dionysos'tur.[11] Böylece dönüşümün figürleri tamamlanır: Dionysos ya da olumlama; Dionysos-Ariadne ya da ikiye bölünmüş olumlama; Bengi Dönüş ya da ikiye katlanmış olumlama; Üstinsan ya da olumlamanın tipi ve ürünü.

Biz Nietzsche okuyucuları, olası dört yanlış yorumdan kaçınmalıyız: 1° güç istenci üzerine (güç istencinin "egemen olma arzusu" ya da "gücün istenmesi" anlamına geldiğine inanmak); 2° kuvvetliler ve zayıflar üstüne (bir sosyal rejimde en "güçlü" olanların böylelikle "kuvvetliler" olduğuna inanmak); 3° Bengi Dönüş üzerine (bunun Yunanlardan, Hintlilerden, Babillilerden... alınmış eski bir fikir olduğuna inanmak; bir döngü ya da Aynının geri dönüşü, aynıya geri dönüş olduğuna inanmak); 4° son eserler üzerine (bu eserlerin aşırılığa vardığına ya da zaten delilik tarafından saf dışı bırakıldığına inanmak).

11 Bkz. 11 numaralı metin.

Nietzsche'nin Temel Kişilikleri Sözlükçesi

Ariadne (ve Theseus): – Ariadne Anima'dır [can veren Ruhtur]. Theseus onu sevdi, o Theseus'u. Ama tam da bu yüzden ipi elinde tutuyordu ve Örümcek haline geliyordu biraz; hıncın soğuk yaratığı. Theseus Kahramandır, bir üstün insan imgesidir. "Üstün insan"ın tüm aşağılık özellikleri onda vardır: taşımak, üstüne almak, durmak nedir bilmemek, hafifliği tanımamak. Ariadne'nin dişiliği, Theseus'u sevdiği ve onun tarafından sevildiği sürece ipe bağlı olarak, tutsak kalır. Ama Dionysos-Boğa yaklaştığında asıl olumlamanın, gerçek hafifliğin ne olduğunu öğrenir. Dionysos'a Evet diyen, olumlayıcı Anima'ya dönüşür. İkisi, Bengi-Dönüş'ün kurucu çifti, Üstinsanı dünyaya getiren çifttir. Çünkü "kahraman ruhu terk ettiğinde, ancak o zaman, üst kahraman rüyada yaklaşır".

Dionysos: – 1° Apollon'la ilişkisi; 2° Sokrates'le karşıtlığı; 3° İsa'yla çelişkisi ve 4° Ariadne'yle tamamlayıcılığı içinde, Dionysos'un farklı yönleri hakkında, Nietzsche'nin felsefesiyle ilgili önceki bölüme ve daha ilerideki metinlere bakınız.

Eşek (ya da Deve): – Bunlar çölün hayvanlarıdır (nihilizm). Taşırlar, çölün dibine dek yük taşırlar. Eşek'in iki kusuru vardır: *Hayır*'ı sahte bir hayır, hınçtan gelen bir "hayır"dır. Bununla birlikte, onun Evet'i de (İ-A, İ-A) sahte bir evettir. Olumlamanın *taşımak, üstüne almak* anlamına geldiğini sanır. Eşek, önce Hıristiyan hayvandır: "Yaşamdan üstün" olduğu söylenen değerlerin ağırlığını taşır. Tanrının ölümünden sonraysa kendi kendisini yükler, "insanca" değerlerin ağırlığını taşır, "olduğu haliyle gerçek"i üstüne aldığını ileri sürer: O zamandan beri "üstün insanlar"m yeni tanrısı odur. Eşek, baştan sona, Dionysosçu Evet'in bir karikatürü, ona karşı bir ihanettir: Olumlar, ama tek olumladığı nihilizmin ürünleridir. Ayrıca uzun kulakları, Dionysos ve Ariadne'nin küçük, yuvarlak ve labirentli kulaklarının tam tersidirler.

İsa (Aziz Pavlus ve Buda): – 1° Nihilizmin temel bir evresini temsil eder: Musevi hınçtan sonra, vicdan azabı evresi. Ama ikisinde de, yaşama karşı hep aynı öç alma, aynı

düşmanlık girişimi söz konusudur; çünkü Hıristiyan aşk, yaşamın yalnızca hasta ve üzüntülü yanlarına değer verir. İsa, ölümüyle birlikte, Yahudi Tanrıdan bağımsızlaşmış gibi görünür: Evrenselleşir ve "kozmopolit" hale gelir. Oysa hatayı içselleştirerek (vicdan azabı), yaşamı yargılamanın, yaşamın mahkûmiyetini evrenselleştirmenin yeni bir aracını bulmuştur yalnızca. İsa bizim için, bizim tüm günahlarımız için ölecektir! En azından Aziz Pavlus'un yorumu böyledir; onu Kilise'ye ve tarihe taşıyan da bu yorumdur. Öyleyse İsa'nın büyük acısı, Dionysos'unkine karşıttır: Bir durumda yaşam yargılanır ve kefaretini ödemeye mahkûm edilir; diğer durumdaysa her şeyi haklı göstermek için kendisi itibariyle yeterince adildir. "Çarmıhtakine karşı Dionysos". – 2° Ama eğer Pavluscu yorumun ardında, İsa'nın kişilik tipinin ne olduğunu araştırırsak, onun "nihilizm"e, bütünüyle başka bir biçimde ait olduğunu keşfederiz. İsa yumuşaktır, neşelidir, mahkûm etmez, suçluluğa karşı tümüyle ilgisizdir; sadece ölmek ister, ölümü diler. Bu nedenle o, Aziz Pavlus'tan çok daha ileri gitmiştir ve nihilizmin en üstün evresini, son İnsanın ya da hatta batmak isteyen İnsanın evresini temsil eder: Dionysosçu dönüşüme en yakın evre. İsa "çökmekte olanların [décadents] en

ilginci"dir, bir çeşit Buda'dır. O bir dönüşümü mümkün kılar ve bu bakımdan Dionysos ve İsa'nın sentezinin kendisi de mümkün hale gelir: "Çarmıhtaki-Dionysos".

Kartal (ve Yılan): – Bunlar Zerdüşt'ün hayvanlarıdır. Yılan kartalın boynuna dolanmıştır. Bu halleriyle ikisi, İttifak olarak, yüzüğün içindeki yüzük olarak, tanrısal Dionysos-Ariadne çiftinin nişanlanması olarak Bengi Dönüşü ifade ederler. Ama bunu, hayvana özgü bir şekilde, dolaysız bir kesinlik ya da doğal bir apaçıklık olarak ifade ederler. (Bengi Dönüşün özünü, yani onun hem düşünce hem Varlık bakımından seçici karakterini gözden kaçırırlar.) Ayrıca Bengi Dönüş'ü bir "gevezelik", bir "nakarat" haline getirirler. Dahası, kartalın boynundan *çözülmüş* yılan, Bengi Dönüşü "her şeyin geri gelmesini" sağlayan doğal bir kesinlik sandığımız sürece, onda dayanılmaz ve imkânsız olanı ifade eder.

Örümcek (ya da Tarantula): – O, öç almanın ya da hıncın ruhudur. Bulaşma gücü onun zehridir. İstenci, bir cezalandırma ve yargılama istencidir. Silahı, iptir, ahlakın ipliğidir. Düsturu eşitliktir (herkesin ona benzemeye başladığı bir eşitlik!).

Soytarı (Maymun, Cüce ya da İblis): – Bu, Zerdüşt'ün karikatürüdür. Onu taklit eder ama ağırlık hafifliği nasıl taklit ederse öyle. Böylece Zerdüşt'ün başına gelebilecek en

tehlikeli şeyi de o temsil eder: öğretiye ihanet. Soytarı hor görür ama onun horgörüsü hınçtan kaynaklanır. O ağırlığın ruhudur. Zerdüşt gibi kendisinin de aştığını, üstesinden geldiğini ileri sürer. Ama onun için üstesinden gelmek şu anlama gelir: ya kendini taşıtmak (insanın ve Zerdüşt'ün omzuna tırmanmak); ya da üstünden atlamak. Bunlar "Üstinsan" üzerine yapılabilecek mümkün iki yanlış yorumdur.

Üstün İnsanlar: – Sayıları birçoktur ama aynı girişimin parçasıdırlar: Tanrının ölümünden sonra tanrısal değerlerin yerine insanca değerlerin geçirilmesi. Demek ki kültürün evrimini ya da Tanrının yerine insanı koyma çabasını temsil ederler. Değerlendirme ilkesi aynı kaldığı ve dönüşüm gerçekleşmediği için, onlar tam olarak nihilizme aittirler ve Zerdüşt'ün soytarısına, Zerdüşt'e olduklarından daha yakındırlar. Onlar "hedefi tutturamamışlar", "başarıya ulaşamamışlar"dır ve ne gülmeyi, ne oynamayı, ne de dans etmeyi bilirler. Mantıksal sıraya göre onların tören alayı şöyledir:

1° Son Papa: O Tanrının öldüğünü bilir, ama Tanrının kendi kendine boğulduğunu sanır; insanlara olan aşkına artık dayanamayarak, merhametten boğulduğunu. Son papa efendisiz kalır ama yine de özgür değildir, anılarıyla yaşar.

2° *İki Kral:* Onlar, en şiddetli, en zorlayıcı araçlarla, insanı biçimlendirmeyi, terbiye etmeyi, özgür bir insan haline getirmeyi tasarlayan "töreler üzerine kurulu ahlaklılık"ı temsil ederler. Bu yüzden iki tanedirler; araçlar için bir tane solda ve amaç için bir tane de sağda. Ama Tanrının ölümünden önce olduğu gibi sonra da, amaç için olduğu gibi araçlar için de, töreler üzerine kurulu ahlaklılık kendini soysuzlaştırır, ters yönde terbiye eder ve ters yönde seçer; "ayaktakımı" yararına alçalır (kölelerin galibiyeti). Üstün insanların yeni tanrıları olarak kabul edecekleri Eşek'i getiren de bu iki kraldır.

3° *İnsanların En Çirkini:* O, merhametine katlanamadığı için Tanrıyı öldüren kişidir. Bu hâlâ o eski insandır ama artık daha da çirkinleşmiştir: Kendisi için ölen bir Tanrı yerine, kendisi tarafından öldürülen bir Tanrı yüzünden vicdan azabı çeker; Tanrıdan gelen merhamet yerine, daha da dayanılmaz olanını, insanlardan gelen merhameti, ayaktakımının merhametini kabul eder. Eşek'in uzun duasını yöneten ve onun sahte "Evet"ine neden olan da odur.

4° *Sülüklü Adam:* O, tanrısal değerlerin, dinin ve hatta ahlakın yerine bilgiyi geçirmek istedi. Bilgi, bilimsel, kesin ve keskin olmalıdır: Öyleyse nesnesinin küçük ya da büyük olmasının önemi yoktur; en küçük

şeyin kesin bilgisi, belirsiz "büyük" değerlere olan inancımızın yerine geçmelidir. İşte bu yüzden insan kolunu sülüğe verir ve küçücük bir şeyi bilmeyi görevi ve ülküsü sayar: sülüğün beynini (ilk nedenlere ulaşmaksızın). Ama sülüklü insan, bilginin kendisinin de sülük olduğunu, din ve ahlakla aynı amacı güderek, onların vardiyasını devraldığını bilmez: yani yaşamı kesip yarmak, sakatlamak ve yargılamak.

5° Gönüllü Dilenci: O, bilgiden bile vazgeçer. Artık insanca mutluluktan başka bir şeye inanmaz ve mutluluğu yeryüzünde arar. Oysa insanca mutluluk, ne kadar sade olursa olsun, vicdan azabı ve hınç tarafından harekete geçirilen ayaktakımında bile bulunmamaktadır. İnsanca mutluluk yalnızca ineklerde bulunur.

6° Büyücü: Bu sürekli vicdan azabı çeken insandır; Tanrının egemenliği altında olduğu gibi, Tanrının ölümünden sonra da varlığını bu şekilde sürdürür. Vicdan azabı çeken insan, aslen bir komedyen, bir teşhircidir. Bütün rolleri, tanrıtanımazın, şairin, hatta Ariadne'nin rolünü bile oynar. Ama her zaman yalan söylemekte ve yakınmaktadır. "Bu benim suçum" derken yapmak istediği merhamet uyandırmak, güçlü olanlarda bile suçluluk duygusuna yol açmak, canlı olan ne varsa utandırmak ve zehrini

yaymaktır. "Senin yakınmanda bir aldatmaca var!"

7° *Gezgin Gölge:* Bu her yerde hedefini (özgür, seçilmiş, terbiye edilmiş insan) gerçekleştirmeye çalışmış olan kültür etkinliğidir: Tanrının egemenliği altında, Tanrının ölümünden sonra, bilgide, mutlulukta vb. Her yerde hedefini elinden kaçırır çünkü bu hedefin kendisi bir Gölgedir. Hedefin, üstün insanın kendisi hedefi tutturamamış, başaramamıştır. Bu Zerdüşt'ün Gölgesidir; Zerdüşt'ün, onu her yerde takip eden ama Dönüşümün iki önemli saatinde, Gece yarısı ve Öğleyin kaybolan gölgesinden başka bir şey değildir.

8° *Kâhin:* O "her şey boş" der. Nihilizmin son evresini haber verir: İnsanın, Tanrının yerine geçme çabasının boşunalığını fark ederek, hiçliği istemektense, artık hiçbir şey istememeyi tercih edeceği evredir bu. Öyleyse kâhin *son insanı* haber verir. Nihilizmin sonunu önceden şekillendirerek üstün insanlardan daha ileri gider. Ama onun gözden kaçırdığı, son insanın da ötesinde olandır: *batmak isteyen insan*, kendi sona erişini isteyen insan. Kâhinle birlikte, nihilizm gerçekten tamamlanır, kendisi tarafından mağlup edilir: dönüşüm ve Üstinsan yakındır.

Zerdüşt (ve Aslan): – Zerdüşt, Dionysos'un kendisi değil, yalnızca haberci-

sidir. Bu bağlılık ilişkisini ifade etmenin iki yolu var. İlk olarak, Zerdüşt'ün "Hayır"da kaldığını söylenebilir. Şüphesiz bu Hayır nihilizmin hayırı değil, Aslanın "kutsal Hayır"ıdır. Tam da, nihilizmi kurmuş olan tanrısal ve insanca tüm yerleşik değerlerin yıkımıdır. Bu, dönüşümün özünde bulunan, nihilizmi aşan "Hayır"dır. Zerdüşt ellerini Aslanın postuna daldırdığında görevini bitirmişe benzemektedir. – Ama aslında, Zerdüşt, söz konusu olan dönüşmüş ya da kutsal bir hayır bile olsa, Hayırda kalmaz. Dionysosçu olumlamaya bütünüyle katılır; zaten o, bu olumlama düşüncesinin kendisi, Dionysos'un düşüncesidir. Nasıl Dionysos Bengi Dönüş'te Ariadne'yle nişanlandıysa, Zerdüşt de kendi nişanlısını Bengi Dönüşte bulur. Nasıl Dionysos Üstinsanın babasıysa, Zerdüşt de çocuğuna Üstinsan ismini verir. Bununla birlikte Zerdüşt, kendi çocukları tarafından aşılır. O yalnızca bir habercidir, Bengi Dönüş halkasının kurucu öğesi değildir. O, Üstinsanı üretmekten çok, insanın kendini aşacağı ve aşılacağı, Aslanın Çocuğa dönüşeceği tüm şartları yaratarak, insanda bu üretimin gerçekleşmesini güvence altına alır.

Eserleri

1872: *Tragedyanın Doğuşu.*

1873: *Çağa Aykırı Düşünceler,* I, *David Strauss.*

1874: *a.g.e.*, II, *Tarih Çalışmalarının Yararı ve Sakıncaları*, a.g.e., III, *Eğitimci Olarak Schopenhauer.*

1876: *a.g.e.*, IV, *Wagner Bayreuth'da.*

1878: *İnsanca, Pek İnsanca.*

1879: *Gezgin ve Gölgesi.*

1881: *Tan Kızıllığı.*

1882: *Şen Bilim,* I-IV.

1883: *Böyle Söyledi Zerdüşt,* I, II.

1884: *a.g.e.*, III. — *1885*: a.g.e., IV.

1886: *İyinin ve Kötünün Ötesinde.*

1887: *Ahlakın Soykütüğü*; *Şen Bilim*, V.

1888: *Wagner Olayı*; *Putların Alacakaranlığı*; *Deccal*; *Nietzsche Wagner'e Karşı*; *Ecce Homo.* (Bu beş eserden yalnızca *Wagner Olayı*, hastalığından önce Nietzsche tarafından yayımlandı.)

Nietzsche'nin eserleri, bunların yanı sıra, filolojik çalışmalar, konferanslar, dersler, şiirler, müzikal kompozisyonlar ve özellikle de (*Güç İstenci*'nin de içinden çıktığı) sayısız not içermektedir.

Başlıca toplu basımlar şunlardır: Nietzsche-Archiv'inki (19 cilt, Leipzig, 1895–1913); "Musarion Ausgabe" (23 cilt, Münih, 1922–1929); Schlechta'nınki (3 cilt, Münih, 1954).

Bu basımlar kuralına uygun, eleştirel bir basımın gereklerine tümüyle yanıt vermezler. Muhtemelen Colli ve Montinari'nin çalışmaları yakında bu boşluğu kapatacaktır. N.R.F. bu çalışmalardan yola çıkarak, Bütün Felsefe Eserleri'nin basımına girişmiştir.

Sorun, Nietzsche'nin kız kardeşinin oynadığı roldür. Nietzsche-Archiv üzerindeki etkisi büyük olmuştur. Ayrıca, Schlechta'nın yakın dönemdeki tartışmalarda birbirine karıştırma eğiliminde olduğu birçok sorunu birbirinden ayırmak gerekebilir.

1° Çarpıtmalar oldu mu? – Çarpıtmadan çok, 1888 yılına ait eserlere ilişkin yanlış okumalar ve metinlerin yer değiştirmesi söz konusu.

2° *Güç İstenci* sorunu. – *Güç İstenci*'nin Nietzsche'nin kitabı olmadığını biliyoruz. Seksenli yıllara ait notların içinde dört gruba ayrılmış ve numaralanmış, yaklaşık dört

yüz pasaj bulunur. Ama Nietzsche'nin hazırladığı birçok başka taslak da bu dönemden kalmadır. Güç istenci 1887'ye ait bir taslağa göre bu dört yüz notla ve farklı dönemlerden kalma başka notlarla oluşturulmuştur. Oysa bütün taslakların basılması büyük önem taşır. Özellikle de, bunun bütün notları içeren sağlam, eleştirel ve kronolojik bir basım olması önemlidir; Schlechta'da durum böyle değil.

3° Notların bütününe ilişkin sorun. – Schlechta, Nietzsche'nin yayımlanmamış notlarının, yaşarken yayımladığı eserlerinde bulunmayan hiçbir temel şey taşımadığını düşünür. Böyle bir bakış açısı Nietzsche'nin felsefesinin yorumlanmasını işin içine katmaktadır.

Fransızcada başlıca Nietzsche çevirmenleri şöyle sıralanabilir Henri Albert (Mercure de France); Geneviève Bianquis (N.R.F. ve Aubier); Alexandre Vialatte (N.R.F.). Bu kaynakçada adı geçen tüm eserler Fransızcaya çevrilmiştir.

Şunları da ekleyelim: *La Volonté de Puissance* [Güç İstenci] (fr. çev. Geneviève Bianquis, N.R.F.); *La Naissance de la philosophie à l'époque de la tragédie grecque* [Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe] (fr. çev. Geneviève Bianquis, N.R.F.); *Les Poèmes*

[Şiirler] (fr. çev. Henri Albert, Mercure; çev. Ribemont-Dessaignes, Le Seuil).

Ve *La vie de Nietzsche d'après sa correspondance* [Mektuplaşmalarından Yola Çıkarak Nietzsche'nin Hayatı] (Georges Walz, Rieder); *Lettres choisies* [Seçilmiş Mektuplar] (Alexandre Vialatte, N.R.F.); *Lettres à Peter Gast* [Peter Gast'a Mektuplar] André Schaeffner, Rocher yay.); *Nietzsche devant ses contemporains* [Çağdaşlarının Önünde Nietzsche] (Geneviève Bianquis, Rocher yay.).

Türkçe Baskıya Editörün Notu

Metin Seçkisinde mümkün olduğunca, Deleuze'ün de referans verdiği Colli-Montinari Eleştirel Toplu Basımından yapılan Türkçe çevirileri kullandık. Bu Toplu Basımı Türkçeye kazandırmaya giriştikleri ve çevrilen kısımlardan bizim de yararlanmamızı sağladıkları için İthaki Yayınları'na, çevirilerinden dolayı Mustafa Tüzel'e, Can Alkor'a ve Oruç Aruoba'ya teşekkür ederiz. *Ahlakın Soykütüğü, Çağa Aykırı Düşünceler: Eğitimci Olarak Schopenhauer, Güç İstenci, İyinin ve Kötünün Ötesinde* ve de *Şen Bilgi*'den olan alıntılar ise kitabın çevirmeni tarafından Fransızcadan çevrildi. Metin Seçkisinde kullandığımız Türkçe basımlar:

Böyle Söyledi Zerdüşt çev. Mustafa Tüzel, İş Bankası Kültür yay., İstanbul, 2003.

Ecce Homo, çev. Can Alkor, İthaki yay.

İstanbul, 2003.

Tragedyanın Doğuşu, çev. Mustafa Tüzel, İthaki yay., İstanbul, 2005.

Dionysos Dityrambosları, çev. Oruç Aruoba, İthaki yay., İstanbul, 2003.

Deccal, çev. Oruç Aruoba, İthaki yay., İstanbul, 2003.

Gezgin ve Gölgesi, çev. Mustafa Tüzel, İthaki yay., İstanbul, 2005.

ve

Tan Kızıllığı, çev. Hüseyin Salihoğlu, Ümit Özdağ, İmge Kitabevi, Ankara, 1997 (değiştirerek).

Yunanlıların Trajik çağında Felsefe, çev. Nusret Hızır, Kabalcı Yay., İstanbul, 1992 (kısmen).

Metin seçkisi bölümünde, kitabın diğer bölümlerinde olduğu gibi Deleuze'ün dipnotları için arap rakamları, İlke'nin çevirmen notları için ise yıldız işareti kullanılmıştır. Mevcut Türkçe basımlardan yaptığımız alıntılarda varolan çevirmen dipnotları ise roma rakamı ile belirtilmiştir. Alıntıların sonunda parantez içinde kaynak gösterilmektedir. Mevcut Türkçe çevirilerden yaptığımız alıntılarda doğrudan Türkçe baskıyı kaynak gösterdik. İlke'nin Fransızcadan yaptığı çevirilerde ise, Fransızca orijinal kaynağı koruduk.

METİN SEÇKİSİ

Deleuze'ün açıklaması:

Nietzsche'nin metninin bir kısmını keserek alıntıladığımız yerlerde, kesilen bölümlerin başlangıç ve bitişlerini köşeli parantezle belirttik. Nietzsche'nin notlarından yaptığımız alıntıları, referansların başına yıldız işareti koyarak belirttik.

A) FİLOZOF NEDİR?

"... Çağa aykırı bir biçimde hareket etmek, yani zamana karşı, böylece zaman içinde ve (umuyorum ki) gelecek bir zamanın yararına."
(*Çağa Aykırı Düşünceler*)

1. Maskeli Filozof

Felsefi ruh, işe her zaman kılık değiştirerek, kendini maskeleyerek başlamak zorunda kaldı; yalnızca varlığını bir ölçüde *mümkün* kılmak için, *daha önceden biçimlendirilmiş* temaşa eden insan tiplerini, rahibin, kâhinin ve genel olarak din adamının tipini ödünç aldı; *çileci ideal* uzun bir süre, filozofa dış görünüşünü, varolma koşulunu sağladı — felsefi ruh, filozof olabilmek için bu ideali *temsil etmeye* zorlandı ve temsil edebilmek için de bu ideale *inanmak* zorunda kaldı. Onu dünyadan uzaklaştıran, filozofa özgü bu tavır, dünyayı yadsıyan, yaşama karşı kuşkulu, sert bir düşmanlık duyan ve varlığını günümüze kadar kendini *en üstün felsefi tavır* sayarak sürdürmüş olan bu varolma tarzı — bu tavır, her şeyden önce felsefenin doğuşu ve gelişimi için vazgeçilmez, zorunlu koşulların bir sonucudur: Çünkü maske ve çileci kılık değiştirme, çileci yanlış anlama olmasaydı, felsefe yeryüzünde çok uzun zaman boyunca *hiç mümkün olamayacaktı*. Daha somut ve çarpıcı bir şekilde ifade edecek olursam: Çileci rahip kendini günümüze kadar, filozofa yalnızca sürüngen bir varoluş sürdürme hakkı tanıyan, en mide bulandırıcı, en karanlık biçimde, bir tırtıl biçiminde gösterdi... Gerçekten bir şeyler değişti mi? Bu bin bir renkte, ka-

natlı, tehlikeli böcek, kozayla çevrili "ruh", güneşli, daha sıcak, daha aydınlık bir dünya sayesinde, nihayet, papaz giysisini çıkarabildi mi ışığa kavuşmak için? Bundan böyle "filozof"un mümkün olabilmesi için, bugün, yeterince gurur, yüreklilik, cesaret, yeterince kendilik bilinci, ruh istenci, sorumluluk arzusu, yeryüzü üzerinde yeterince *özgür irade* var mı? (*Ahlakın Soykütüğü,* III, 10, fr. çev. Henri Albert, Mercure de France)

2. Eleştirmen Filozof

Feylesof Dionysos'un çömeziyim ben; ermiş olmaktansa satir[i] olmayı yeğ tutarım [...]. İnsanlığı "düzeltmek", herhalde benim vaat edeceğim en sonuncu iş olurdu. Yeni putlar dikmiyorum ben; önce eskiler öğrensin, balçıktan ayakları olmak ne demekmiş. Putları (ki benim için "ülküler" demektir) *devirmek* – zanaatım asıl bu benim. İnsanlar ülküsel bir dünyaya uydurdukları ölçüde gerçeğin değerini, anlamını, doğruluğunu harcadılar. "Gerçek dünya" ile "görünüşte dünya", – açıkçası: *uydurma* dünya ile gerçek... Ülkü denen yılan şimdiye dek gerçeğe bir ilenmeydi; bu yolla insanlık en derin içgüdülerine dek aldatıldı, yalana boğuldu;

i Dionysos'un yoldaşı doğa tanrıları. Sivri kulaklı, boynuzlu ve keçi ayaklı olarak tasarlanırlardı.

yükselişinin, geleceğinin, gelecek üstüne yüce hakkının güvenceleri saydığı *ters* değerlere taptı giderek.

Yazılarımın havasını soluyabilen, bunun bir yüksek yer havası, sert bir hava olduğunu bilir. O hava için yaratılmış olmalı insan, yoksa oldukça büyüktür üşüme tehlikesi. Buz yakındır, yalnızlık yaman, – ama her şey nasıl durgun, ışık içinde! Nasıl özgür solur insan! Ne çok şeyi aşağılarda bırakmıştır! Felsefe, bugüne dek anladığım, yaşadığım gibisi, yüksek dağda, buz içinde gönüllü yaşamaktır, – varlıkta yabancı, sorunsal olanı, şimdiye dek töre'nin yargıladığı her şeyi arayıştır. Yasaklar içinde böylesine uzun bir gezginlikten edindiğim görgümle, bugüne dek yapılan töreleştirmenin, ülküleştirmenin nedenlerini, istendiğinden başka türlü görmeyi öğrendim. Feylesofların gizli öyküsü, taktıkları büyük adların psikolojisi aydınlığa çıktı benim için. Bir kafa ne denli doğruluğa *dayanabilir*, ne denli doğruyu *göze alabilir*? Benim için gitgide asıl değer ölçüsü bu oldu. Yanılgı (ülküye inanç) körlük değildir, yanılgı *korkaklıktır*... Bilgide her kazanç, ileriye atılan her adım yüreklilikten gelir, kendi kendine karşı sertlikten, dürüstlükten gelir... Ülküleri çürütmüyorum ben, onların önünde eldiven giyiyo-

rum yalnız... *Nitimur in vetitum.*[ii] Felsefem bu parolayla üstün gelecek bir gün; çünkü şimdiye dek, kural olarak, yalnız doğruları yasakladılar. (*Ecce Homo,* Önsöz, § 2–3, çev. Can Alkor, İthaki)

3. Çağa Aykırı Filozof

Burada, yakın zamanda hâlâ kürsülerden vaaz edilen ve devletin insanlığın en yüce amacı olduğunu, insanınsa devlete hizmet etmekten daha üstün bir amacı olamayacağını savunmaya dayanan öğretinin sonucunu anlıyoruz; bunda paganizme değil de, budalalığa bir geri dönüş buluyorum. En yüce ödevinin devlete hizmet olduğunu düşünen böyle bir adam, yüce ödevlerin gerçekte neler olduğunu bilmiyor olabilir. Bu, diğer tarafta da insanların ve ödevlerin olmasını ve bu ödevlerden birinin de, ki bana devlet hizmetinden daha üstün görünüyor, budalalılığı, burada ortaya çıktığı biçim de dâhil, her biçimiyle ortadan kaldırmaya teşvik etmesini engellemez. Bu yüzden şu an için, amaçsallığı bir devletin çıkarından biraz daha yükseğe yönelen insan türüyle, filozoflarla ve yalnızca, devletin çıkarından oldukça bağımsız olan bir alandakilerle,

ii Yasaklanmış olana erişmektir amacımız. – Ovidius, Aşk Şiirleri, III. 4.

kültür alanındakilerle ilgileniyorum. İnsana kamusal şey biçimini veren iç içe geçmiş birçok yüzük arasında, bazıları altın, bazılarıysa tombaktandır.

Peki, filozof günümüz kültürüne nasıl bakmaktadır? Doğrusu, kendi durumlarına sevinen şu felsefe profesörlerinin baktığından tamamıyla farklı bir yönden. Genel aceleciliği, düşüş hareketinin hız kazanmasını, tüm basitliğin ve tüm bir düşünsel yaşamın imkânsızlığını düşündükçe, nerdeyse bir yıkımı, kültürün kökünden tamamıyla koparılmasını algılıyormuş gibi gelir ona. Dinin suları akıyor ve arkasında bataklıklar ya da küçük göller bırakıyor; uluslar tekrar ayrışıyor, birbirleriyle çatışıyor ve birbirlerini paralamak istiyor. Bilimler, hiçbir ölçü olmadan, en kör başıboşluğun içinde uygulanıyor, her sağlam kanıyı bozuyor ve dağılıyor; sınıflar ve kültürlü toplumlar devasa ve aşağılayıcı bir finansal sömürüye sürükleniyor. Dünya hiç bu kadar az dünya olmamıştı, sevgiden ve değerli armağanlardan bu kadar yoksun olmamıştı hiç. Bilginlere özgü meslekler tüm bu uçarı endişenin ortasındaki fenerlerden ve sığınaklardan başka bir şey değiller artık; onların temsilcilerinin kendileri her geçen gün daha endişeli hale geliyorlar, her geçen gün daha az düşünce ve sevgi sahibi oluyorlar. Her şey

yaklaşmakta olan barbarlığın hizmetine sunuluyor, güncel sanat ve güncel bilim de bunun dışında değil. Kültürlü insan, kültürün en büyük düşmanı haline gelecek kadar yozlaşıyor, çünkü genel hastalığı yadsımak istiyor ve doktorlar için bir engel oluşturuyor. Fakir zayıf kişiler, zayıflıklarından bahsedildiğinde ve yalancı, tehlikeli ruhlarıyla çatışıldığında, öfkeleniyorlar. Yüzyılların ödülünü elde ettiklerine ve yollarının yapma bir zevkle canlandırıldığına inandırmak istiyorlar insanları [...].

Bununla birlikte, modern yaşamın imgesindeki desen zayıflığından ve renk eksikliğinden başka bir şeyi dile getirmediğimizde, tek taraflı bakmakla suçlanabiliriz, oysa diğer taraf da daha sevindirici değil, hatta endişe verici bir biçimde gösteriyor kendini yalnızca. Belli kuvvetler var, çok büyük kuvvetler ama vahşi ve maymun iştahlılar, tümüyle merhametsiz kuvvetler bunlar. Onları endişeli bir bekleyiş içinde inceliyoruz, cehennem gibi bir mutfağın kazanına baktığımız gözle: Her an, kıyamet habercisi kaynamalar ve patlamalar oluşabilir. Bir yüzyıldır, temel sarsıntılara hazırız. Bu son zamanlarda, derinlemesine modern olan bu patlama eğilimlerinin karşısına, sözde ulusal devletin kurucu kuvveti koyulmaya kalkışılmışsa da, bu kuvvet de

uzunca bir süredir evrensel tehlikenin ve kafalarımızın üstündeki tehdidin artışını daha az üretiyor değildir.[1] Bireylerin, tüm bu meşguliyetlerden hiçbir şey anlamıyormuşçasına hareket etmelerinden yanlış bir sonuç çıkartmayalım. Endişeleri, ne kadar haberdar olduklarını gayet iyi gösteriyor; kendilerini şu güne kadar hiç karşılaşılmamış bir acele ve ayrıcalıkla düşünüyorlar; sadece kendileri için ve sadece tek bir gün için kuruyorlar ve ekiyorlar; mutluluk avı hiçbir zaman bugün ve yarın yapılması gereken kadar büyük olmadı çünkü yarından sonra av çoktan kapanmış olabilir. Atomlar ve atomik kaos çağında yaşıyoruz. (*Çağa Aykırı Düşünceler, Eğitimci Schopenhauer*, § 4, fr. çev. Henri Albert, Mercure de France)

4. Filozof, Fizyolog ve Doktor

Bilinçli olanın önemsizleştiği evrede bulunuyoruz. Son tahlilde, bilinçli benliğin kendisini, her şeyi bütünüyle gören bu üstün zihnin hizmetindeki bir araç olarak görüyoruz sadece; öyleyse, her bilinçli *istemin*, her *bilinçli amacın*, her *değer yargısının*, bize bilincin ışığında görünenden özü bakımından farklı olan bir şeyi yakalamaya yarayan

1 Cümlenin başının çevirisi biraz değiştirilmiştir. (Deleuze'ün notu)

basit araçlar olup olmadığını sorabiliriz kendimize. Söz konusu olanın bizim zevkimiz ya da acımız olduğuna *inanıyoruz*, oysa zevk ve acı, sayelerinde bilincimize yabancı operasyonları *tamamladığımız* araçlar olabilirler. – Bilinçli olan her şeyin ne denli *yüzeysel* kaldığını, eylemin, eylemin imgesinden ne denli *farklılaştığını*; eylemi *önceleyen* şeyi ne kadar da az bildiğimizi; "özgür istenç"le, "neden ve sonuç"la ilgili sezgilerimizin ne ölçüde kuruntu olduğunu; düşüncelerin, imgelerin ve kelimelerin nasıl düşüncenin işaretlerinden başka bir şey olmadığını; her eylemin ne derece nüfuz edilemez olduğunu; övgü ve kınamanın ne kadar yüzeysel kaldığını; bilinçli yaşamımızın temelde nasıl, bizim *icadımız* olan, *hayal gücümüze* ait bir dünyada sürüp gittiğini; nasıl da icatlarımızdan (ve hislerimizden) başka bir şeyden bahsetmediğimizi ve nasıl *insanlığın bütünlüğünün* – gerçekte, esas bütünlük (yeniden üretimle) kendi bilinmeyen yolunda ilerlerken – bu icatların aktarımına dayandığını, göstermek gerekecek [...].

Özetlersek, belki de zihnin gelişiminde söz konusu olan yalnızca *beden*dir: Bu gelişim *üstün bir bedenin biçimlenmesinin* bizim için *duyulur* hale gelmesine dayanacaktır. Organik olan daha da üst derecelere yükselebilir. Doğayı tanıma konusundaki açgöz-

lülüğümüz, beden için kendini mükemmelleştirmenin bir aracıdır. Ya da daha çok şöyle denebilir: Beslenmeyi, yerleşimi, *bedenin* yaşama tarzını değişikliğe uğratmak için yüz binlerce deney yapılır; bedenin kendinde taşıdığı bilinç ve değer yargıları, zevk ve acının tüm çeşitleri, *bu değişikliklerin ve deneylerin göstergeleridirler.* Son tahlilde *söz konusu olan hiçbir biçimde insan değildir; o aşılmış olması gerekendir.* (*1883, *Güç İstenci*, II, 261, fr. çev. Geneviève Bianquis, N.R.F.)

5. Filozof, Yaşam Olanakları İcat Eden

Zorlukların mucizeye dönüştüğü yaşamlar vardır; düşünürlerin yaşamları. Onlarla ilgili anlatılanlara kulak vermemiz gerekir, çünkü bunlarda, sadece anlatısı bile bize zevk ve güç veren ve ardıllarının hayatı üzerine ışık saçan *yaşam olanakları* keşfedilir. Bu olanaklarda, büyük denizcilerin yolculuklarındaki kadar buluş, düşünüm, gözü peklik, umutsuzluk ve umut bulunur; ve doğrusunu söylemek gerekirse, bunlar da yaşamın en geri çekilmiş ve en tehlikeli yerlerine doğru yapılan keşif yolculuklarıdır. Bu yaşamlarda şaşırtıcı olan şey, zıt yönlerde ilerleyen iki düşman içgüdünün aynı boyunduruk altında yürümeye zorlanıyormuş gibi olmasıdır; bilgiye yöne-

len içgüdü, durmaksızın, insanın yaşamaya alışık olduğu toprakları terk etmeye ve belirsizliğe atılmaya zorlanır; hayatı isteyen içgüdüyse durmadan, el yordamıyla yerleşecek yeni bir yer aramak zorunda kalıyor gibi görünmektedir [...].

Ruhun gözleriyle kafamda, her biri kendinde bu kavranamaz özgünlüğü taşıyan ve yalnız kendi için keşfetmeyi bildiği yaşam olanağıyla, aynı şaşkınlığı uyandıran bir dizi düşünürü canlandırmaktan hiç usanmam: Yunanistan'ın en güçlü, en verimli çağında, Med savaşlarını önceleyen yüzyılda ve bu savaşlar boyunca yaşamış olan düşünürleri kastediyorum. Çünkü bu düşünürler *güzel yaşam olanakları* bulacak kadar ileri gittiler; oysa bana öyle geliyor ki Yunanlılar daha sonra, bunun en önemli kısmını unuttular; hangi halk onu bulduğunu iddia edebilir ki? [...].

Filozofun, birlikli bir anlatıya sahip gerçek bir kültür içinde görevi, bizim içinde bulunduğumuz hal ve koşullara ve yaşanmış deneylere dayanılarak tam bir şekilde kestirilemez. Çünkü bizim böyle birlikli bir kültürümüz yoktur. Ancak Yunan kültürü gibi bir kültür, filozofun ödevi üzerine olan o soruyu cevaplandırabilir; dediğim gibi, yalnız o, felsefeyi meşru kılabilir. Çünkü filozofun, kâh oraya kâh buraya atlayan,

çıkagelivermiş herhangi bir gezgin olmadığını yalnız o bilir ve ispat edebilir. Filozofu gerçek kültüre bağlayan çelik gibi bir zorunluluk vardır, fakat bu kültür yoksa ne olacak? O zaman, filozof ne yapacağı önceden kestirilemeyen, bu nedenle de korku veren bir kuyruklu yıldız olur. Oysa iyi durumlarda, uygarlığın Güneş Sisteminde parlayan esas yıldızlardan biridir. İşte bunun içindir ki Yunanlılar filozofun meşruluğunu temellendirirler; çünkü onun kuyruklu yıldız olmadığı yalnız Yunanlılarda görülmüştür.* (*1875, Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe, *Felsefenin Doğuşu* içinde, fr. çev. Geneviève Bianquis, N.R.F.)

6. Yasa Koyucu Filozof

Felsefe işçileri ve genel anlamda bilim insanlarıyla filozoflar, artık birbirine karıştırılmasın istiyorum. Tam da bu alanda, "herkese alacağının", birine daha fazla birine az olmamak koşuluyla ödenmiş olması önemlidir. Gerçek filozofun, eğitimi için belki de, daha az rütbeli çalışma arkadaşlarının, felsefenin bilimsel işçilerinin dur-

* Son paragraf, Nusret Hızır'ın çevirisinden (*Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, B/S/F yay, İstanbul, 1985). Yazı, Nietzsche'nin notlarından alındığı için buradaki alıntının tamamı kitapta bulunmamaktadır. (ç.n.)

dukları, durmak zorunda oldukları bütün aşamalardan geçmiş olması gereklidir. Belki de filozofun, insani değerlerin ve yargıların çemberini baştan sona kat etmek, tepelerin en yükseğinden uzak ufukları, uçurumların dibinden tepeleri, saklı dar bir köşeden tüm uzayları keşfedecek bir gözler ve bilinçler çeşitliği kurmak için, kendisinin de eleştirmen ve şüpheci, dogmacı ve tarihçi; dahası şair ve koleksiyoncu, gezgin ve gizem çözücü, ahlakçı ve bilici, "özgür ruh" ve neredeyse dünyadaki her şey olmuş olması gerekmektedir. Ama bunlar onun görevinin önkoşullarından ibarettirler; bu görevin kendisi başka bir şeyi gerektirir; o filozoftan *değerler yaratmasını* ister. Çünkü bu felsefe işçileri, Kant ve Hegel gibi soylu tipler, koca bir değer yargıları yığınını, yani, eski değer *tespitlerini*, baskın hale gelmiş ve *mantık, politika* (ya da ahlak) veya *estetik* alanında olsun, bir zamanlar hakikat olarak adlandırılmış olan eski değer yaratımlarını gözlemlemek ve ifade etmek zorundadır. Bu düşünürlere düşen, önceki olayların ve yargıların tümünü açık, düşünülebilir, kavranabilir ve kullanışlı kılmak, "zamanın" bir özetini vermek ve geçmişi yenmektir; en ince gururları, en direngen istençleri bile tatmin edebilecek devasa, muhteşem bir görev. *Ama gerçek filozoflar bu-*

yuran ve yasa koyanlardır. Şöyle derler: "İşte olması gereken!". İnsan evriminin anlamını ve nedenini belirleyenler onlardır; bunun için de ellerinde, tüm felsefe işçilerinin, geçmişi tasfiye edenlerin hepsinin birlikte yaptığı hazırlık çalışması bulunur; yaratıcı ellerle geleceğe uzanırlar ve bu görev için, varolmuş olan her şey onlara araç, alet ve çekiç sunar. Onlar için "bilgi", *yaratmak* demektir; eserleri yasa koymaya dayanır; hakikat istençleri *güç istencidir.* Günümüzde böyle filozoflar var mı? Hiç böyle filozoflar oldu mu? Bir gün olması gerekmiyor mu? (*İyinin ve Kötünün Ötesinde*, VI, 211, fr. çev. Geneviève Bianquis, Aubier)

B) FİLOZOF DIONYSOS

"Kahraman *neşelidir*; işte şimdiye kadar tüm tragedya yazarlarının gözden kaçırdığı şey." (*1882)

7. Dionysos ve Apollon: Uzlaşmaları (Tragedya)

Sanatın gelişiminin, *Apolloncu* olan ve *Dionysosçu* olan ikiliğine bağlı olduğunun salt mantıksal kavrayışına değil, görüşün

dolaysız kesinliğine de vardığımız zaman, estetik bilimi için çok şey kazanmış olacağız: tıpkı insan soyunun cinsiyetlerin ikiliğine, sürekli savaşa ve yalnızca dönem dönem ortaya çıkan uzlaşmaya bağlı oluşu gibi. Bu isimleri, sanat görüşlerinin en derin gizli öğretilerini gerçi kavramlarda değil ama tanrılar dünyasının net figürlerinde, kavrayışlı kişiler için algılanabilir kılan Yunanlılardan ödünç alıyoruz. Yunan dünyasında kökene ve hedeflere göre, yontucunun sanatıyla, Apolloncu olanla, müziğin görsel olmayan sanatı, Dionysosçu olan arasında muazzam bir karşıtlık bulunduğuna ilişkin bilgimiz, onların bu iki sanat tanrısına, Apollon'a ve Dionysos'a dayanır: Birbirinden böylesine farklı bu iki dürtü yan yana var olur, çoğu kez birbiriyle açık bir uyuşmazlık içinde ve birbirlerini karşılıklı olarak sürekli yeni daha güçlü doğumlara uyarırlar, o karşıtlığın, ortak "sanat" sözcüğünün ancak görünüşte örttüğü kavgasını yeni baştan başlatmak için; ta ki sonunda Helen "istenci"nin metafizik bir harika edimiyle, birbirleriyle çiftlenmiş görününceye ve bu çiftlenmede Attika tragedyasının hem Dionysosçu hem de Apolloncu sanat yapıtını üretinceye kadar.

Bu iki dürtüye daha yakından bakabilmek için, önce onları *düşün* ve *esrikliğin*

birbirinden ayrılmış sanat dünyaları olarak düşünelim; Apolloncu ve Dionysosçu olanda görülene denk bir karşıtlık başka hangi fizyolojik görüngüler arasında vardır [...].[2]

Bu bilgiden sonra, Yunana tragedyasını, her zaman yeniden Apolloncu bir imgeler dünyasıyla boşalan Dionysosçu koro olarak anlamak zorundayız. Tragedyanın örüldüğü koro bölümleri adeta tüm o diyalog denilen şeyin, yani sahne dünyasının tümünün, asıl dramanın ana karnıdır. Birbirini izleyen çok sayıda boşalmada, tragedyanın bu ilk-temeli, dramanın o vizyonunu yayar: Bu vizyon kesinlikle bir düş görüntüsüdür ve bu bakımdan epik doğası taşır, diğer yandan ise, Dionysosçu bir durumun nesneleşmesi olarak, Apolloncu görünüşte kurtulma değildir; tam tersine, bireyin parçalanmasını ve ilk-varlıkla bir olmasını serimler. Böylelikle drama Dionysosçu bil-

2 Bu konunun gelişimiyle ilgili bütün bölümleri alıntılayamıyoruz. Nietzsche, Apollon'u rüyayla betimler; rüyanın hakikati olarak kehanet, rüyanın sınırı olarak ölçü ve güzel görünüş olarak bireyleşme ilkesi. Dionysos'u ise sarhoşlukla, sarhoşluğun hakikati olarak ölçüsüzlük, kökensel bir Zeminde bireyin dağılması ya da erimesi. Eserinin devamında, Nietzsche Dionysos'u tanımlamak için başka özellikler bulacaktır (o zaman onu, Apollon'dan başka karakterlerle ilişki içinde tanımlayacaktır). (Deleuze'ün notu)

gilerin ve etkilerin Apolloncu *somutlaştırılmasıdır* [...]. Dionysos'un kendini nesneleştirdiği Apolloncu görünüşler, koronun müziği gibi "sonsuz bir deniz, karşılıklı bir yer değiştirme, akkor halinde bir yaşam" değildir artık; Dionysos'un coşkun kulunun onlarda tanrının yakınlığını sezdiği, yalnızca duyumsanan, görüntü halinde yoğunlaşmamış güçler değil: şimdi, sahneden, epik canlandırmanın netliği ve sabitliği konuşmaktadır onunla, şimdi Dionysos artık güçleriyle değil, epik bir kahraman olarak konuşmaktadır, handiyse Homeros'un diliyle. (*Tragedyanın Doğuşu*, § 1 ve 8, çev. Mustafa Tüzel, İthaki)

8. Dionysos ve Sokrates: Karşıtlıkları (Diyalektik)

Sokrates'in özüne ilişkin bir anahtarı, "Sokrates'in daymonyonu" olarak tanımlanan o mucizevi görüngü sunuyor bize. Sokrates, müthiş anlama yetisinin sendelediği özel durumlarda, böyle anlarda dile gelen tanrısal bir seste sağlam bir dayanak bulmuştu. Bu Ses, her gelişinde, bir şeyi yapmaması için *uyarıyordu*. İçgüdüsel bilgelik, bu tamamen kuraldışı yaratılışta, yalnızca zaman zaman bilinçli bilgiyi engellemek için karşısına çıkma amacıyla gösteriyordu

kendisini. Oysa tüm üretken insanlarda içgüdü, özellikle yaratıcı-olumlayıcı güçtür ve bilinç, eleştirel ve yapmamaya uyarıcı bir tavır içindedir. Sokrates'te ise içgüdü eleştirici, bilinç ise yaratıcı olmuştur –tam anlamıyla *per defectum*[iii] ortaya çıkmış bir canavarlık [...].

Platoncu dramanın diyalektik kahramanı Sokrates bize, eylemlerini sav ve karşı savla savunmak zorunda olan ve böylelikle sık sık bizim trajik merhametimizi yitirme tehlikesiyle karşılaşan Euripidesçi bir kahramanın akraba doğasını anımsatır: Çünkü diyalektiğin özündeki, vardığı her sonuçta zaferini kutlayan ve ancak soğuk bir aydınlık ve bilinçlilikte soluk alabilen *iyimser unsuru* kim görmezden gelebilir? Bu iyimser unsur, bir kez tragedyaya nüfuz ettiğinde, onun Dionysosçu bölgelerini yavaş yavaş kaplamak ve onu zorunlu olarak kendini yok etmeye sürüklemek durumundadır – burjuva tiyatrosuna doğru ölümcül bir sıçrayışa kadar. Sokrates'in şu cümlelerinin mantıksal sonuçlarını bir düşünelim: "Erdem bilgidir, ancak bilgisizlikle yitirilir; erdemli olan mutlu olandır": iyimserliğin bu üç temel biçiminde, tragedyanın ölümü yatar. Çünkü şimdi erdemli kahramanın bir diyalektikçi

iii Per defectum (Lat.): kusuru (zayıflığı, güçsüzlüğü) yüzünden.

olması gerekmektedir; şimdi erdem ile bilgi, inanç ile ahlak arasında zorunlu, görünür bir bağ olması gerekmektedir, şimdi Aiskhylos'un aşkmsal adalet çözümü, sığ ve küstah "şiirsel adalet" ilkesine, onun bildik *deus ex machina*'sıyla alçaltılmıştır [...].

İyimser diyalektik, tasımlarının kırbacıyla *müziği* tragedyadan kovar: Yani tragedyanın, ancak Dionysosçu durumların ortaya çıkması ve açıklık kazanması olarak, müziğin belirgin simgelenişi olarak, Dionysosçu bir vecit halinin düş dünyası olarak yorumlanabilen özünü bozar. (*Tragedyanın Doğuşu*, §13 ve 14, çev. Mustafa Tüzel, İthaki)

9. Dionysos ve İsa: Çelişkileri (Din)

İki tip: Dionysos ve Çarmıhtaki. – *Din* adamı tipinin bir çöküş biçimi olup olmadığının belirlenmesi (büyük yenilikçilerin istisnasız hepsi hastalıklı ve saralıdır); ama bu belli bir din adamı tipinin, *pagan* tipin göz ardı edilmesi anlamına gelmez mi? Pagan kült, yaşama ilişkin bir kabulün, yaşamın olumlanmasmın bir biçimi değil midir? Onun üstün temsilcisinin, kendisi itibariyle, yaşamın savunması ve tanrısallaşması olması gerekmez mi? Mutlulukla gelişen ve sevinçle kendinden geçen bir ruh tipi! Ya-

şamın çelişkilerini ve anlaşılmazlıklarını kendinde eriten ve *gideren* bir ruh!

Yunanlıların *Dionysosçu* idealini işte buraya koyuyorum: Bütün yaşamın dinsel olumlanması; hiçbir yanı yadsınmadan, hiçbir parçası atılmadan (burada cinsel etkinliğe derinliğin, gizemin ve saygının eşlik ettiğini de söyleyelim).

"Çarmıhtakine" karşı Dionysos: İşte zıtlık. Onların arasındaki fark, büyük acılarına ilişkin değildir; ama bu acının farklı anlamları vardır. Dionysos'un durumunda, işkencenin, yıkımın ve hiçlik istencinin nedeni, yaşamın kendisi, onun bengi doğurganlığı ve bengi dönüşüdür. Diğer durumda ise, acı ve "Çarmıhtaki masum", yaşam aleyhinde tanıklık yaparlar, onu mahkûm ederler. Sorunun yaşamın anlamıyla ilgili olduğu anlaşılıyor: Hıristiyan bir anlam mı yoksa trajik bir anlam mı? İlkine göre yaşam, azizliğe varan yol olmalıdır; ikinci durumdaysa, *varoluş kendisi itibariyle* uçsuz bucaksız bir acıyı bile doğrulayacak kadar *azizdir.* Trajik insan, güçlü ve zengin olduğu, varoluşu tanrısallaştırabildiği sürece, en çetin acıyı bile olumlar; Hıristiyan, yeryüzünün en mutlu yazgısını bile yadsır; o, tüm biçimleriyle yaşamdan acı çekecek kadar fakir, zayıf ve yeteneksizdir. Çarmıhtaki Tanrı, yaşamın lanetlenmesi, yaşamdan

kurtulma yönünde bir uyarıdır; uzuvları parçalanmış Dionysos ise bir yaşam *vaadidir*, parçalanmanın derinliklerinden sonsuzca yeniden doğacak, sonsuzca geri gelecektir. (*1888, *Güç İstenci*, IV, 464, fr. çev. Geneviève Bianquis, N.R.F.)

10. Dionysos ve Ariadne: Tamamlayıcılıkları (Dityrambos)

[...]
Haha!
Ve işkence ediyorsun bana, Delisin ya işte,
gururumu kırıyorsun işkencenle?
Sevgi ver bana – kim ısıtır ki beni daha?
kim sever ki beni daha?
sıcak eller uzat bana,
yürek mangalları uzat bana,
bana, yalnızların en yalnızına
buzunu ver ah! yedi kat donmuş buz,
düşmanları bile,
düşmanları özlemeyi öğreten,
ver, evet, teslim et,
ey zalim düşman
bana – kendini!

Kaçıyor!
Bu kez o kaçıyor,

tek yoldaşım,
en büyük düşmanım,
tanınmazım benim,
Cellat-Tanrım benim!..
Hayır!
gel geri!
bütün işkencelerinle birlikte geri gel!
Bütün gözyaşlarım
Sana akıyor,
yüreğimin son alevi
seni aydınlatıyor
Gel, geri gel,
tanınmaz Tanrım! Acım benim
son mutluluğum benim!..

Bir şimşek çakar. Dionysos zümrüt güzelliğiyle görünür.

Dionysos:
Aklını başına topla, Ariadne!
Küçük kulakların var, benim kulaklarım var sende:
bir akıllıca söz sok onların içine! –
Kişi kendini sevecekse, kendinden nefret etmesi gerekmez mi önce?..
Labirentinim ben senin...
(*1888, *Dionysos Dityrambosları*, Adriadne'nin Yakınması, çev. Oruç Aruoba, İthaki)

11. Dionysos ve Zerdüşt: Akrabalıkları (Sınav)

Sonra ses çıkarmadan konuştu benimle: "*Biliyorsun değil mi, Zerdüşt?*"

Bu fısıltıdan korkup bağırdım, betim benzim de attı; ama sustum.

Bunun üzerine bir kez daha ses çıkarmadan konuştu benimle: "Biliyorsun, Zerdüşt, ama konuşmuyorsun!"

Ve sonunda bir inatçı gibi konuştum: "Evet, biliyorum, ama konuşmak istemiyorum!"

Bunun üzerine yine ses çıkarmadan konuştu benimle: "*İstemiyor musun* Zerdüşt? Doğru mu bu? İnatçılığına sığınma!"

Bir çocuk gibi ağlayıp titredim bunun üzerine ve dedim ki: "Ah, istiyorum ama nasıl yapabilirim ki? Bana bunu bağışla. Gücümü aşıyor!"

Bunun üzerine yeniden ses çıkarmadan konuştu benimle: "Senin ne önemin var Zerdüşt! Sözünü söyle de mahvol!"

Ve ben şu yanıtı verdim: "Ah benim sözüm mü bu? Kimim *ben*? Daha yaraşır birini bekliyorum; onun uğruna mahvolmaya bile layık değilim ben."

Bunun üzerine yeniden ses çıkarmadan dedi ki bana: "Senin ne önemin var ki? Benim için henüz yeterince alçakgönüllü değilsin. Çok serttir alçakgönüllülüğünün derisi."

Ben de şu yanıtı verdim: "Alçakgönüllülüğümün derisi, şimdiye dek nelere dayanmadı ki? Yamacımda oturuyorum yüceliğimin; ne kadar yüksek benim doruklarım? Hiç kimse söylemedi henüz bana. Ama çok iyi biliyorum vadilerimi!"

Bunun üzerine yeniden sessizce konuştu benimle: "Ey Zerdüşt, dağları yerinden oynatacak olan, vadileri ve ovaları da oynatır yerinden."

Ben de şöyle yanıtladım: "Henüz sözüm hiçbir dağı yerinden oynatmadı ve konuştuklarım insanlara ulaşmadı. İnsanların arasına gittim, ama henüz varamadım yanlarına."

Bunun üzerine yine ses çıkarmadan konuştu benimle: "Sen ne biliyorsun ki *bu konuda*! Gecenin en sessiz saatinde düşer çiğ, otların üstüne."

Ve ben de şu yanıtı verdim: "Alay ettiler benimle, kendi yolumu bulup da yürüdüğümde; o zaman ayaklarım titriyordu aslında.

"Ve şöyle söylediler bana: Yolunu unuttun, şimdi yürümeyi de unutuyorsun!"

Bunun üzerine yine sessiz konuştu benimle: "Ne önemi var ki onların alay etmesinin! Sen itaat etmeyi unutmuş birisin; şimdi emretmen gerekiyor!

"Bilmiyor musun yoksa, herkesin en çok *kimi* gereksindiğini? Büyük emirler vereni.

"Büyük işler başarmak zordur; ama daha da zoru, büyük emirler vermektir.

"En bağışlanamaz yanın bu işte; gücün var ve hükmetmek istemiyorsun."

Ben de şu yanıtı verdim: "Aslanın sesi eksik bende, emretmek için."

Bunun üzerine yine bir fısıltı gibi konuştu benimle: "En sessiz sözcüklerdir, fırtınayı getiren. Güvercin adımıyla gelen düşünceler yönlendirir dünyayı.

"Ey Zerdüşt, gelmesi gerekenin bir gölgesi olarak gideceksin; böyle emredeceksin ve emrederek önden gideceksin."

Ben de dedim ki: "Utanıyorum."

Bunun üzerine yine ses çıkarmadan konuştu benimle: "Bir çocuk olmalısın daha, utanç nedir bilmeyen.

"Gençliğin gururu var henüz üstünde, gençliğe geç ulaştın sen; ama gençliğini de aşmalıdır çocuk olmak isteyen."

Uzun süre düşündüm ve titredim. Ama sonunda, ilk söylediğimi söyledim: "İstemiyorum."

Bunun üzerine bir kahkaha koptu etrafımda. Ah, nasıl da parçaladı içimi ve söktü yüreğimi bu kahkaha!

Ve son bir defa konuştu benimle: "Ey Zerdüşt, meyvelerin olgun, ama sen olgun değilsin meyvelerin için!

"Bu yüzden yeniden dönmelisin yalnız-

lığına; çünkü daha olmalısın, yumuşamalısın." (*Böyle Söyledi Zerdüşt*, II, En Sessiz Saat, çev. Mustafa Tüzel, İş Bankası)

C) KUVVETLER VE GÜÇ İSTENCİ

"Kuvvetlileri zayıflara karşı korumak gerekiyor her zaman."
(*1888)

12. Bir Çoğulculuk İçin

Filozoflar istençten, tüm dünyanın en iyi tanıdığı şeymiş gibi bahsetmeye alışıktır; hatta Schopenhauer'da istenç, gerçekten bilinen, eksiksiz fazlasız, bütünüyle ve tamamıyla bilinen tek şey olarak anlaşılır; ama bana öyle geliyor ki, Schopenhauer başka durumlarda olduğu gibi bu durumda da, filozofların yapmaya alışmış oldukları şeyden başka bir şey yapmıyor: *Popüler bir önyargıyı* sahipleniyor ve onu en uç noktasına götürüyor. İstenç bana her şeyden önce *karmaşık* bir şey, isminden başka birliği olmayan bir şey gibi görünür ve filozofları ve her zaman eksik olan dikkatliliklerini yanıltan popüler önyargı da, bu birlikten kaynaklanmaktadır. Bir kez için daha çok sakınımlı,

daha az filozof olalım ve diyelim ki her istençte, öncelikle bir duygular çoğulluğu bulunur; çıkmak istenilen durum duygusu, olmak istenilen durum duygusu, bu yönlerin kendilerinin anlamı, "buradan yola çıkarak", "şuraya gitmek için"; nihayet, kolumuzu bacağımızı bile kıpırdatmadan, "istemeye" giriştiğimiz anda makinesel bir biçimde işe karışan, ikincil, kassal bir duyum. Nasıl ki duyumsama, ama çoğul bir duyumsama, açıkça istencin bileşenlerinden biriyse, "düşünme" de öyledir; tüm istemli edimlerde emreden bir düşünce bulunur; ama bu düşüncenin, yine istence ait olacak bir çökelti elde etmek için "istem"den yalıtılabileceği zannedilmesin. Üçüncü olarak, istenç yalnızca bir duyumsama ve düşünme karışımı değildir; aynı zamanda ve her şeyden önce bir duygulanımsal durum, daha önce sözünü ettiğimiz, emretme hissidir. "Özgür irade" adını verdiğimiz şey özünde bir ast karşısında hissettiğimiz üstünlük duygusudur. "Ben özgürüm, itaat etmesi gereken o", işte her istencin derinliklerinde bulunan şey, bu gergin dikkatle, tek bir şeye sabitlenmiş bu doğrudan bakışla, bu mutlak yargı: "Şu an, şu gerekli, başka hiçbir şey değil", kendine itaat edileceğini bilmenin tam kesinliği ve emredenin ruh halini kuran diğer bütün şeyler. *İstemek*, itaat eden ya da ettiğine ina-

nılan bir şeye, kendinde emretmektir. Ama şimdi, istencin en tikel özü üzerine, sıradan insan için yalnızca tek bir ismi bulunan bu karmaşık şey üzerine düşünelim: Eğer verili bir durumda hem emreden hem itaat eden olabilirsek, itaat ederken kendimizi baskı altında, itilmiş, direnmeye, hareket etmeye zorlanıyormuş gibi hissettiğimiz izlenimine kapılırız, bu izlenimler doğrudan istemi takip ederler; ama diğer taraftan bu ikiliği soyutlama, sentetik "ben" kavramı sayesinde kendimizi bu ikilikle ilgili olarak kandırma alışkanlığına sahip olduğumuz ölçüde tüm bir hatalı sonuçlar zinciri ve bunu takiben, istencin kendisine yönelik yanlış değerlendirmeler, gelip istemeye bağlanırlar. Öyle ki *isteyen* kişi, istemenin harekete geçmek için *yeterli* olduğuna inanır safça. Pek çok durumda istemekle yetinildiğinden ve verilen emrin sonuçlanması, yani itaat, buyrulan edimin tamamlanması umulduğundan, *görünüm*, edimin *zorunlu olarak* meydana gelmesi gerektiği duygusuyla ifade edilir. Kısacası, "isteyen" kişi belli bir kesinlik derecesiyle, istemenin ve harekete geçmenin bir anlamda aynı şey olduğuna inanır. Başarıyı, istemin yerine getirilmesini, istemin kendisine atfeder ve bu inanç onda, başarıyla gelen güç duygusunu kuvvetlendirir. "Özgür irade", işte isteyen, emreden ve aynı

zamanda, istemi yerine getiren kişiyle karışan ve böylece, direnişleri mağlup edenin kendi istenci olduğunu sanarak, engelleri aşma zevkini tadan insanın karmaşık zevk durumunun adı budur. Böylece istemli edimde, emir verme zevkine, emri başarıyla yerine getiren aracın zevki eklenir; istence "ast" istençler, ast ve uysal ruhlar eklenir, bedenimiz birçok ruhtan oluşan kolektif bir yapıdan başka bir şey değildir. *Sonuç, o benim*; burada mutlu ve iyi düzenlenmiş tüm topluluklarda olanlar olur; yönetici sınıf kendisini topluluğun başarılarıyla özdeşleştirir. Tüm istemlerde söz konusu olan, daha önce de söylediğim gibi "birçok ruhtan" oluşan karmaşık kolektif bir yapının içindeki emretme ve itaat etmedir; bunun için bir filozof kendisine, istemi ahlak açısından, hâkim bir hiyerarşinin bilimi olarak algılanan ahlak açısından düşünme izni verebilmelidir, yaşam fenomeni buradan çıkar. (*İyinin ve Kötünün Ötesinde*, I, 19, fr. çev. Geneviève Bianquis, Aubier)

13. Kuvvetlerin İki Tipi: Etkin ve Tepkisel

Bir şeyin, bir kullanımın, bir organın *evrimi*, hiçbir şekilde belli bir amaca yönelmiş bir ilerleme değildir; mümkün

olan en az kuvvet ve harcamayla elde edilen dolaysız ve mantıksal bir ilerleyiş de değildir bu – bu evrim, az ya da çok şiddetli, birbirlerinden az ya da çok bağımsız olan boyunduruk altına alma fenomenlerinin sürekli bir art arda gelişidir; tabii durmaksızın ortaya çıkan direnişleri, savunmaya ve tepkiye katkıda bulunmak üzere işleyen dönüşüm eğilimlerini ve nihayet yanlış şekilde yapılan eylemlerden çıkan mutlu sonuçları unutmamak gerekiyor. Eğer biçim akışkansa, "anlam" daha da çok akışkandır... Ayrı olarak ele alınan hiçbir organizmada da başka türlü olamaz: Toplamın özsel bir şekilde büyüdüğü her sefer, her organın "anlamı" yer değiştirir – belli durumlarda onların kısmi zayıflamaları, azalışları (örneğin, orta terimlerin yıkıcılığı yüzünden) bir kuvvet artışının ve mükemmelliğe doğru bir ilerleyişin göstergesi olabilirler. Demek istiyorum ki kısmi kullanılamama durumunda bile, zayıflama ve yozlaşma, anlamın ve amaçsallığın kaybı, tek kelimeyle ölüm, gerçek bir ilerlemenin koşullarına aittir: Bu ilerleme her zaman, *daha hatırı sayılır bir güce* duyulan bir istem, bir yöneliş biçiminde kendini gösterir ve her zaman daha alt kademelerdeki birçok gücün harcanmasıyla tamamlanır [...].

Tarihsel yöntemin bu temel noktasını ortaya koyuyorum çünkü bu nokta, mutlak rastlantı ve hatta mekanik saçmalıkla yetinmeyi, her durumda müdahil olan bir *güç istenci* teorisine tercih eden baskın içgüdüler ve gündelik zevkle bağdaşmamaktadır. Buyuran ve buyurmak isteyen herkese karşı duyulan tiksinti, demokratların bu özgün tepkisi, bu modern "mizarşizm"* (iğrenç bir şey için iğrenç bir isim!) [...], görünürde en kesin, en nesnel olan bilimlerin içine işliyor damla damla. Hatta bana öyle geliyor ki, tüm fizyoloji ve biyolojiye çoktan egemen oldu bile; ve kuşkusuz onların zararına olacak bir biçimde, temel bir kavramı aşırdı onlardan, tam anlamıyla *etkinlik* kavramını. Bu özgün tepkinin baskısı altında "adaptasyon yetisi" geliştiriliyor; adaptasyon yetisi, yani ikinci sınıf bir etkinlik, basit bir "tepkisellik". Dahası yaşamın kendisi de şöyle tanımlanıyor: Dış koşullar karşısında, her zaman daha etkili olan bir içsel adaptasyon (Herbert Spencer). Ama böylece yaşamın özü, *Güç istenci* tanınmamış oluyor; gözler, durmadan yeni çözümlemeler ve yeni yönler sunan temel üstünlüğe, kendiliğinden, saldırgan, fetihçi, zorba, dönüştürücü cinsten güçlerin temel üstünlüğüne kapatılıyor; "adaptasyon"un

* Yönetim nefreti, egemen olandan nefret. (ç.n.)

önce onların etkisine boyun eğdiği görmezden geliniyor, böylece organizmanın en soylu işlevlerinin, yaşam istencinin kendini etkin ve biçimlendirici bir biçimde ortaya koyduğu işlevlerin egemenliği yadsınıyor. (*Ahlakın Soykütüğü*, II, 12, fr. çev. Henri Albert, Mercure de France)

14. Güç İstencinin İki Niteliği: Olumlama ve Olumsuzlama

İlk olarak ben gördüm gerçek karşıtlığı: Bir yanda, yaşama karşı alttan alta öç güden o *yozlaşmış* içgüdü (örneğin Hıristiyanlık, Schopenhauer felsefesi, bir anlamda daha o zamandan Platon felsefesi, ülkücülüğün bütünü); öbür yanda doluluktan, dolup taşmaktan doğmuş *en yüksek olumlama* ilkesi, sınırlama bilmeyen bir evet deyiş, acının kendisine, suçun kendisine, varlığın sorunsal ve yabancı nesi varsa hepsine... Yaşama karşı bu en sonuncu, en sevinçli, en coşkun ve taşkın "evet" deyiş yalnızca en yükseği değildir bilgeliklerin, hem de en derini, doğrunun ve bilimin en sağlamca doğrulayıp desteklediklerididir. Varolan hiçbir şey düşülemez toplamdan, hiçbir şeyden geçilemez. Hıristiyanların ve öbür nihilist'lerin varlıkta yadsıdıkları yanlar, *décadence* içgüdüsünün bağrına bastığı, basabildiği her şeyden

ölçülmez derecede daha yüksek bir yer tutar değerler sırasında. *Yürek* ister bunu kavramak için; bunun da koşulu güç fazlasıdır. Çünkü yüreklilik nasıl büyüklüğü ölçüsünde ileri atılırsa, güç de tıpkı onun gibi büyüklüğü ölçüsünde doğruya yaklaşır. Zayıflar için, zayıflıklarının verdiği esinle, gerçekten korkup *kaçmak*, yani "ülkü" nasıl bir zorunluluksa, güçlüler için de böyledir bilmek, gerçeğe "evet" demek... Bilip bilmemek elinde değildir zayıfların: Yalansız edemez *décadent* dediğin, onun yaşamda kalma koşullarından biridir bu. (*Ecce Homo*, Tragedya'nın Doğuşu, II, çev. Can Alkor, İthaki)

15. Tepkisel Güçler Nasıl Galip Gelir: Hınç

Kölelerin ahlakta başkaldırısı, *hıncın* kendisi yaratıcı olduğunda ve değerler doğurduğunda başlar: Gerçek tepki, eylemin tepkisi kendilerine yasaklanmış olan, hayali bir intikamdan başka bir şeyle avunamayan varlıkların hıncı. Her aristokrat ahlak, zafer dolu bir kendini olumlamadan doğarken, kölelerin ahlakı, daha en baştan kendi parçası olmayana, kendisinden "farklı" olana, "kendi olmayan"a, bir "hayır"la karşı koyar: Ve *bu* hayır onun yaratıcı edimidir. Değerlendirmeci bakı-

şın bu tersine çevrilişi – kendine dayanmak yerine, *zorunlu olarak* dış dünyadan esinlenen bu bakış açısı – esasen hınca aittir. Kölelerin ahlakı her zaman, her şeyden önce, doğmak için karşıt ve dış bir dünyaya gereksinir: Fizyolojik olarak konuşmak gerekirse, ona hareket etmesi için dış uyaranlar gerekir; onun eylemi bir tepkidir temelde. (*Ahlakın Soykütüğü*, I, 10, fr. çev. Henri Albert, Mercure de France)

16. Devamı: Vicdan Azabı ya da Kendi Aleyhine Dönüş

Rahip, *hıncın yönünü değiştiren* insandır. Aslında acı çeken her varlık içgüdüsel olarak acısının nedenini arar; daha da özel olarak canlı bir neden, ya da daha doğrusu, *sorumlu*, acı çekmeye elverişli bir neden arar; kısacası hangi bahaneyle olursa olsun, öfkesini gerçek birinin ya da bir kuklanın karşısındaymış gibi boşaltabileceği canlı bir varlık arar; çünkü bu, acı çeken varlık için, acısını dindirmenin en iyi yolu, en iyi yatışma girişimidir, tüm acı biçimlerine karşı bilinçsizce arzulanan uyuşturucu. Bence, hıncın, intikamın ve buna bağlı olan her şeyin tek gerçek fizyolojik nedeni budur işte; acısı-

nı öfke aracılığıyla *yatıştırma* arzusundan bahsediyorum [...]. Acı çekenler, acı verici öfkelerine bahaneler keşfetme konusunda korkutucu bir ustalık ve çeviklik sergilerler; şüphelerinden sevinç duyarlar; kurbanı olduklarını iddia ettikleri kötülükler ya da görünüşte haksızlıklar üzerine kafa patlatırlar. Acı dolu güvensizliklerden sarhoş olmalarını, yakınlarından gelen kötülüklerin zehrinden başlarının dönmesini sağlayacak karanlık ve gizemli şeyleri bulmak için geçmişlerini ve şimdilerini didik didik ederler – şiddetle en eski yaralarını açarlar, uzun süre önce kapanmış yaralarından kan kaybederler, arkadaşlarını, karılarını, çocuklarını, tüm yakınlarını, kötülük yapan insanlar yerine koyarlar. "Acı çekiyorum: Kesinlikle birisi bunun nedeni olmalı" – böyle akıl yürütür tüm hastalıklı koyunlar. Çobanları olan çileci rahip onlara şöyle cevap verir: "Haklısın koyunum, biri bu acının nedeni olmalı: Ama sen kendinsin tüm bunların nedeni, – *sen kendin, kendinin nedenisin!*"... Bu ne kadar küstahça, ne kadar da yanlış değil mi! Ama en azından bu şekilde bir amaca ulaşılmış oldu; vurguladığım gibi, hıncın yönü — *değişti*. (*Ahlakın Soykütüğü*, III, 15, fr. çev. Henri Albert, Mercure de France)

17. Nihilizm Güç İstencinde Nasıl Galip Gelir

Acının anlamsızlığı, ama acının kendisi *değil*, şimdiye kadar insanlığın üzerindeki bir lanetti. – *Oysa çileci ideal acıya bir anlam verdi!* Bu şimdiye kadar ona verilen tek anlamdı; hiç anlamı olmamasındansa, herhangi bir anlamının olması daha iyidir. Çileci ideal her açıdan ve her şeyden önce, "kötünün iyisi"nden başka bir şey değildi; mümkün tek ehveni şer [...]. Yaşam üzerine yapılmış olan yorum, yadsınamaz bir biçimde, daha derin, daha yakın, daha zehirli, daha öldürücü yeni bir acı getirdi: Bu yorum, bütün acıların bir *hatanın* cezası gibi görülmesine yol açtı... Oysa her şeye rağmen – insana *kurtuluşu* getirdi, insanın bir *anlamı* oldu, rüzgârda sürüklenen bir yaprak, tesadüfün, "anlamsızlığın" anlaşılmaz oyuncağı olmaktan çıktı artık; artık bir şey *isteyebiliyordu*, – ne istediğinin, neden istediğinin, nasıl şundan çok bunu istediğinin bir önemi yoktu: *en azından istencin kendisi kurtarılmıştı*. Zaten çileci idealin yön verdiği bir istencin *doğasının* ve *anlamının* saklanması imkansızdır: İnsan olana, dahası "hayvan" olana ve hatta "madde"ye duyulan bu nefret; duyuların ve de aklın bu dehşeti; mutluluk ve güzellikten duyulan bu korku; görünüm, değişim, oluş, ölüm, çaba ve de

arzu olan her şeyden bu kaçış – anlamaya cesaret edersek, tüm bunlar bir *yokoluş istencine*, yaşama karşı bir düşmanlığa, yaşamın temel koşullarını kabullenmenin reddine işaret ediyor; ama bu en azından bir *istenç*, her zaman bir istenç olarak kalıyor!... Ve bitirirken başta söylediğimi tekrarlarsam: İnsan *hiçbir* şey istememektense, *hiçlik* istencini tercih ediyor hâlâ... (*Ahlakın Soykütüğü*, III, 28, fr. çev. Henri Albert, Mercure de France)

D) NİHİLİZMDEN DÖNÜŞÜME

"Kendisi tarafından mağlup edilen nihilizm" (*1887)

18. Tanrı ve Nihilizm

Hıristiyanlığa, acımanın[iv] dini denir. – Acıma, yaşam duygusunun erkesini arttıran gerilim verici duyguların karşıtı bir duygudur: çöküntü verici[v] bir etkisi vardır [...]. Batıp gitmek için olgunlaşmış olanla-

iv acıma : (*Mitleid*) "birlikte acı çekme/acısına katılma" anlamında.

v gerilim verici/çöküntü verici: (tonik/depressiv) Sinir fizyolojisinden alınma terimler: sinir devingenliğini çoğaltıcı/azaltıcı anlamında.

rı ayakta tutar, yaşamın bozuk kalıtımlılarmın, sonu belirlenmişlerinin yararına kendini ayakta tutar, yaşar *tuttuğu* her tür nasibi kıtın bolluğuyla da, yaşamın kendisine karamsar, sorunsal bir görünüm verir. Acımaya bir erdem demeye kadar vardırılmıştır iş (– oysa her *soylu* ahlakta zayıflık olarak görülür –); daha da ileri gidilmiş, acıma, erdemin *ta kendisi*, bütün erdemlerin temeli ve kaynağı kılınmıştır, – tabii, hep göz önünde tutulması gerekir ki, bu nihilist bir felsefenin bakış açısından yapılmıştır, kalkanına *yaşamın yadsınmasını* kazımış bir felsefenin. Schopenhauer tam ortamındaydı bu noktada: Yaşam, acıma yoluyla değillenir; değillenmeye değer kılınır, – acıma, nihilizmin *pratiği*dir. Yeniden söyleyeyim: bu çöküntü verici ve bulaşıcı içgüdü, yaşamın ayakta durmaya ve değer-yükselişine yönelik içgüdülerini çeler, siler, etkisiz kılar: böylelikle sefillerin koruyucusu[vi] olduğu kadar sefaletin çoğaltıcısı[vii] olarak da *décadence*'ın yükselişinin temel bir gerecidir –acıma *hiçliğe* inandırır!.."Hiçlik" denmez tabii buna: "Öte"[viii] denir ya da "Tanrı" ya

vi koruyucu: Conservator, "tutucu" anlamını da içeriyor.
vii çoğaltıcı: Multiplikatör, Aritmetikteki "çarpım" anlamında.
viii öte: (*Jenseits*) tek başına, isim olarak (tırnak içinde) "öte dünya" anlamında.

da "Hakiki Hayat" denir ya da Nirvana[ix], Kurtuluş, Kutsanmışlık...Dinsel-ahlaksal idiosynkrasi[x] alanından edinilme bu masum retorik,[xi] burada hangi eğilimin derin sözcüklerin kılığına büründüğü kavranınca, hemen *çok daha az masum* görünmeye başlar: yaşam *düşmanı* eğilimdir bu [...].

Hıristiyan tanrı kavramı – hasta tanrısı olarak tanrı, örümcek olarak tanrı, tin olarak tanrı – yeryüzünde ulaşılmış en yoz tanrı kavramlarından biridir; belki de tanrı tipinin batış sürecindeki en düşük seviye işaretini temsil eder. Tanrının, yaşamın aydınlanması ve bengi *Evet*'i olmak yerine, *yaşamı çelecek kadar* yozlaşması! Tanrıda yaşamın, doğanın, yaşama isteminin düşman ilan edilmesi! Tanrının, "dünyevi"liğin her türlü yalanlanması için, her türlü "öte dünya"lık yalanı için, formül haline gelme-

ix Nirvana: Sanskritçede "sönmek, yitmek" anlamına gelen sözcük, Budizm'de kişinin dinsel pratiğin doruk noktasında ulaştığı tam huzur, dinginlik durumunu niteler.

x idiosynkrasie: (Yun.) Belirli türden (o kişiye özel) alerji, aşırı uyarılabilirlik durumları; buna bağlı olarak bireysel, anlamı 'kapalı tutan' konuşma biçimi.

xi retorik: (Yun.) Konuşma, "hitap etme" biçimi, sanatı. (Bu bölümde yoğun olarak, ilerikilerde sık sık görülen fizyoloji/tıp kaynaklı terim ve açıklamalar, Nietzsche'nin "beden"i anlamak için çağının fizyoloji, biyoloji, tıp "literatür"ünde yaptığı okumaları yansıtır –bir ara her şeyi bırakıp tıp eğitimi görmeye girişmeyi ciddi ciddi düşünmüştür.)

si! Tanrıda hiç'in tanrısallaştırılması, hiçlik sisteminin tanrısallaştırılması!.. (*Deccal,* 7 ve 18, çev. Oruç Aruoba, İthaki)

19. "Tanrı Öldü"nün İlk Versiyonu

TUTSAKLAR. – Bir sabah tutsaklar çalışma avlusuna geldiler; gardiyan yoktu ortalıkta. Bazıları her zaman yaptıkları gibi, hemen çalışmaya koyuldular, diğerleri ise aylak aylak dolaşıp ısrarla çevreyi kolaçan ettiler. Sonra içlerinden birisi öne çıkıp bağırdı: "İstediğiniz kadar çalışın ya da hiçbir şey yapmayın: Hiç fark etmez. Gizli niyetleriniz açığa çıktı, gardiyan geçenlerde sizi gizlice dinledi ve önümüzdeki günlerde hakkınızda korkunç bir karar verilecek. Tanırsınız onu, serttir ve intikamcıdır. Şimdi şu sözlerime kulak verin: Bugüne kadar kim olduğumu anlayamadınız; göründüğüm kadar değilim, daha fazlasıyım: Gardiyanın oğluyum ben ve o benim her istediğimi yapar. Sizi kurtarabilirim, sizi kurtarmak istiyorum; ama şu an da bilin ki yalnızca bana *inananları*, gardiyanın oğlu olduğuma inananları; diğerleri inançsızlıklarının karşılığını göreceklerdir." Bir süre sessizlikten sonra, "peki" dedi yaşlı bir tutsak, "bizim sana inanıp inanmayışımızın senin için ne önemi olabilir ki? Gerçekten gardiyanın oğluysan ve söylediğini

yapabilirsen, hepimizin lehine aracılık et: Gerçekten bir iyilik yapmış olursun böylece. Ama inanmak ya da inanmamak lakırdısını geç bir kalem!" Bu arada daha genç bir adam "ben bu söylediğine de inanmıyorum. Sadece kafasına takmış bunu. İddia ediyorum ki, sekiz gün sonra hâlâ burada olacağız ve gardiyan *hiçbir şey* bilmiyor!" diye bağırdı. "Bir şey biliyorduysa da, artık önemi yok" dedi, avluya o sırada giren son tutuklu; "gardiyan az önce ansızın öldü." – Yaşasın, diye bağırdılar, her kafadan bir ses çıkararak, yaşasın! Oğul Bey, Oğul Bey, mirastan ne haber? Şimdi senin tutsakların mı olduk yoksa? – Kendisine hitap edilen "bana inanan herkesi serbest bırakacağımı söylemiştim" diye yanıtladı yumuşak bir tonla, bunu babamın hâlâ hayatta olduğunu söylediğim kesinlikte söylüyorum."* – Tutsaklar gülmediler, omuz silktiler ve onu öylece bıraktılar. (*Gezgin ve Gölgesi*, 84, çev. Mustafa Tüzel, İthaki)

20. Tanrı Öldü

"Zerdüşt, Zerdüşt! Çöz benim bilmecemi! Konuş, konuş, *Tanıktan intikam almak* nedir?

---

* Tüzel'in çevirisinde buradaki cümle "elbette, babam yaşadığı sürece"dir. Biz Almancasından da karşılaştırıp Deleuze'ün kitabındaki Fransızca çeviriye sadık kaldık. (ç.n.)

"Seni geri çekiyorum, burası kaygan buz! Aman, dikkat et de, gururun burada bacaklarını kırmasın!

"Kendini bilge sanıyorsun, seni gururlu Zerdüşt! O zaman çöz bu bilmeceyi, seni meraklı – benim bilmecemi! Hadi söyle bakalım; kimim ben?"

Zerdüşt bu sözleri duyduğunda, gönlünden neler geçti dersiniz? *Merhamet* doldu yüreğine; ve bir anda yere çöktü, baltacılara uzun süre direnmiş bir meşe ağacı gibi – ağır, ansızın, onu düşürmek isteyenleri bile korkutarak. Ama hemen yeniden ayağa kalktı ve çehresi sertleşti.

"Seni çok iyi tanıyorum," diye konuştu demir gibi bir sesle; "*sen tanrının katilisin*! Bırak beni yoluma gideyim."

"Seni görene *katlanamadın* sen – seni her zaman ve içyüzünle görene, en çirkin insan seni! İntikam aldın bu tanıktan!"

Böyle söyledi Zerdüşt ve gitmek istedi; ama tarif edilemeyen yaratık, Zerdüşt'ün giysisinin bir ucundan yakaladı ve yeniden guruldamaya ve yeni sözcükler aramaya başladı. "Kal!" dedi sonunda,

"Kal! Geçip gitme! Seni hangi baltanın devirdiğini biliyorum; selamlar olsun sana, ey Zerdüşt, yeniden kalktın ayağa!

"Çok iyi biliyorum ki, anladım onu öldürenin neler hissettiğini – neler hissetti-

ğini tanrının katilinin. Kal! Otur yanıma, boşa gitmez bu.

"Sana değil de kime gitmek isterdim ki? Kal, otur! Ama bana bakma! Böyle saygı göster, çirkinliğime!

"Takip ediyorlar beni; şimdi son sığınağım sensin. Nefretleriyle değil, iz sürücüleriyle değil – ah, böyle takip etselerdi alay eder, gurur duyar ve neşelenirdim!

"Şimdiye kadar tüm başarıyı, iyi takip edilenler kazanmamış mıdır? İyi takip eden de, kolay *izlemeyi* öğrenir; nasıl olsa bir kere, arkadadır! Ama onların *merhametinden*,

"onların merhametinden kaçıyorum ve sana sığınıyorum. Ey Zerdüşt, koru beni, sen benim son sığınağım, sen beni bilen biricik kişisin."

[...]

"Ama sen, *kendi* merhametine karşı da uyar kendini! Çünkü birçok kişi sana gelmek için düştü yollara, acı çeken, kuşkuya düşen, ümitsizliğe kapılan, boğulan, üşüyen birçok kişi –

"kendime karşı da uyarıyorum seni. Benim en iyi, en kötü bilmecemi çözdün, kim olduğumu ve ne yaptığımı bildin. Seni deviren baltayı biliyorum ben.

"Ama onun, ölmesi gerekiyordu; *her şeyi*

gören gözleriyle gördü o – insanın derinliklerini ve uçurumlarını, insanın gizli saklı tüm rezaletlerini ve çirkinliklerini.

"Onun merhameti utanma nedir bilmiyordu; en kuytu köşelerime kadar sokuldu. Bu en meraklı, aşırı sırnaşık, aşırı merhametlinin ölmesi gerekiyordu.

"Her zaman gördü beni; böyle bir tanıktan intikam almak istedim – ya da kendim ölmek.

"Her şeyi, *insanı da* gören tanrı: ölmeliydi bu tanrı! İnsan, *katlanamaz* böyle bir tanığın yaşamasına." Böyle söyledi en çirkin insan.

(*Böyle Söyledi Zerdüşt*, IV, En Çirkin İnsan, çev. Mustafa Tüzel, İş Bankası)

21. Tanrının Ölümünden Sonra Hâlâ Nihilizm

Bu iki olgu, yani oluşun ereksiz olduğu ve bireyin üstün bir değer öğesine girer gibi tümüyle içine girebileceği herhangi bir büyük birlik tarafından yönetilmediği bir kere kabul edilince, geriye olanaklı tek *kaçış yolu* kalıyor: Bütün bu oluş dünyasını yanılsama olarak mahkûm etmek ve bu dünyanın ötesinde yer alan, *hakiki* olacak bir dünya icat etmek. Ama insan bu dünyanın yalnızca kendi psikolojik ihtiyaçları üzerine kurulduğunu ve ona inanmanın temelsizliğini keşfetti-

ğinde, *metafizik dünyanın olumsuzlanmasına* dayanan ve *hakiki* bir dünyaya inanmaktan kaçınan, nihilizmin son biçiminin ortaya çıktığı görülür. Bu aşamaya varıldığında, oluşun gerçekliğinin *tek* gerçeklik olduğu itiraf edilir ve başka dünyalara, sahte tanrılara inanmaya götüren tüm dolambaçlı yollardan kaçınılır – ama *artık onu yadsıma istencimiz bile kalmadığında bu dünya dayanılmaz olur...*

– Ne olmuştur öyleyse? Bütünü itibariyle varoluşun, ne *"amaç"*, ne *"birlik"* ne de *"hakikat"* kavramı yardımıyla yorumlanabileceği anlaşılınca, varoluşun *değersizliği* duygusuna ulaşıldı. Bu şekilde hiçbir şeye ulaşılmaz, hiçbir şey yakalanmaz; oluşun çoğulluğu, bütüncül birlikten yoksundur: Varoluşun karakteri "hakiki" olmak değil, *sahte olmaktır...* hakiki bir dünyanın varolduğuna ikna olmak için hiçbir neden kalmamıştır artık... Kısacası, sayelerinde dünyaya bir anlam verdiğimiz, *"amaç"*, *"birlik"*, *"varlık"* kategorilerini, dünyadan geri çekeriz. – ve dünya *tüm değerini kaybetmiş* görünmektedir...[3] (*1887, *Güç İstenci*, III, 111, fr. çev. Geneviève Bianquis, Aubier)

---

3 Bu metin Nietzsche'ye göre bütün nihilizm tarihini özetler ve nihilizmin *son biçimini* betimler: Zerdüşt buna "son insan" demişti (bkz. *Zerdüşt*, Önsöz, 5 ve 2. kitap, Kâhin). Bunu, 23 numaralı metinde betimlenen ve zaten nihilizmin ötesine işaret eden bir sonraki biçimle, "batmak isteyen insan"la karıştırmamak gerekiyor. (Deleuze'ün notu)

22. Bekleme Zorunluluğu

DELİ. – Gün ışığında bir fener yakan ve durmadan "Tanrıyı arıyorum! Tanrıyı arıyorum!" diye bağırarak halk meydanında koşuşturan şu deliden bahsedildiğini duymadınız mı? Burada Tanrıya inanmayan pek çok kişi olduğu için çığlığı büyük bir kahkahaya yol açmıştı. Bir çocuk gibi kayıp mı olmuş? dedi biri. Saklanıyor mu? Bizden mi korkuyor? Yolculuğa mı çıktı? Göç mü etti? Böylece hep birlikte bağırıp, güldüler. Deli ortalarına sıçradı ve onlara delici bir bakış fırlattı. "Tanrı nereye gitti, diye bağırdı, size bunu söyleyeceğim. *Onu biz öldürdük*... siz ve ben! Onun katilleri biziz, hepimiz! Peki, nasıl yaptık bunu? Denizi nasıl boşaltabildik? Tüm ufku silmemiz için bize süngeri veren kim? Yeryüzünü güneşe bağlayan zinciri kopartınca, ne yaptık? O zincir şimdi nereye gidiyor? Biz, kendimiz nereye gidiyoruz? Tüm güneşlerden uzağa mı? Durmadan düşmüyor muyuz? Önden, arkadan, yandan, tüm yanlardan? Bir yukarısı, bir aşağısı var mı hâlâ? Başıboş bir biçimde gitmiyor muyuz, sonsuz bir hiçlikteymişçesine? Yüzümüzde boşluğun nefesini hissetmiyor muyuz? Hava daha soğuk değil mi artık? Hep gece olmuyor mu, giderek daha çok gece? Fenerleri sabahtan yakmak gerekmiyor mu? Tanrıyı gömen mezar kazıcı-

ların gürültüsünü duymuyor muyuz? Tanrısal dağılmayı hissetmiyor muyuz hâlâ?... Tanrılar da dağılıyor! Tanrı öldü! Tanrı ölü! Onu öldüren de biziz. Bizler, katiller katili bizler, nasıl avutacağız kendimizi? Dünyanın şu güne kadar sahip olduğu en kutsal, en güçlü şey bıçağımızın altında kanıyor; ... bizi bu kandan kim temizleyecek? Hangi su bu kanı yıkayabilir? Hangi bedelleri, hangi kutsal oyunu icat etmek zorunda kalacağız? Bu edimin büyüklüğü bizim için fazla büyük. Sırf bu büyüklüğe yaraşır görünmek için, bizim tanrılara dönüşmemiz gerekmiyor mu? Hiçbir zaman daha büyük bir eylem olmadı ve kim olurlarsa olsunlar, bizden sonra doğacak olanlar bu eylem yüzünden, hiçbir tarihin olmadığı kadar büyük bir tarihe ait olacaklar!" Deli bunları söyleyip sustu ve yeniden dinleyicilere baktı: onlar da susmuş, şaşkın bir biçimde deliye bakmaktaydılar. En sonunda elindeki feneri yere fırlattı; öyle ki fener parçalara ayrıldı ve söndü. "Çok erken gelmişim" dedi, "Benim vaktim henüz gelmedi. Bu büyük olay hâlâ yolda, ilerliyor ve henüz insanların kulağına ulaşmamış. Şimşek ve gök gürültüsü için, yıldızların ışığı için zamana ihtiyaç var; tamamlanmış bile olsalar, eylemlerin görülmesi ve duyulması için zamana ihtiyaç var. Bu eylem onlara en uzak takımyıldız-

lardan da uzak duruyor henüz; *bununla birlikte bu eylemi tamamlamış olanlar da onlar!"* Delinin aynı gün çeşitli kiliselere girip, *Tanrıya sonsuz ağıt*'ını okuduğu da anlatılıyor. Dışarı atılsa, sorgulansa da hep aynı cevabı vermeyi sürdürmüş: "Tanrının mezarları ya da cenaze anıtları değilse, nedir kiliseler?" (*Şen Bilgi*, III, 125, fr. çev. Vialatte, N.R.F.)

23. Dönüşüm Yaklaşırken

İnsanı büyük yapan, onun bir amaç değil, bir köprü olmasıdır: insanın sevilebilecek yanı, bir *öteye-geçiş* ve bir *batış* olmasıdır.[xii]

Severim batmaktan başka bir yaşam bilmeyenleri, çünkü öte tarafa geçenlerdir onlar:

Severim büyük aşağılayanları, çünkü bunlardır taparcasına sevenler ve öteki kıyıya duyulan özlemin okları.

Severim mahvolmak ve kurban olmak için önce yıldızların ötesinde bir neden aramayanları; yeryüzü gelecekte Üstinsana ait olsun diye kendilerini yeryüzüne kurban edenleri.

---

xii ... *dass er ein Übergang und ein Untergang ist.*
Übergang (*über:* öte, yukarı, üst); *Untergang* (*unter:* aşağı, alt). *Untergang*, hem inişi, batışı hem de mahvoluşu, çöküşü ifade eder. *Übergang* ise "öteye geçiş" anlamında kullanılmıştır. Öneklerle yapılan bu sözcük oyununu çeviride yansıtmak mümkün değildir.

Severim idrak etmek için yaşayanı ve gelecekte Üstinsan yaşasın diye idrak etmek isteyeni. Böylece kendi çöküşünü ister o.

Severim, Üstinsanın evini inşa etmek ve toprağı, hayvanları ve bitkileri onun geleceği güne hazırlamak için çalışanı ve keşfedeni. Böylece kendi çöküşünü ister o.

Severim kendi erdemlerini seveni: Çünkü erdem yok olma istemi ve bir özlem okudur.

Severim kendisi için bir nebze ruh bile alıkoymak istemeyip, tamamen kendi erdeminin ruhu olmak isteyeni; böylece köprüden ruh olarak geçer o.

Severim kendi erdeminden kendi tutkusunu ve kendi kara talihini yaratanı: Böylece ancak erdemi uğruna yaşamak ister o ve artık yaşamak istemez.

Severim, çok fazla erdemi olsun istemeyeni. Bir erdem, iki erdemden daha fazladır: Çünkü kara talihin bağlandığı daha sağlam bir düğüm demektir o.

Severim, gönlü harcanıp gideni, ne teşekkür bekleyen ne de etmek isteyeni; çünkü hep armağan eder ve kendisini esirgemek istemez o.

Severim, şans ondan yana gittiğinde utanıp da kendine: "Ben hilebaz bir oyuncu muyum ki?" diye soranı – çünkü mahvolmak ister o.

Severim, bir işe başlamadan önce altın sözler saçanı ve her zaman vaat ettiğinden daha fazlasını yerine getireni: Çünkü kendi çöküşünü ister o.

Severim, gelecektekileri haklı çıkaranı ve geçmiştekileri kurtaranı: Çünkü şimdiki zamandakilerin eliyle mahvolmak ister o.

Severim, tanrısını sevdiği için tanrısını yerden yere vuranı: Çünkü tanrısının öfkesi mahvedecektir onu.

Severim, yaralandığında bile gönlü derin kalanı ve küçük bir hadiseden bile çöküp gideni: Böylece köprüden seve seve geçer o.

Severim, gönlü dolup taşanı, bu yüzden kendisini bile unutanı ve her şeyi içinde barındıranı; böylece her şey çöküşü olur onun.

Severim, ruhu da, yüreği de özgür olanı: Böylece onun kafası sadece yüreğinin iç organlarını oluşturur, ama yüreği onu yokoluşa götürür.

Severim, ağır damlalar gibi olanların tümünü, onlar ki tek tek düşerler insanların üzerindeki kara buluttan: Yıldırımın yaklaştığını haber verirler ve haberciler olarak yok olurlar.

Bakın, ben yıldırımın habercisiyim ve ağır bir damlayım buluttan düşen: Ama *Üstinsandır* bu yıldırımın adı. (*Böyle Söyledi Zerdüşt*, Zerdüşt'ün Önkonuşması, 4, çev. Mustafa Tüzel, İş Bankası)

24. Dönüşüm: Üstün Bir Olumlamanın Hizmetindeki Olumsuzluk

Zerdüşt örneğindeki psikolojik sorun şudur: Şimdiye dek evet denen her şeye, duyulmamış ölçüde, sözle ve eylemle hayır diyen kimse, nasıl gene de yadsıyan bir düşüncenin tam tersi oluyor; yazgıların en ağırını, yıkımlı bir ödevi taşıyan düşünce, nasıl gene böyle hafif, böylesine az yersel oluyor – bir dansçıdır Zerdüşt –; gerçeği en katı yüreklilikle, en korkunç olarak gören, o "uçurum gibi derin" düşünceyi düşünen kimse, nasıl oluyor da varlığa, onun bengi dönüşüne karşı durmuyor, – tam tersine evrensel olumlayışm "o sonsuz, sınırsız evet ve amin deyiş"in *ta kendisidir*... "Ta uçurumların dibine dek taşıyorum bu kutsanan evet-deyişi" ... *İşte gene vardık Dionysos'a.* (*Ecce Homo,* Zerdüşt Böyle Dedi, §6, çev. Can Alkor, İthaki)

25. Güç İstencinin Olumlayıcı Özü

İktidar tutkusu: katının katısı yüreklilerin kızgın kırbacı; en zalimin kendine sakladığı zalim işkence; diri diri yakılanların karanlık alevi.

İktidar tutkusu: en kibirli halklara vurulan şeytani gem; tüm erdemleri gülünç duruma düşüren; her türlü beygire ve her türlü gurura binen.

İktidar tutkusu: çürük ve kof ne varsa yıkıp altüst eden deprem; yaldızlı mezarların gürleyen, ateş püsküren, cezalandıran yıkıcısı; erken yanıtların yanındaki şimşekli soru işareti.

İktidar tutkusu: onun bakışının önünde insan sürünür, eğilip bükülür, köleleşir ve yılandan ve domuzdan daha alçaklaşır – içinden büyük aşağılama haykırana dek.

İktidar tutkusu: büyük aşağılamanın korkunç öğretmeni, şehirlerin ve imparatorlukların yüzüne karşı, "Yıkıl git!" diye vaaz verir – sonunda onların içinden de bir ses, "*Yıkılıp gideyim ben!*" diye haykırana dek.

İktidar tutkusu: baştan çıkararak, temizlere ve yalnızlara ve kendi kendine yeten yüksekliklere de çıkan, dünyevi göklere kıpkırmızı mutlulukların baştan çıkarırcasına resmini çizen kızgın bir aşk gibi.

İktidar tutkusu: yüksekteki, güç uğruna aşağıyı arzuluyorsa, kim tutku der ki buna! Sahiden hastalıktan ve düşkünlükten eser yoktur bu tür arzularda ve aşağıya inişlerde!

Yalnız yükseklik sonsuza dek yalnız kalmasın ve kendisiyle yetinmesin diye; dağ vadiye insin ve yüksekteki rüzgârlar ovalarda essin diye:

Ah, kim bulabilir doğru vaftiz ve erdem adını böyle bir tutkunun? "Armağan eden

erdem" –böyle adlandırmıştı bir zamanlar Zerdüşt, adlandırılamaz olanı. (*Böyle Söyledi Zerdüşt*, III, Üç Kötü Üzerine, çev. Mustafa Tüzel, İş Bankası)

E) BENGİ DÖNÜŞ

"Zerdüşt'ün öyküsünü anlatmama geldi sıra. Yapıtın ana düşünü olan *bengi dönüş* düşüncesi, erişilebilecek o en yüksek olumlama ilkesi..."
(*Ecce Homo*)

26. Güç İstenci ve Bengi Dönüş

İstem – budur adı kurtarıcının ve haz verenin; bunu öğrettim size, dostlarım! Şimdi şunu da öğrenin; istemin kendisi de henüz bir tutsaktır.

İstemek kurtarır: Peki, kurtarıcıyı da zincire vuranın adı nedir?

"Böyleydi"; budur istemin diş gıcırtısı ve en ıssız kederi. Güçsüzdür o, yapılmış olanın karşısında – öfkeli bir seyircisidir tüm bir geçmişin.

İstem geriye dönmek isteyemez; zamanın ve zamanın hırsının üstesinden gelememesi – budur istemin en çaresiz derdi.

İstemek kurtarır; istem neler planlar,

derdinden ve zindancının alayından kurtulsun diye?

Ah, bir çılgına döner her tutsak! Çılgınca kurtarır kendini tutsak edilmiş istem de.

Zamanın geriye akmayışına öfkelenir içten içe; "böyleydi" – budur yuvarlayamayacağı taşın adı.

Bu yüzden öfke ve hoşnutsuzluk taşlarını yuvarlar ve kendisi gibi öfke ve hoşnutsuzluk duymayanlardan intikam alır.

Böylece, istem, o kurtarıcı, acı çektiren birine döner; ve acı çekebilen her şeyden, geriye dönemeyişinin intikamını alır.

Budur, bir tek budur işte *intikam*; istemin duyduğu nefrettir[xiii] zamana ve onun "böyleydi"sine karşı.

Sahiden, büyük bir çılgınlık var istemimizde ve bir lanet oldu tüm insanlar için, bu çılgınlığın ruhu öğrenmesi!

İntikamın ruhu: Dostlarım, şimdiye dek insanların en iyi düşünüşüydü bu ve acının olduğu yerde, her zaman ceza da bulunmalıydı.

"Ceza" adını verir intikam, kendisine; vicdanı rahatmış gibi davranır, yalan sözlerle ikiyüzlüce.

Ve zaten isteyen kişi, geriye dönmeyi is-

---

xiii *...des Willens Widerwille... Wille* (istem) ve *Widerwille* (nefret, isteksizlik, istem karşıtı). Burada *Widerwille*'yi hem "nefret" hem de "karşı istem" olarak algılamak gerekir.

teyemeyeceğinden acı çektiği için; istemin kendisi ve yaşamın tümü, bir ceza olmalıdır!

Şimdi bulut üstüne bulut yığıldı ruhun üzerine; sonunda şunu vaaz etti çılgınlık: "Her şey geçip gider, bu yüzden layıktır her şey geçip gitmeye!

"İşte bizzat budur adalet, zamanın yasası; zamanın kendi çocuklarını yemek zorunda olması." – Bunu vaaz etti çılgınlık.

"Şeyler ahlaka uygun düzenlenmiştir, hak ve cezaya göre. Ah, şeylerin akışından ve 'varoluş' cezasından kurtuluş nerede?" – Bunu vaaz etti çılgınlık.

"Ebedi bir hak varsa, bir kurtuluş olabilir mi? Ah, yuvarlanamaz 'böyleydi'nin taşı; ebedi olmalı tüm cezalar da!" – Bunu vaaz etti çılgınlık.

"Hiçbir eylem yok edilemez; yapılmamış kılınabilir mi ceza sayesinde? İşte 'varoluş' cezasının bengi yönüdür bu; varoluşun hiçbir zaman sonu gelmeksizin, tekrar tekrar eylem ve suç olması gerektiği!

"Meğerki istem sonunda kurtarsın kendisini ve istemek de istememek olsun." Oysa dostlarım, biliyorsunuz siz bu çılgınlık masalını!

"Bir yaratıcıdır istem" diye öğrettiğimde, sizi bu masallardan uzaklaştıran yolu göstermiştim size.

Tüm "böyleydi" bir kırıntıdır, bir bil-

mecedir, ürkütücü bir rastlantıdır – yaratıcı istem, "Ama böyle olsun istemiştim ben!" diyene dek.

Yaratıcı istem, "Ama böyle istiyorum ben! Böyle olsun isteyeceğim!" diyene dek.

Peki, hiç böyle konuştu mu? Ne zaman olacak peki bu? İstem sıyrıldı mı kendi budalalığından?

İstem, kendisinin kurtarıcısı ve kendisinin neşe kaynağı oldu mu? İntikamın ruhunu ve diş bilemenin her türlüsünü unuttu mu?

Kim öğretti ona zamanla uzlaşmayı, her türlü uzlaşmanın daha üstünde olanı?

Her türlü uzlaşmanın daha üstünde istemelidir istem, güç istemi olan istem – peki, nasıl isteyecek bunu? Kim öğretti ona, bir de geriye doğru istemeyi? (*Böyle Söyledi Zerdüşt*, II, Kurtuluş Üzerine, çev. Mustafa Tüzel, İş Bankası)

27. Bengi Dönüş Neden Korkutur

"İnsanın kötü olduğunu bildiğim için, bağlanmadım bu işkence tahtasına – aksine, şimdiye kadar hiç kimsenin bağırmadığı gibi bağırdım:

"'Ah, onun en kötüsü ne kadar da küçük! Ah, onun en iyisi ne kadar da küçük!'

"İnsandan duyduğum büyük bıkkınlık

– bu boğdu beni ve boğazımdan içeri süründü; ve kâhinin kehaneti: 'her şey aynı, her şey boş, bilmek boğar.'

"Uzun bir alacakaranlık aksıyordu önüm sıra; esneyen ağızla konuşan, ölüm yorgunu, ölüm sarhoşu bir hüzün.

"Hüznüm, 'Daima geri gelir insan, seni yoran o küçük insan,' diye esnedi ve ayağını sürüdü ve uyuyamadı.

"Mağaraya dönüştü insanlığın dünyası, göğsü içeri çöktü; çürümüş insanlar, kemikler ve küflü bir geçmiş gibi göründü bana tüm canlılar.

"İç çekişim tüm insan mezarlarının üzerinde oturdu ve bir daha ayağa kalkamadı; iç çekişim ve soru soruşum gece gündüz haber verdi felaketi ve boğdu ve kemirdi ve yakındı:

"'Ah, daima geri gelir insan! Daima geri gelir küçük insan!'

"Çıplak görmüştüm eskiden ikisini de, en büyük ve en küçük insanı; çok benziyorlardı birbirlerine – çok fazla insancaydı henüz en büyüğü bile!

"Çok fazla küçüktü, en büyüğü! – Buydu benim bıkkınlığım insandan! Ve en küçüğün bile daima geri gelişi! – Buydu benim bıkkınlığım tüm varoluştan!

"Ah, tiksinti! Tiksinti! Tiksinti'" – böyle söyledi Zerdüşt ve iç çekip titredi; çünkü

hastalığını anımsamıştı. (*Böyle Söyledi Zerdüşt*, III, İyileşmekte Olan, çev. Mustafa Tüzel, İş Bankası)

28. Üstesinden Gelinen Korku: Seçici Düşünce Olarak Bengi Dönüş

"Ama eğer her şey belirlenmişse, eylemlerimin sahibi nasıl ben olabilirim?" Düşünce ve inanç sana yüklenen bir ağırlık, diğer ağırlıklar kadar ve tüm diğer ağırlıklardan daha fazla. Beslenmenin, oturduğun yerin, havanın, toplumun seni dönüştürdüğünü ve koşulladığını mı söylüyorsun? İyi de, senin kanıların daha da fazla yapıyor bunu, çünkü senin yiyecek, barınak, hava ve toplum seçimini belirliyor bunlar. Eğer diğer düşünceler arasında, bu düşünceyi özümsersen, seni dönüştürecektir. Eğer, tüm yapmak istediklerine, "bunu sonsuz kere yapmak istediğimden emin miyim?" diye kendine sorarak başlarsan, bu senin için en sağlam çekim merkezi olacaktır.

[...] Benim öğretim şunu öğretir: "Öyle bir biçimde yaşa ki, tekrar yaşamayı *dileyesin*, ödev budur — çünkü ne olursa olsun, tekrar yaşayacaksın! En üstün sevinci çabalamak olan, çabalasın! Her şeyden çok dinlenmeyi seven, dinlensin! Her şeyden çok boyun eğmeyi, itaat etmeyi ve uymayı

seven, itaat etsin! Ama neyi istediğini *iyi bilsin* ve bunun için *hiçbir araca* başvurmaktan geri durmasın! Burada söz konusu olan *bengiliktir*!"

Bu öğreti, ona inancı olmayanlar karşısında yumuşaktır; ne bir cehennemi vardır, ne de tehditleri. İnancı olmayan, *geçici* bir yaşamdan başka bir şey hissetmeyecek. (*1881, *Güç İstenci*, IV, 242-244, fr. çev. Geneviève Bianquis, N.R.F.)

29. Üstesinden Gelinen Korku: Seçici Varlık Olarak Bengi Dönüş

1

Bir kâhinsem ben ve kehanet ruhuyla doluysam, iki deniz arasındaki yüksek sırtta dolaşan –

geçmişle gelecek arasında ağır bir bulut gibi dolaşan – bunaltıcı düzlüklere düşman ve yorgun düşmüş, ne ölebilen ne de yaşayabilen her şeye düşman:

Karanlık bağrında şimşek çakmaya hazır ve kurtarıcı ışığa hazır, şimşeklere gebe, Evet! diyen, Evet! diye gülen, kâhin şimşek ışıklarına gebe:

Kutludur ama böylesi gebe olan! Ve sahiden, uzun süre ağır bir fırtına bulutu gibi

asılı kalmalıdır dağın üstünde, bir gün geleceğin ışığını tutuşturacak olan!

Ah nasıl olur da arzu duymazdım sonsuzluğa ve halkalardan evlilik halkasına – yeniden dönüşün halkasına!

Henüz karşılaşmadım, kendisinden çocuk sahibi olmak isteyeceğim kadınla, sevdiğim kadın değilse eğer o; çünkü seni seviyorum, ey bengilik!

Çünkü seni seviyorum, ey bengilik!

2

Öfkem mezarları parçaladıysa, sınır taşlarını yerinden oynattıysa ve eski levhaları kırıp ıssız uçurumlara yuvarladıysa:

Alay edişim, çürümüş sözcükleri üfleyip süpürdüyse ve bir süpürge gibi geldiyse haçlı örümceğe ve rüzgâr gibi süpürdüyse eski, küf kokulu mezar odalarını:

Eski tanrıların gömüldükleri yerde neşeyle oturduysam, eskiden dünyaya kara çalanların anıtları yanında dünyayı kutsayarak, dünyayı severek oturduysam:

Çünkü kiliseleri ve tanrı mezarlarını bile severim, gökyüzü temiz gözlerle bunların tavanlarının çatlakları arasından bakıyorsa; hoşlanırım, kilise yıkıntıları arasında otlar ve gelincikler gibi oturmaktan:

Ah nasıl olur da arzu duymazdım son-

suzluğa ve halkalardan evlilik halkasına – yeniden dönüşün halkasına!

Henüz karşılaşmadım, kendisinden çocuk sahibi olmak isteyeceğim kadınla, sevdiğim kadın değilse eğer o; çünkü seni seviyorum, ey bengilik!

Çünkü seni seviyorum, ey bengilik!

3

Yaratıcı soluktan bir soluk geldiyse bana ve rastlantıları bile yıldız dansları başlatmaya zorlayan o ilahi zorunluluktan bir soluk geldiyse:

Ardından eylemin uzun gürlemesinin uğultuyla, ama söz dinleyerek geldiği yaratıcı yıldırımın gülüşüyle güldüysem:

Yeryüzünün tanrılar masasında, tanrılarla zar attıysam, yeryüzü sarsıldı, kırıldı ve ateş ırmakları püskürdüyse bunun üzerine:

Çünkü bir tanrılar masasıdır yeryüzü; titrer, yaratıcı yeni sözcüklerle ve tanrın zar atışlarıyla:

Ah nasıl olur da arzu duymazdım sonsuzluğa ve halkalardan evlilik halkasına – yeniden dönüşün halkasına!

Henüz karşılaşmadım, kendisinden çocuk sahibi olmak isteyeceğim kadınla, sevdiğim kadın değilse eğer o; çünkü seni seviyorum, ey bengilik!

Çünkü seni seviyorum, ey bengilik! [...]
(*Böyle Söyledi Zerdüşt*, III, Yedi Mühür, çev. Mustafa Tüzel, İş Bankası)

30. Çifte Olumlama

[...]
Varlığın en yüksek yıldızı!
Sonsuz tasarımlar yapısı!
Sen mi geliyorsun bana? –
Daha kimsenin bakamadığı,
suskun güzelliğin mi bu? –
demek, demek kaçmıyor, bakışlarımdan?

Zorunluğun kalkanı!
Sonsuz tasarımlar yapısı!
– ama bilirsin sen:
kimsenin çekemediği,
tek benim sevdiğim,
senin sonsuz olmandır!
senin zorunlu olmandır!

Sonsuzca tutuşturur sevgim kendini
zorunluk ateşinden yalnızca.

Zorunluğun kalkanı!
Varlığın en yüksek yıldızı!
– hiçbir dileğin erişemediği,
hiçbir Hayırın kirletemediği,

varlığın sonsuz Eveti,
sonsuza dek Evetinim ben senin:
çünkü seviyorum seni, ey sonsuzluk! – –
(*1888, *Dionysos Dityrambosları*, Şöhret ve Sonsuzluk, çev. Oruç Aruoba, İthaki)

31. Üstinsan

Size Üstinsanı öğretiyorum. İnsan aşılması gereken bir şeydir. Onu aşmak için, siz ne yaptınız?

Şimdiye dek tüm yaratıklar kendilerinden üstün bir şey yarattılar: Ama siz bu büyük taşkının cezri olmak ve insanı aşmak yerine hayvana geri dönmek mi istiyorsunuz?

Maymun nedir ki insanın gözünde? Bir kahkaha ya da acı verici bir utanç. İnsan da işte bu olmalı Üstinsanın gözünde: bir kahkaha ya da acı verici bir utanç.

Solucandan insana dek yol aldınız. Ve hâlâ pek çok solucanlık var içinizde. Bir zamanlar maymundunuz ve şimdi bile insan, herhangi bir maymundan daha fazla maymundur.

Ancak, en bilgeniz bile uyumsuzluktur; bitki ile hayaletin bir melezi gibidir. Ama hayalet ya da bitki mi olun diyorum ben size?

Bakın, Üstinsanı öğretiyorum size.

Üstinsan yeryüzünün anlamıdır. İsteminiz desin ki: Üstinsan yeryüzünün anlamı *olsun*.

Yalvarıyorum kardeşlerim, *yeryüzüne sadık kalın* ve size yerüstü umutlardan söz edene inanamayın! Zehir saçar onlar, farkında olsalar da olmasalar da!

Yaşamı aşağılayanlardır onlar, kuruyup gitmeye yüz tutmuş ve zehirlenmiştir onlar yeryüzü yaka silkti böyle kişilerden: Yok olsalar ya hepten!

Bir zamanlar tanrıya küfretmekti en büyük günah, ama tanrı öldü ve böylelikle bu günahkârlar da öldü. Şimdi en büyük günah yeryüzüne küfretmek ve anlaşılmaz olanın ciğerine yeryüzünün anlamından daha çok itibar etmektir! [...]. (*Böyle Söyledi Zerdüşt*, Zerdüşt'ün Önkonuşması, 3, çev. Mustafa Tüzel, İş Bankası)

32. Üstinsanın Anlamı

"Çağdaş" insanların "iyi" insanların, Hıristiyanların ve öbür nihilistlerin karşıtını, en yüksek yetkinlik örneğini gösteren "*Üstinsan*" sözcüğü, *töreler* yıkıcısı Zerdüşt'ün ağzında düşündürücü bir sözcük, hemen her yerde tam bir bönlükle Zerdüşt'ün kişiliğinde canlandırılan değerlerin tersine anlaşıldı, daha yüksek bir in-

san türünün "ülküsel" örneği olarak, yarı "ermiş", yarı "deha" olarak anlaşıldı... Bilgiç geçinen kimi büyük baş hayvan, beni onun yüzünden Darwincilikle suçladı; o kendi de bilmeden, istemeden olmuş büyük kalpazanın, Carlyle'm öylesine hoyratça çürüttüğüm "yiğitlere tapınma"sını bile seçip tanıyanlar çıktı Zerdüşt'te. Kimin kulağına Parsifal yerine bir Cesare Borgia aramasını fısıldadımsa, hiç inanamadı kulaklarına.

[...]

Zerdüşt nasıl da herkese iniyor, nasıl da biliyor gönül almayı! Üstelik hasımlarına, papazlara nasıl okşarcasına dokunuyor, onlarla birlikte acı çekiyor! – İnsan burada her an aşılmaktadır, "Üstinsan" kavramı en büyük gerçek olmuştur burada, – şimdiye dek insanda büyük bilinen ne varsa, hepsi de sonsuz uçurumlar boyu aşağıda kalmıştır. Bu mutlu sessizlik, bu tüy gibi ayaklar, bir an eksik olmayan bu hayınlık, bu kabına sığmazlık, Zerdüşt'ün kişiliğini yapan başka ne varsa, hiçbiri büyüklüğün ayrılmaz parçası olarak düşünülmemiştir daha önce. Zerdüşt kendini işte bu yüzden, böyle geniş uzaylarda yaşayıp, en çelişik şeylere böylesine açık olduğu için, *en yüksek varoluş biçimi* saymaktadır [...]. (*Ecce Homo,* Neden Böyle İyi Kitaplar Yazıyorum, §1 ve Zerdüşt Böyle Dedi, §6, çev. Can Alkor, İthaki)

"Ve bazen deliliğin kendisi, ölümcül, fazlasıyla kesin bir bilgiyi saklayan bir maskedir."
(*İyinin ve Kötünün Ötesinde*)

"Aslında, Basel'de profesör olmayı Tanrı olmaktan daha çok isterdim ama kişisel egoizmimi dünyanın yaratımını bir kenara atacak derecede ileri götürmeye cesaret edemedim. Görüyorsunuz, bir takım özverilerde bulunmak gerekiyor, yaşadığımız yer ve yaşama biçimlerimizden... Asıl can sıkıcı olan ve alçakgönüllülüğüme ket vuransa, Tarihteki tüm adların, aslında ben olmamdır. Ve dünyaya getirdiğim çocuklara ilişkin durum öyle ki, kuşkuyla kendime Tanrının imparatorluğuna giren herkesin Tanrıdan gelip gelmediğini soruyorum. Bu sonbahar, kendi toprağa verilişime iki kez tanık oluşuma hiç hayret etmedim; önce kont Robilant olarak (hayır! ben Carlo Alberto olduğuma göre, o benim oğlum, benim doğama sadık olmayan oğlum); sonra da Antonelli, ama o bizzat bendim..."
(*Burckhardt'a Mektup, 6 Ocak 1889)

33. Delilik ve Tanrılar

Yunanlılar tanrılarını uzun süre, "vicdan azabı"nın kararsızlığından korunmak ve barış içinde ruh özgürlüklerinin tadını çıkarma hakkına sahip olmak için kullandılar: Demek ki, Hıristiyanlığın kendi Tanrısı hakkında oluşturduğu kavrayışın karşıt anlamında. Bu aslan yürekli, korkunç, muhteşem çocuklar, bu yolda çok ileri gittiler; hatta Homeros tarafından ortaya koyulan

bir Zeus otoritesi de zaman zaman, onlara çok ileri gittiklerini duyurdu. *Ne tuhaf* dedi bir keresinde – söz konusu olan, güçlüklerle dolu bir durum, Aigisthos'un durumuydu,

Ölümlüler tanrılardan ne kadar da çok şikâyet ediyorlar, ne tuhaf!
Kötülük yalnız bizden gelir, onlara kalsa!
Bununla birlikte, onlar da delilikleriyle, kadere rağmen kendi mutsuzluklarını yaratırlar.

Ama bu izleyicinin, bu Olimposlu hâkimin, bunun için onlara kızmaktan ve kin beslemekten ne kadar da uzak olduğu anlaşılıyor ve gözlemleniyor: "Onlar *deli*!" – ölümlülerin kötülükleri karşısında böyle düşünüyor – ve "delilik" , "akılsızlık", "beyinde biraz sorun" , işte en güçlü, en cesur çağda Yunanlıların, can sıkıcı ve ölümcül birçok şeyin kaynağını açıklamak için *kabul ettikleri* şey: – Delilik ama günah *değil*! Anlıyor musunuz... Kafadaki bu sorun bile onlar için bir problem olmuştur. – "Bu sorun nasıl mümkün olabildi? Bu sorun, bizimki gibi kafalarda, soylu, mutlu, hoş, seçkin, elit tabakalardan çıkmış, erdemli, biz diğer insanlarda nasıl oluştu?" — İşte soylu Yunanlının yüzyıllar boyunca, gözlerine anlaşılmaz gelen ama kendi kastından birinin lekelendiği suç ve cinayetler karşısında

sorduğu şey. "Bir tanrı onu kör etmiş olmalı" der en sonunda kafasını sallayarak... Bu kurnazlık Yunanlılarda *tipiktir*... İşte o zamanlar tanrılar, insanı kötü eylemlerinde bile belli bir noktaya kadar haklı çıkarmak için böyle kullanılıyordu, onlar kötülüğün nedenini yorumlamaya yarıyorlardı — O zamanlar cezayı değil, *daha soylu olan* hatayı üstlerine alıyorlardı. (*Ahlakın Soykütüğü*, II, 24, fr. çev. Henri Albert, Mercure de France)

34. Deliliğin İşlevi

Hemen hemen her yerde yeni düşüncelere yol açan, saygı duyulan bir geleneğin ya da batıl inancın büyüsünü bozan bir delilik var. Bunun neden bir delilik olması gerektiğini kavrıyor musunuz? Sesinde ve jestlerinde, havanın ve denizin şeytani mizacındaki gibi, korkunç ve ne yapmak istediği kestirilemeyen bir şey; ve bundan ötürü benzer bir korkuya ve gözleme değer oluşunu kavrıyor musunuz? Açık seçik olarak tümüyle istem dışılığın belirtisini taşıyan, tanrısallığın maskesinin ve sözcünün deliliğini karakterize eden, saralının kasılması ve köpükleri gibi görülen bir şey olduğunu kavrıyor musunuz? Yeni bir düşünce sahibine artık vicdan azabı değil, kendisine karşı hürmet ve

dehşet veren ve onu düşüncesinin peygamberi ve şehidi olmaya zorlayan bir şey olduğunu kavrıyor musunuz? – Bugün bize hâlâ durmadan, dehaya bir tuz tanesi yerine bir kuruntu otu tanesi eşlik eder, diye öğretilirken, eski insanlar daha çok nerede delilik varsa, orada bir deha tanesi ve bilgelik olduğunu düşünürlerdi... insanların kendi kendilerine "tanrısal" bir şey fısıldadıkları gibi. Ya da daha çok: Yeterince yüksek sesle ifade edilirdi. Platon, bütün eski insanlığıyla: Yararlı şeylerin en büyükleri delilik sayesinde Yunanistan'a geldi", demişti. Bir adım daha atalım: Dayanılmaz bir şekilde herhangi bir ahlaklılığın boyunduruğunu kırıp yeni yasalar koymak isteyen üstün insanlara, *eğer gerçekten deli değillerdiyse*, kendilerini delirtmekten, ya da deli gibi göstermekten başka çare kalmıyordu [...].

"İnsan deli değilse ve öyle görünmeye cesaret edemiyorsa, kendini nasıl deli yapar?" Eski uygarlığın hemen hemen bütün önemli insanları, bu korkunç düşünceyle meşgul oldular. Suçsuzluk, hatta böyle bir düşüncenin ve planın kutsallığı duygusunun yanında hile ve diyetetik işaretlerin gizli öğretisi de bu zemin üzerinde kök salıp serpilmeye devam etti; Kızılderililerde büyücü, Ortaçağ Hıristiyanlarında aziz, Grönlandlılarda Angekok, Brezilyalılarda

Paye olmak için hazırlanan reçeteler temelde birbirinden farklı değildir: anlamsız şekilde oruç tutmak, cinsel ilişkiden hep uzak durmak, çöle gitmek veya bir dağa veya bir sütuna tırmanmak veya "gölü gören kocamış bir söğüdün üzerine oturmak" ve kendinden geçme veya zihinsel karışıklığı beraberinde getirecek hiçbir şey düşünmemek. Bütün çağların en üretken insanlarının belki de içinde kıvranmış olduğu en acı ve en gereksiz ruhsal ıstıraplar vahşiliğine göz atmaya kim cesaret edebilir! Yalnız ve şaşkın olanların iniltisini dinlersek: "Ah, siz ilahi varlıklar, bana delilik verin artık! Delilik verin ki sonunda kendime inanabileyim! Hezeyanlar ve çırpınmalar, ani aydınlıklar ve karanlıklar verin, korkutun beni hiçbir faninin hissetmediği şekilde ateş ve buzla, gümbürtü ve etrafta dolaşan şekillerle, ağlatın ve inletin beni, bir hayvan gibi, süründürün yerlerde: Yeter ki ben inançlı biri olayım! Şüphe yiyip bitiriyor içimi. Yasayı öldürdüm, yasa beni, bir cesedin canlı birini korkuttuğu gibi korkutuyor: Eğer ben, yasanın daha fazlası değilsem, o zaman dünyanın en alçak insanıyım. İçimde olan yeni ruh, eğer sizden gelmiyorsa, nereden geliyor? Size ait olduğumu ispatlayın bana; bunu sadece delilik ispatlıyor bana." Bu tutku amacına en iyi şekilde ve

çabucak ulaştı: Hıristiyanlığın azizlere ve çöl münzevilerine en zengin şekilde verimli olduğunu ispatladığı ve kendisini bu sayede ispatladığını sandığı zamanda, Kudüs'te büyük tımarhaneler vardı; bunlar, en son tuz tanelerini bu uğurda teslim etmiş olan başarısız azizler için yapılmıştı.* (*Tan Kızıllığı*, I, 14, çev. Hüseyin Salihoğlu ve Ümit Özdağ, İmge)

* Salihoğlu ve Özdağ'ın çevirisi, Metin Seçkisi'ndeki diğer alıntılarla uyumlu olması için yer yer değiştirilmiştir. (ç.n.)

KAYNAKÇA

Nietzsche üzerine Almanca çalışmalar arasından, özellikle aşağıdakilerin adlarını anıyoruz:

Karl LÖWITH, *Nietzsches Philosophie der ewigen Wiederkehr des Gleichen* [Nietzsche- Aynının Bengi Dönüşünün Felsefesi], Stuttgart, 1935.

Karl JASPERS, *Nietzsche*, Berlin, 1936; fr. çev. NIEL, N.R.F.

Eugen FINK, *Nietzsches Philosophie* [Nietzsche Felsefesi], Stuttgart, 1960; fr. çev. HILDENBRAND ve LINDENBERG, Éd. de Minuit.

Martin HEIDEGGER, *Nietzsche*, Pfullingen, 1961; fr. çev. KLOSSOWSKI, N.R.F.

Fransızca çalışmalar arasından ise özellikle şunları:

Charles ANDLER, *Nietzsche, sa vie, sa pensée* [Nietzsche, Yaşamı, Düşüncesi], 6 cilt, 1920-1931, Éd. Bossard, daha sonra N.R.F.

Jean WAHL, *L'avant-dernière pensée de Nietzsche* [Nietzsche'nin Sondan Bir Önceki Düşüncesi], C.D.U., 1961.

Henri BIRAULT, "En quoi nous sommes, nous aussi, encore pieux" [Hâlâ Niçin Biz De Dindarız], *Revue de Métaphysique et de Morale*, 1962, 1. sayı.

— "Nietzsche et le pari de Pascal"[Nietzsche, ve Pascal Bahsi], *Archivio di Filosofia*, 1962, 3. sayı.

Gilles DELEUZE, *Nietzsche et la philosophie*, Presses Universitaire de France, 4. baskı, 1974 [*Nietzsche ve Felsefe*, çev. Ferhat Taylan (İstanbul: Norgunk, 2010)].

Édouard GAEDE, *Nietzsche et Valéry* [Nietzsche ve Valéry], N.R.F., 1962.

Pierre KLOSSOWSKI, *Un si funeste désir* [Çok Ölümcül Bir Arzu], N.R.F., 1963.

Jean GRANIER, *Le problème de la vérité dans la philosophie de Nietzsche* [Nietzsche Felsefesinde Hakikat Sorunu], Éd. du Seuil, 1966.

— *Nietzsche. Vie et vérité* [Nietzsche. Yaşam ve Hakikat], Presses Universitaire de France, 1971.

Bergsonculuk

Gilles Deleuze

Fransızcadan çeviren: Hakan Yücefer,
felesefe dizisi, 158 sayfa

Deleuze'ün felsefi gelişimi içersinde Bergson okuması çok temel bir yer teşkil eder. Deleuze metafizik tarihindeki radikal biçimde farklı bir gelenek üzerine kurmuştur kendi felsefi-politik sistemini: "Devlet felsefesi"ne karşı minör bir felsefe. Onun olumlama ve fark ontolojisi, Spinoza'dan etkilendiği ölçüde Bergson'dan da etkilenmiştir. Deleuze, varlığın etkinliğine, ifadesine ve salt olumluluğuna dayanan radikal ontolojisini Spinoza üzerinden kurarken önce Bergson'a uğrar ve burada Hegelci olumsuzlamaya karşı güçlü bir temel bulur kendine. Ontolojik fark kavramını, ontolojik hareketin alanı olarak süre kavramını açığa çıkarabileceği bir temel. Deleuze Bergson'un önemini şöyle ifade eder: "Bugün Bergson'un projesini devam ettirmek, düşüncenin metafizik bir imgesini, örneğin moleküler beyin biyolojisi tarafından keşfedilen yeni yollara, açılımlara, izlere, sıçramalara, dinamizmlere karşılık gelecek biçimde kurmaktır: düşüncenin içinde yeni bağlantılar, yeniden-bağlantılar..." Deleuze 1966 yılında yayımlanan bu kitapta Bergson'un süre, bellek ve Yaşamsal Atılım kavramları arasındaki ilişkinin ve bu kavramların gelisiminin izini sürer.

Gilles Deleuze'ün Nietzsche'si, Nietzsche'nin felsefesine bir giriş niyetiyle yazılmış olmasına rağmen, yanlış Nietzsche okumalarının sis bulutlarını dağıtıp, Deleuzecü özgünlüğün ve yaratıcılığın tadını da sunmaktan geri kalmayan yalın, duru ve anlaşılır bir metindir. Çok duyulan ama az bilinen "güç istenci, üstinsan, tanrının ölümü" gibi belli başlı Nietzscheci kavramlar sanki daha bir berraklık kazanır bu sayfalarda.

İlk olarak 1965'te yayımlanan ve muhtemelen gömlek cebine koyulup rahatlıkla sokağa çıkarılabilsin diye kısa tutulan bu çalışmada, Deleuze bizim için Nietzsche'nin yaşamı, felsefesi, metinlerinde adı geçen kişilikleri üzerine ışık tutar ve metin seçkisi bölümünde de sırf Nietzsche'den yaptığı alıntıları belli başlıklar altında sıralayarak adeta yeni bir metin yazar. Bu kitap Nietzsche'nin ezgisini Deleuze'ün yorumundan dinlemek isteyen herkes, ama bu sefer gerçekten herkes içindir.

9 789756 056295

www.otonomyayincilik.com
iletisim@otonomyayincilik.com

otonom